RATIO

SEV METHODVS

compendiò perueniendi ad ueram Theologiam, per ERASMVM Roterodamum. *Ex accurata autoris recognitione.*

IN FOELICI ARGENTINA,

AN. M. XXI.

BIBLIOTEKA ELBLĄSKA

Biblioteka Uniwersytecka Stanisławki w Toruniu

Ob. 6. II. 3343

ALBERTVS ARCHIEPISCOPVS Maguntinenſis, & Magdeburg. primas Germaniæ, princeps elector, ac Marchio Brandenburgenſis. &c.

OBIS dilecto Deſiderio Eraſmo Roterodamo ſalutem in CHRISTO. Nuper in uoluminum abs te æditorum lectionem incidentes Eraſme doctiſſime cum diuinum hoc tuum ingenium, omnigenam eruditionem, & ſupra captum penè huius ſeculi ac patriæ eloquentiam admirati eſſemus, cœpit nos ingens quoddam te uidẽ di deſiderium: quippe nihil magis ex dignitate noſtra arbitrati ſumus, quàm cum nos dei Opt. Max. benignitate, in principẽ epiſcoporum locũ euecti ſimus, eum uirũ qui non per Germaniam modo, ſed uniuerſam propè Europam, in literis principatũ obtineat, complecti ac fouere. Proinde tantum defuiſſe fortunæ noſtræ, ſi te non uiſo ab hac uita migrare cõtingeret, arbitraremur, quãtum nobis felicitatis adſcribimus, quod eo tempore nati ſumus, quo tu tantus uir, his literis, hac induſtria, cõmunem Germaniam à fœda barbariei appellatione uindicas: imò quo tu diuinã theologiam,

logiam, ab illa antiqua ac germana in nouam quandam et impuram aliquot iam seculis deformatam suo splendori reddis, ac prisam in nitorẽ restituis. Quid enim desiderari magis ætate nostra potuit, quàm ut emendaciora essent noui instrumenti exemplaria. At te interpretẽ omnes absterſæ maculæ omnis additus nitor. Quid dolendum magis fuit, quàm illum sic ab se immutatum, sic mutilum ac conscissum Hieronymum in manibus haberi? at per te in lucem est reductus et quasi à morte in uitã reuocatus. Macte uirtute decus Germaniæ amabilissime Erasme, Sic itur ad astra. Sed tu ne grauare sic de te sentientẽ, sic erga te affectum, si quando hac iter facies inuisere. Et ò felicem illum (si quis nobis illuxerit) diem, quo in tuã faciem hos oculos defigemus, quo ad suauissimum tuũ eloquium has aures arrigemus, quo abs tuo penitus ore pendebimus. Nihil enĩ interr nos, & illos Titi Liuij admiratores interesse censebimus. Quod faxit CHRISTVS seruator, ut quem absentem ex libris admiramur, eius coram alloquio frui liceat. Sic enim futurum speramus, ut quod iam quærimus, aliquot diuorum uitæ elegantiori, & quali tu polles stilo illustrentur. Vale doctissime ERASME, ac te nobis seruã & ostende. Iterum uale, ex oppido nostro Steynheym. Idibus Septemb. manu nostra propria. Anno post natalem CHRISTI M. D. XVIII.

REVERENDISSIMO SACROSAN=
ctæ Rhomanæ eccleſiæ TT. S. Chryſogoni Car=
dinali, Mogũtinenſi ac Magdeburgenſi archi
epiſcopo, principi electori, primati &c.
adminiſtratori Halberſtatenſi, Marchio
ni Brandenburgenſi, Eraſmus Ro=
terodamus S. D.

IBERALIS quidam & ingenuus inge
nij tui candor in cauſa fuit opinor, reueren
I diſſime præſul, & idem princeps illuſtriſ
ſime, ut ex meis libellis, longe quàm pro me
ritis maiorem opinionem de me cõceperis.
Et tamen iſtum animum tuum, ſi minus mihi, certe li=
teris ac uirtuti gratulor, gratulor ijs, qui uere ſunt id
quod me credis eſſe. Siquidem ut hactenus errat tua
celſitudo, quod tantũ laudis tribuit Eraſmo, non errat
tamen in hoc, quod egregiam uirtutem cum eruditio=
ne pari copulatam, in quocũq; comperiatur homine,
ſummorum principum ſtudio fouendam ornandamq;
cenſet. Quanquam autem non dubitabam, quin ex cõ
greſſu nonnullam opinionis meæ iacturam facturus
eſſem apud te, tamen apprime geſtiebam in tam exi=
mij principis amplexus accurrere, ac ne prorſus
κόλοφος uenirem, Pauli ad Rhomanos epiſtolæ pa
raphraſin tuo nomini deſtinaram. Hunc animum
meum, literis ſignificaram iuueni, non minus erudi=

tione quàm imaginibus claro Vdalrico Hutteno, sed hoc unice nobili, quod tua dignitas illum inter præcipuos, ac interiores officiarios complectitur. Sed ea mox mutata est sententia, quod magis conuenire uideretur, ut quod Rhomanis scriptum esset, ijsdem inscriberetur. Interea nec per fortunam tuo conspectu frui datum est, nec per studiorum immodicos labores liuit apparare, quod tua celsitudine dignum haberetur. Etenim cum proxime Basileam repeterem, in diuersam ditionis tuæ partem procul cõtuleras, rursum ubi me reciperem in patriam, iam apud Cæsarem agebas Augustæ. Quod quidem iter cum mihi uel eunti, uel redeunti multis ominibus infaustum fuerit, nullo tamen infelicius quàm quod tui non contigit copia. Porrò dum posthabitis curis omnibus, pro uiribus adnitor, ut Nouum testamentum Leone X. cui dicatum erat, dignum efficiam, ac proinde iterũ atq; iterũ nouo, mihi penè ueternũ collegi, dum hoc à senio uindico, mihi senium contraxi, dumq; illud, uti scribis, pristino nitorem restituo, mihi squalorem ac situm conciliaui. Nam laboris, ut uoluptatis & gloriæ quàm minimum habet, ita tædij molestiæq; plurimum. Ac pene duplicabat molestiam, quod cõplures experirer ingratissimos, quorũ utilitati potissimũ tantũ laboris desudabatur. Tandẽ & à laboribus quibus distringebar, & à morbis qui me propemodũ extinxerant, utcũq; mihi restitutus, officij mei meminisse cœpi,

cœpi, atq; hisce literis, quando adhuc secus non licet, amplitudinem tuã saluto, simulq; gratulor tot ornamẽtis tuis Cardinaliciæ dignitatis fastigiũ accessisse, und tibi hoc etiam plus decoris adiunctũ est, quod à Pontificæ integerrimo, nec emptũ, ne ambitum obtigit: & adeo non ambitũ, ut nisi Maximiliani Cæsaris autoritate motus, obstinate fueris recusaturus. Adiunximus epistolæ libellũ de ratione studij theologiæ, nõ ut hoc tuo nomini dedicato, fidem meam liberem, uerũ ut hoc uelut arrobone dato, magis ac magis astringã. Optabat R. T. D. ut diuorũ uitas illustrarem meo stilo, at ego conatus sum, ut ipsi diuorum principi mea qualicunq; industria lucis nonnihil adderẽ. Nam gaudet ille, totius gloriæ fons, etiam pijs suorũ studijs utcunq; nobilitari. Cæterum sermone uix cõsequi queam, quã topere deamem indolem istam tuam, cui iuueni, inter tot ditionis administrandæ, necessarias magis quàm sacras sollicitudines, illud tuel in primis cordi est, ut diuorũ uitæ, quæ partim habentur fabulis anilibus similimæ, partim eo proditæ stilo, ut nemo doctus aut grauis absque nausea possit legere, primum maiore delectu, maioréque fide: deim sermone si non facundo, ærte mundo, castóque tradantur. Perspicit nimirum tua prudentia, id quod uerissimum est, non mediocriter ad Christianæ religionis ornamentum facere, ne quid omnino canatur aut legatur in tẽplis, qd' nõ grauissimo doctissimoq; cuiq; placere queat, hoc est, quod

non ex diuinis libris haustum sit, aut certe à uiris exi mijs profectum. Nunc Siculis, quod aiunt, gerris ua- niora, nunc cuiuslibet deliri senis, aut etiam aniculæ, somnia huc irrepserunt, & indies magis ac magis ir repũt. Verũ hæc in re præstare, q̃d desiderat œlsitudo tua, magis opto quã poßum. Ego præter conatum se dulũ nihil polliceor. Nõ desunt autẽ uel apud Germa nos, q̃ mea sentẽtia cumulatæ ualeãt tuis sanctißimis uotis satisfacere, uel Hutenũ habes domi, linguæ La- tinæ deliciũ. Interea mihi magis libet tibi mẽtẽ istam episcopo dignã, quã fortunã quãlibet amplã gratula ri. O felicẽ CHRISTI populũ, si paßim cõtigat tales eße præsules, quibus CHRISTI gloria nihil sit anti- quius, qui gẽmarum lucẽ, qui auri fulgorẽ, qui argẽti nitorẽ, qui byßi cãdorẽ, qui cocci ignẽ: breuiter qui to tum Aaronis ornatũ moribus ac uita referãt, quibus etiã si palliũ ac pedũ detrahas, tamẽ episcopos agno- scas. In te fortuna, quã antiquitas cæcã fãciebat, oc- culata uidetur. Generis tui lõge clarißima stẽmata mo- rum tuorum ornamẽtis illustras: Archiepiscopi di- gnitatẽ uitæ integritate cõduplicas: Cardinalicio ga lero, nescio quid maiestatis additum uidetur: postea quã tu nõ recusasti. Quid superest: nisi ut CHRISTVM Opt. Max. cõprecemur: ut istam mentem tibi, & no- bis quàm diutißime seruet incolumem. Louanii. XI Calend. Ianuar. Anno M. D. XVIII.

RATIO SEV

COMPENDIVM VERAE theologiæ per Des. Eraſmum Roterodamum.

VM primum Nouum teſtamentum à nobis recognitum, eſſem æditurus, flagitantibus id amicis quibuſdam, methodum quandam ac rationem theologici ſtudij aperuerã adiiciendam, breuem quidem illam, ſed quæ tum mihi uiſa eſt ſatis copioſa in operis præfatione, ueritus ne non præfatio, ſed aliud opus operi additum uideretur. Quod ſi hæc ratio me nihil mouiſſet, tamen operis æleritas, iam ad metam decurrentis, breuitatem flagitabat. Nunc idem agemus aliquanto copioſius, & ita rem temperabimus, ut ſi libeat præfationis uice poſſit addi, ſin minus, ſeparatim legi, nimirum conuiuatores frugaliter ſplendidos, & magnifice ſordidos imitati, qui pridianorum obſoniorum fruſtula recentibus admixta, communi tegunt conditura. Atque utinam præſtare queam quod flagitor. Magnum quidem eſt, ad Theologiæ ſtudium animos hominum inflammare, Exhortatio.

ſed abſolutioris artificis eſt, huiuſce cœleſtis ſtudii ui
am ac methodum tradere, non dicam ut dignũ eſt (qd
enim poteſt humana induſtria, quod rebus diuinis ul
Metho= la ex parte reſpondeat?) ſed ſic ut labor hic noſter n.e
dus. diocrem adferat utilitatem, ſacroſanctæ Theologiæ
candidatis. Non minima negocii pars eſt adeundi ne
gocii uiam noſſe. Et ſatis feſtinat, qui nuſquam aber=
rat à uia: Sæpe & ſumptum duplicat, & laborem,
γνώμη. qui crebris erroribus, ac longis ambagibus tandem
eo peruenit, quo deſtinarat, ſi tamem peruenire con=
tingat. Porro qui cõpendiariam quoque uiam indicat
is gemino beneficio iuuat ſtudioſum. Primum ut ma
Cõpẽdiũ. turius quo tendit pertingat: deinde ut minore labore
ſumptuq; quod ſequitur aſſequatur. Sed ſubuereor: ne
cui mea tenuitas nota ſit, protinus hic reclamet. Tum
uiam indicabis, quam ipſe nunquam ingreſſus es? aut
certe infeliciter ingreſſus es? non minus ridicule fa=
cturus, quã ſi cæcus cæco dux eſſe poſtulet, iuxta pro
Prouer= uerbium euangelicum. Equidem maiorem in modum
bium. optarim, ut iſtuc uere queam inficiari, ſed tamẽ quid
Simile. uetat imitari nautas quoſdam, qui cũ ipſi, naui ad ſco
pulum eliſa, nudi uix enatarint, nihilo ſecius aliis ſol
uẽtibus ſolent recte cõſulere, cõmõſtratis periculis:
Simile. aut certe Mercuriales illas ſtatuas πολυκεφάλους,
quæ quondã in cõpitis poni ſolitæ, ſuo nõnũquã indi
cio uiatorẽ eo puchũt, quo nũquã ipſæ sĩt puẽturæ?
et ut nõnihil ex poẽtis attingã, Fũgi uiæ cotis, acutũ,

Reddere

Reddere quæ ferrum ualet, exors ipsa secandi. Po
stremo cæcus uti si monstret iter, tamen aspice. Ta= Simile ex
metsi diuus Aurelius Augustinus, accurate simul & Horatio.
copiose, quatuor libris, quibus titulum fecit de doctri
na Christiana, super hoc propemodum argumento
disserit. Et ante hunc opinor Dionysius quidam in
opere quod inscripsit de diuinis nominibus. Rursus
in libello, cui titulum fecit de mystica Theologia. Et
consentaneum est eadem egisse in libris institutionũ
Theologicarum: ac rursus in opere de significatiua
Theologia, quo magis nos idem agemus, non modo
contractius, uerumetiam crassius, & pinguiore,
quod aiunt, Minerua, quippe qui nequaquam excel=
lentibus uiris ista paramus, sed rudibus ac plebeis,
uenæque inferioris ingeniis, nostra qualicunque in=
dustria nitimur subuenire.

Itaque quod primo loco præcipiendũ erat, id sanè Primum
perquã facile est, & ut isti loquũtur, numero dici po præceptũ.
test. Cæterum quod ad usum attinet, omniũ est longe
primũ ac maximũ. Et ut in præcipiẽdo minimũ est ne
gocii, ita est in præstando plurimum: nimirum, ut ad
hanc philosophiam, non Platonicam, aut Stoicam,
aut Peripateticam, sed plane cœlestem: animum Animus
adferamus ea dignũ non tantũ purũ ab omnibus, quo theologia
ad fieri potest, uitiorum inquinamentis, uerumetiam dignus.
ab omni cupiditatum tumultu tranquillum, ac requie

tum

tum, quo expreßius in nobis, uelut in amne placido, aut ſpeculo leui & exterſo, reluceat æternæ illius ue=
Hippocrates. ritatis imago. Nam ſi Hippocrates à ſuis diſcipulis exigit mores ſanctos & integros, ſi Iulius Firmicus
Iulius Firmicus. in artẽ ſuperſtitioſa non admittit ingeniũ lucri gloriæue morbo corruptum, ſi priſci dæmoniũ cultores nõ recipiebãt quenquã ad ſua prophana myſteria, niſi
Κάθαροι. prius multis obſeruatiõibus repurgatũ, quãto magis æquum eſt, nos ad huius diuinæ ſapiẽtiæ ſcholã, ſeu tẽplum uerius, purgatiſſimis animis accedere? In Exodo populus dei uocẽ procul auditurus, iubetur biduo purgari: Quantã aũt puritatem arbitramur exigi à Moſe & Aaron, qui conſcẽſo mõtis cacumine, in admirabilẽ illã caliginẽ penetrãt, ubi cõſpicitur, qd' nulla lux neq; cœleſtis neq; terreſtris poteſt oſtendere, ubi cominus cũ deo miſcentur colloquia? Eodem ſpectat opinor, qd' cum iuxta montẽ Oreb properaret, accurrens ut propius cõſpicaretur inuſitatũ miraculũ ardẽtis rubi, nec tamen exuſti, nõ prius admißus eſt ad diuinũ colloquiũ, quã abiiceret calciamẽta pedum: Quid pedes, niſi affectus? Quid pedes liberi calciamentorum onere, niſi animus nullis terrenis ac fluxarum rerum cupiditatibus oneratus? At uerius & efficacius nobis loquitur deus in arcanis libris quàm Moſi de rubo locutus ſit, ſi modo puri acceßerimus ad colloquium. Paulus enarrationem arcanæ ſcripturæ nõ philoſophiam, ſed prophetiam uocat-

Prophetia

Prophetia uero ſpiritus illius æterni donum eſt. Theologia.

Huic igitur pectus tuum præpares oportet, ut tu quoque uerbo prophetico θεοδίδακτος uocari merearis. Adſit oculus fidei ſimplex et columbinus, qui non cernit niſi cœleſtia. Accedat ſummus ardor diſcendi. Non dignatur hoc incomparabile margaritum uel amari uulgariter, uel cum aliis diligi. Sitientem requirit animum, & nihil aliud ſitientem. Iam hoc ſacrum lumen adituris, procul abſit omnis faſtus, procul abſit omne ſupercilium. Ab huiuſmodi protinus reſilit ille ſpiritus: qui manſuetis minimeq; ferocibus gaudet animis. Auguſtum eſt huius regiæ palatium, ſi penetraris in penetralia, ſed uehementer humili oſtio patet aditus, ceruicem ſubmittas oportet, ſi uelis admitti. Procul abſit illa ueri nocentiſſima peſtis, gloriæ fames, quæ ferocia ſolet ingenia comitari. Abſit rixarum parens pertinacia, multo magis cæca temeritas. Quod Pythagoræ numeros quoſdam magicos docenti præſtiterunt auditores, tu multo magis præſtes ſpiritui doctori. Tuo iudicio diffiſus, illi te fingendum formandum que permittas. Cum loca ſubis religione ueneranda, exoſcularis omnia, adoras omnia, & quaſi nuſquam non adſit numen aliquod, ita nihil non reuereris. Id tibi multo religioſius faciendum memineris, cum hæc diuini ſpiritus adyta ſubiturus es. Quod datur uidere, pronus exoſculare, quod

Prophetia. Fides. Ardor. Manſuetudo. κενοδοξία. Contentio.

non

Quomo= do legendi sacri libri.

nō datur, tamē opertum quicquid est, adora simplia fide, proculq; uenerare. abſit impia curiositas. Quæ dā mysteria, uel ob hoc ipsum uidere mereberis, quod temetipsum ab illorū conſpectu reuerēter ſubmoueris: fortaſsis hoc nos docuit Moſes, faciem ſuā obuelās ne dominum intueretur è rubo ſibi loquentē. Cæteras diſciplinas cautim ac ſobrie uult Auguſtinus attingi

Tropi.

libros humanos uult cum iudicio delectuq; legi. Hic ſi quid occurrit: quod parū congruat in naturā diuinam aut qd'cum Chriſti doctrina pugnare uideatur, caue calumnieris quod ſcriptum eſt: ſed te potius crede nō aßequi quod legis, aut ſubeße tropū in uerbis, aut co= dicem eße deprauatum. Veluti cū legis deū iraſci, aut penitentia tangi, cū id habeat certum Chriſtiana fi= des, deum ab affectibus huiuſmodi prorſus immunē eße. cut cum le is à Chriſto præcipi apoſtolis, ut diuē ditis tunicis: emāt ſibi gladios, cum idem antea uetuiſ ſet, ne malo reſiſterēt. Inter hūanas diſciplinas, aliæ alium habēt ſcopum. Apud rhetorem hoc ſpectas, ut copioſe, ſplēdideq; dicas, apud dialecticū, ut argute

Scopus ſtudii the= ologici.

colligas, & aduerſariū illaquees. Hic primus & uni cus tibi ſit ſcopus, hoc uotum, hoc unum age, ut mute ris, ut rapiaris, ut affleris, ut transformeris in eaquæ

Profectus argumētū.

diſcis: animi cibus eſt, ita demū utilis: non ſi in memo ria œu ſtomacho ſubſidat, ſed ſi in ipſos affectus, & in ipſa mentis uiſcera traiiciatur. Ita demū tibi uidea re profectße, non ſi diſputes acrius, ſed ſi te ſenſeris

paulatim

paulatim alterum fieri, minus elatum, minus iracun
dũ, minus pecuniarum, aut uoluptatum, aut uitæ aupi
dũ, si cotidie uitiis decedat aliquid, aliquid accrescat
pictati. In disputando seruanda sobrietas, summaq; animi moderatio, ut collatio, non conflictatio uidea-
tur. Lectionem subinde interrumpat precatio, aut gratiarum actio, quarum altera sacri spiritus implo ret opem, altera beneficium agnoscat, sicubi te sen-
seris profeciße. Disputatio et lectio quales.

Quorundam enim mores faciunt, ut hoc sanctißimum studiũ apud quosdam male audiat, cũ apicem ac fastigium huius professionis aßecuti, ferociores sint idiotis, ambitiosiores, magis irritabiles, lingua uirulentiores, ac prorsus ad omnem uitæ consuetudinem incommodiores, nõ modo quã sint imperiti, sed quã ipsi soleant eße, ut tales ab ipsa Theologia redditi qui busdam uideantur. Sanctus Iacobus admonet, ut qui ueram sapientiam sit aßecutus, eam præstet ac declaret, nõ supercilio, aut disputandi pertinacia, sed probitate morum ac mansuetudine. Porro scientiam, quæ sub amarulentam habet æmulationem, quæ pertinacem contentionem, negat è supernis proficisci: sed terrenam, sed animalem ac demoniacam uocat. Nam sapientia uere Theologica primum, inquit, pudica est: deinde, modesta, pacifica, tractabilis, plena misericordia, et fructibus bonis, nescia dijudicationis, nescia simulationis. Theologia moribus expri menda. Iac. 3.

Iam

Disciplinæ ad theologiam necessariæ. Tres linguæ.

Iam quod ad eas attinet literas, quarum adminiculo commodius ad hæc pertingimus, citra controuersiam prima cura debetur perdiscendis tribus linguis, Latinæ, Græcæ & Hebraicæ, quod constet, omnem scripturam mysticam hisce proditam esse: quarum cum Augustinus Latinam duntaxat calleret Græcam leuiter attigisset, Hebraicam nec sciret, nec speraret: tamen libro De doctrina Christiana secundo non dubitat, harum cognitionem ad sacros codices uel intelligendos, uel restituendos necessariam pronunciare: quod: quemadmodum incognitis elementorum figuris, nemo legit quod scriptū est, ita sine cognitione linguarum nullus intelligit quod legit. Neque uero mihi protinus hic resilias amice lector, negocii difficultate, ceu claua repulsus. Si non desit animus, si non desit præceptor idoneus, minore pene negocio tres hæ linguæ discētur: quàm hodie discitur unius semilinguæ miseranda balbuties, nimirum ob præceptorum, tum inscitiā: tum inopiam. Atq; hoc sanè nomine par est, ut clarissimi uiri Hieronymi Buslidii, quondam præpositi Arienſis, memoria sacro sancta sit, cum omnibus honestarum disciplinarum studiosis, tū præcipuæ Theologiæ cādidatis, qui fraudatis etiā hæredibus: ingentē pecuniarū uim ī hūc usum legato reliquit: ut honesto salario parārētur, qui Louanii tres linguas profiterentur

Augustinus.

Hieronymus Buslidius.

rentur. Cuius laudis non minima portio debetur & huius germano, Aegidio Buſlidio, qui ſic fauet fratris teſtamento, imò ſic literis ipſe literatiſſimus, ut ma lit eam pecuniam iuuandis ſtudiis omnium, quàm ſuis ſcriniis augendis dicatam. Exemplum hoc pulcherrimum gnauiter æmulatur utr omnium ſeculorũ memoria dignus, Stephanus Poncherius, quondam epiſcopus Pariſienſis, nunc archiepiſcopus Senonenſis, undiq; præmiis ampliſſimis euocans, qui linguas doceant. Neq; flagitat Aurelius Auguſtinus, ut in Hebræis Græcisq; literis usq; ad eloquentiæ miraculum proueharis, quod admodum paucis contingit, & in Rhomano ſermone, ſatis eſt, ſi ad mundiciem, & elegantiam, hoc eſt, mediocritatem aliquam progrediare, quod ſufficiat ad iudicandum. Nam (ut omneis cæteras humanas diſciplinas negligamus) nulla ratione fieri poteſt, ut intelligas quod ſcriptum eſt, ſi ſermonis, quo ſcriptum eſt, fueris ignarus, niſi forte malumus ocioſi, quicquid hoc eſt muneris, cum apoſtolis è cœlis expectare. Neque enim audiendos arbitror iſtos quoſdam, qui cum in ſophiſticis tricis, et illiteratis literis, uſq; ad decrepitam ætatem computreſcant, dicere ſolent: Mihi ſatis eſt Hieronymi trãſlatio. Sic enim potiſſimum reſpondent ii, qui ne Lati ne quidem ſcire curant, ut his etiam fruſtra uerterit Hieronymus. Cæterum ut ne dicam interim, plurimis modis referre, è ſuis haurias fontibus aliquid, an è

Aegidius Buslidius.

Stephanus Poncherius.

Medio-cris peritia linguarum.

Obiectio.

Rationes quare neceſſariæ / 3 linguæ.

qualibuscunque lacunis. Quid quod quædam ob ser= monum idiomata ne possunt quidem ita transfundi in alienam linguam, ut eandem lucem, ut natiuam gra tiam, ut parem obtineant emphasin? Quid quod quæ dam minutiora sunt, quàm ut omnino reddi possint? id quod passim queritur, clamitatq; diuus Hierony= mus. Quid quod per multa ab Hieronymo restituta, temporum iniuria intercíderunt, uelut euangelia ad Græcam ueritatem emendata, uelut obelorum et aste riscorum notulæ, ueluti prophetæ commatis, colis et periodis distincti? Quid quod scriptorum uel erro= re, uel temaritate sacri codices tum olim uitiati sunt, tum hodie passim uitiantur? Quid quod Hieronimus unus omnia nec restituit, nec potuit restituere? Quid si idem quædam perperam uel emendauit, uel transtulit? Auser mihi hic illa tragica, ò cœlum, ò ter ra: liceat uera loqui. Quamlibet uir pius, quamlibet eruditus, homo erat, & falli potuit, & fallere. Multa (ut opinor) illum fugerunt, multa fefellerunt. Po= stremo, quid quod nec ea commentaria quibus Hiero nymus ea restituit, satis intelliguntur, si linguas, qua rum testimonijs nititur, prorsus ignores? Quod si se= mel sufficiebat Hieronymiana trãslatio, quorsum tandem attinebat, caueri Pontificũ decretis ut ueteris instrumenti ueritas ab Hebræis uolumnibus, noui fi= des è Græcorum fontibus peteretur? quod ipsum nõ uno in loco præcipit Augustinus. Denique si hæc,

Deprauatio codicũ.

qua

qua uulgo utimur, satis erat, qui postea factum est,
ut tot manifestarijs ac pudendis erratis lapsi sint pri=
mi nominis Theologi? Id quod apertius est, quàm ut
uel negari, uel dissimulari possit. In quibus est & Au
gustinus inter antiquos præapuus: et ipse neotericoꝝ Thomas
rum omnium, mea sententia, diligentissimus Thomas Aquinas
Aquinâs, quorum utrunque mihi parum propitium laudatus.
esse uelim, si aut mentior, aut contumeliæ causa hæc
dico: ne quid interim loquar de cæteris, cũ hoc haud
quaquam conferendis, meo quidem iudicio. Quod si
cuius ætas iam ad hoc præterijt, is, quod est uiri pru=
dentis, suam sortem boni consulat, & quantum po=
test, aliena fulciatur industria: modo ne bonæ spei iu=
uenibus, quibus hæc potissimum scribuntur, obstre= Nec seni
pat. Quanquam ego profecto ne senibus quidem fue bus desse
rim autor desperandi, quandoquidem quatuor nomi randæ lin
natim recensere possim, mihi familiariter notos, guæ
uiros iam libris etiam æditis celebres, quorum unus
duodequinquaginta natus annos, nemo non maior
quadraginta, prima Græci sermonis elementa sit
aggressus. Porrò quò profecerint, ipsi suis testantur Cato se
monimentis. Quod si Catonis exemplum leuiter nos nex Græ=
mouet: ipse diuus Augustinus, iam episcopus, iam se= cæ didicit.
nescens, ad Græcas literas puero degustatas quidem, Augusti
sed fastiditas, reuersus est. Rodolphus Agricola, unicũ nus.
Germaniæ nostræ lumen et ornamentũ, annũ egres= Rodol
sus quadragesimum, Hebræas literas discere nec eru= phus Agri
cola.

buit, uir in re literaria tãtus, nec desperauit homo na tu tã grãdis · nam Græcas adolescens imbiberat · Ipse iam quinquagesimum tertium ingressus annum, ad Hebraicas literas olim utcunque degustatas, cũ licet, recurro · Nihil est enim quod non efficiat humanus animus, modo sibi imperarit, modo impense uelit · Et ad hoc, ut dixi, negocium qualiscunque mediocri tas satis est, dum ea sanè absit à temeritate, quæ fere solet hoc audacius pronunciare, quo minus exacte di iudicat · Felicior quidem hac in parte iuuentus, at in= terim non desperandi sunt senes · Illa plus spei de se præbet, at huic nõnunquam ardor animi præstat qd' aliis nõ præstat ætatis uigor · Porrò sententiã Hilarij et Augustini, qui putant in ueteris instrumenti libris ni hil requirendum ultra Septuaginta translationem, sa tis in epistolis ac præfationibus ipse refellit Hieroni= mus: & si non refellisset ille, satis refellebat insignis ille lapsus Hilarij in dictione, Osanna: diuo quoque Ambrosio ad eundem impingente lapidem · Sed mo= re hominum fit, ut tantum quisque probet, quantum se assequi posse confidat · Ad interpretationem Se= ptuaginta uetus testamentum contulit Augustinus: multo magis idem facturus ad Hebraicam ueritatem, si literas eas tenuisset · Porrò si rara quædam felicitas, et alba, quod dici solet, indoles insignem Theologum polliceri uidebitur, haud mihi displicet, quod in libris De doctrina Christiana placuit Augustino, ut cautim ac mo=

Hilarij & Augustini opinio.

Post lin guas quæ discenda.

ac moderate deguſtatis elegantioribus diſciplinis per
ætatem inſtituatur, ac præparetur, nempe dialectica, Dialecti.
rhetorica, arithmetica, muſica, cum primis autem re Rhetori.
rum naturalium cognitione uelut ſyderum, animan= Aritmeti.
tium, arborum, gemmarum, ad hæc locorum, præſer Muſica.
tim eorum, quos diuinæ literæ cõmemorant. Fit enim Phyſica.
ut agnitis ex coſmographia regionibus, cogitatione Coſmogra
ſequamur, narrationem obambulantem, & omnino phia.
non ſine uoluptate, uelut unà circunferamur, ut rem
ſpectare uideamur, non legere. Simul que non pau=
lo tenatius hœrent, quæ ſic legeris. Neque uero raro
locorum uocabula ſuis libris, ceu lumina quæpiam in
terijciunt prophetæ, quorũ allegoriã ſi quis tractare
conetur, nec tuto nec feliciter id fecerit, ſi locorum ſi=
tum ignoret. Iam ſi gentium, apud quas res geſta nar
ratur, ſiue ad quas ſcribunt apoſtoli, non ſitum mo= Hiſtoria.
do, uerumetiam originem, mores, inſtituta, cultum,
ingenium ex hiſtoricorum literis didicerimus: dictu
murum, quantum lucis: & ut ita dicam, uitæ ſit aæſ=
ſurum lectioni, quæ prorſus oſcitabunda mortuáque
ſit oportet, quoties non hæc tantum, ſed & omnium
penè rerũ ignorantur uocabula: adeo ut nonnunquã
uel impudenter addiuinantes, uel ſordidiſſimos con=
ſulentes dictionarios, ex arbore faciant quadrupe= γελοῖον
dem, è gemma piſcem, è citharædo fluuium, ex oppi=
do fruticem, è ſydere auem, ex braſſica braccam. A=
bunde doctum uidetur iſtis, ſi tantum adiecerint,

est nomẽ gẽmæ, aut, est species arboris, aut, est genus animãtis, aut si quid aliud mauis. Atqui non raro ex ipsa rei pprietate pẽdet itellectus mysterij: Quod euidẽtius declarat Augustinus libro De doctrina Christiana secundo, capite decimosexto, exemplis aliquot in eam rem arguendam adductis. Porrò quidam sola dialectica freti, satis instructos sese putãt, ut quauis de re differant: tantumque tribuunt huic disciplinæ, ut actum existiment de fide Christiana, nisi dialectices præsidijs fulciatur: cũ interim grammaticam, ac rhetoricam, ceu prorsus superuacaneas, aspernentur. Et probat quidẽ Augustinus, si quis connexionũ rationes teneat, modo absit peculiaris huic arti morbus, pertinax contentio, ac libido rixandi. Sed obsecro te, quid diuides aut fines, aut quid colliges, si rerũ, de quibus disseritur, uim ac naturam ignores? Quid pfuerit tibi concinnasse syllogismũ in Celarent, aut Baroco, de crocodilo disputans, si nescias quod arboris, aut animantis genus sit crocodilus? Neque uero hæc tam discuntur ex octo libris naturalium Aristotelis, quàm ex eruditissimis eiusdem commentarijs de animantibus, ex libris meteorologicòn, ex problematis: ex Theophrasti libris de plantis, uentis, ac gemmis: ex Plinio, ex Macrobio & Athenæo, ex Dioscoride, ex Senecæ naturalibus, alijsque hoc genus scriptoribus: etiam si non mediocriter adhanc eru=

Dialectica sola nõ sufficit ad disputandũ.

Vnde discatur physice.

ditio=

ditionis partem conducunt poëtæ, apud quos frequẽs huiusmodi rerum descriptio, uelut apud Lucanum, quanta descriptio uenenorum? Oppianus uero etiam ex professo de piscium ac ferarum naturis prodidit: Nicander de noxiis bestijs. Sunt quædam artes, quas Augustinus inter superstitiosas & improbatas recenset, è quarum ritibus quædam narrationes ducuntur in sacris literis. Profuerit igitur & harum superstitiosas obseruationes non ignorare, quam ad rem potissimum conferet lectio poëtarum, subinde magicas ineptias depingentium. Conferrent & Senecæ libri de superstitioso deorum cultu, si modo extarent, quos Augustinus se legisse testatur. Et sunt quidam, aut fuere potius, qui sua industria Christianorum ocio consuluerunt in hac parte, explicatis uocabulis, ac naturis earum rerum duntaxat, quarum in diuinis libris habetur mentio, quorum de numero fuit Eusebius Cæsariensis episcopus. Et extant hodie quoque in hoc genere nonnulla monimenta, partim Hieronymi titulo, sed, ut apparet, confusa mutilaque. Tametsi nec ista legimus plerique, sed si qua uox ignotæ seu peregrinæ linguæ incideri, tripodis uice nobis est Ebrardus, Græcista, aut confusissimus ille libellus de nominibus Hebraicis. Quibusdam ad Catholi omnia satis est unus Catholicon, aut hoc eruditior Isidorus. Nec illud, opinor, inutile fuerit, si Theologiæ destina-

Poëtæ. Oppianus. Nicander. Malas etiã artes cõuenit non ignorare. Eusebius. Isodorus.

Figuræ grammaticæ.

Progymnasmata theologi futuri.

destinatus adolescens, diligenter exerceatur in schematis actropis grammaticorum rhetorumque, quæ non magno negotio ediscuntur, etiam, præludat in fabulis ad allegoriam explicandis, præsertim iis, quæ ad mores bonos pertinent. ueluti si Tantali fabulam accommodes ad diuitem, incubantem & inhiantem opibus suis, nec tamen fruentem, si Phaëtontis, ad periculosam temeritatem suscipientis magistratum, qui magistratui gerendo non sit idoneus. Idem fiat in Apologis, in Similibus, de quibus à nobis non nihil est proditũ. Tum in his præcipue partibus rhetorices quæ tractant de statibus, de propositionibus, de probationibus, de amplificationibus, de quibus accuratissime tractat Fabius. deque geminis affectibus, alteris quos πάθη uocant, mitioribus: alteris acrioribus, quos πάθη dicunt, de quibus nemo diligentius scripsit Aristotele: quod harum rerum peritia maiorem in modum faciat ad iudicium, quæ res in omni studiorum genere ualet plurimum. Et quoniam professio Theologica magis constat affectibus quàm argutiis, quas in ethnicis quoque philosophis ipsi rident ethnici, Paulus in Christiano detestatur, id'que non uno in loco, conueniet non segniter per ætatem in hoc genere exerceri, quo postea dexterius in theologicis allegoriis, locisq; communibus tractandis uersari possit. In illis felicissimus est Origenes, in his creberrimus est Chrysostomus. Hoc, ni fallor, uidebat Augustinus

ſtinus, cum libro de ordine, priore, Licentium ſuum ad ſuas muſas, à quibus iam parabat deſciſcere, re- uerti iubet, quod eiuſmodi ſtudia ad cæteras item li- teras, ſerias que diſciplinas reddant ingenium uege tius ac ſucculentius: interim poëtices cognitionem in ter diſciplinas liberales numerans, ſed præſtiterit, opinor, ob contentioſos ipſius uerba ſubſcribere: Re deundum, inquit, tibi eſt ad illos uerſus. Nam erudi- tio diſciplinarum liberalium modeſta ſané atq; ſuc- cincta, & alacriores & perſeuerantiores & com- ptiores exhibet amatores amplectendæ ueritati, ut & ardẽtius appetant, et conſtantius inſequantur, & inhæreant poſtremo dulcius. hactenus Auguſtinus. Alioqui ſi quis tantum infantibus illis & anxiis ieiu nis que præceptiunculis imbuatur, puta dialectices, aut uerius, ut nunc ferè traditur, ſophiſtices: quàm ipſam tamen cotidie nouis & commenticiis difficul- tatibus aliam atque aliam reddunt: fit ut ad contentio nem quidem inuictus euadat, cæterum in tractandis diuinis literis, in ſacris concionibus, deum immorta lem, quàm uidemus iſtos iacere, frigere, imò quàm non uiuere? quorum præcipue partes erant animos inflammare: cuius rei ſi quis exemplum requirat, le- gat Origenis homiliam de Abraham, iuſſo filium im molare, in quo typus & exemplar ob oculos poni- tur, fidei robur omnibus humanis affectibus eſſe po tentius. At operæpreciũ ſit, ſingulis penſitatis ſpe-

Auguſti- ni. In præci- puo theolo giæ mune re frigẽt. A braham tentatus apud Ori genem.

ctare, quibus & quot machinis tentatio, patris ani=
mum impetat, ac repetat. Tolle, inquit, filium tuum
Cuius parentis animum non labefactaret filii nomẽ?
Sed ut ualidior eſset hic aries, addit charißimum. Nec
hoc contentus, adiecit: quem diligis. Satis hæc uideri
poterant, ad quodlibet humanum pectus expugnan=
dum. Additum dulciſſimum paternis affectibus filii
uocabulum, Iſaác, in quo refricatur & promiſſi di
uini memoria: à quo audierat. In Iſaác uocabitur tibi
ſemen, &, In Iſaác erunt tibi repromiſſiones. Erat
ea natio φιλόσοφος ergà liberos, ſic ut nõ alia æque
Optabat poſteritatem uir optimus, nec erat huius ul
la ſpes reliqua, occiſo eo, per quem unum uẽtura erat
poſteritas. Et tamen hunc non ſimpliciter iubet occi=
di, ſed imperat immolari, ut inter apparandum iden
tidem cruciet ſenis animum affectus pietatis. Multa
grauiáque tentationis pondera. Super hæc omnia,
iubetur montem excelſum conſcendere, ad quem ter=
tio demum die peruentum eſt, ut diu uariis cogitatio
nibus parẽtis animus quateretur, hinc ſollicitãte affẽ
ctu humano, hinc urgente iuſſu diuino. Iam cum in=
ter eundum puer lignis, quibus exurendus putaba=
tur, onuſtus, parentum, ignem geſtantem & gladi=
um, appellans dicit: Pater mi. atque is reſpondet,
Quid uis fili? quanto ariete charitatis arbitramur
pulſatum ſenis animum? Cui uero non commoueat
miſerationis affectũ, pueri patri obſequentis ſimpli

citas

citas, cui ait, En ignis & ligna, sed ubi uictima? Tot modis sollicitata fides Abrahæ. Iam mihi uide, quo ro bore, quáque constantia iussa peragit. Non respon= sat deo, non expostulat de fide promissi, non deplo= rat orbitatem suam apud amicos & cognatos, qui= bus rebus utcunque leniri solet dolor. Loco procul conspecto, iubet residere famulos, ne quis iussa per= agenti obsisteret, filium onerat lignis, ipse struem in altari collocat, ipse filium alligat, & lignis mactã dum atquè adolendum imponit, reducto brachio ui= brat ensem: filium unicũ, omnem posteritatis adama tæ spem iugulaturus, ni subitò uox angelica senis dex trã inhibuisset. Hæc copiosius & elegantius ab Ori= gene disseruntur, Haud scio maiore ne uoluptate le= ctoris, an fructu, cum tantum interim in historico sen su uersetur, nec aliud agat in diuinis libris, quã Dona tus egit in comœdiis Terẽtianis, dũ Poëtæ consilium aperit. An eadem uisurus erat, qui policiores literas nunquã attigisset? qui uix degustatis grãmaticæ præ ceptis, id'que ex autoribus male grãmaticis, mox ad spinosas argutias, & ieiunas quæstionũ anxietates raptus, in his consenuit? Posſem exẽplis innumeris declarere, quàm frigide, ne dicam ridicule, ineptiant quidã, quoties est encomio celebrãdus diuus aliquis, aut hymno alióue scripti genere utendũ, quod splen= dorem & affectum desiderat. Huiusmodi Theolo= gis debemus hymnos quosdã & cantica, quas uulgus

Sequentias

Sequentias appellat, quæ nemo doctus uel absq; risu uel abs'q; nauſea legat. Verũ i præſẽtia nõ hoc nobis agitur ut cuiuſquã inſcitiã traducamus, ſed ut ad optimã ſtudii rationẽ inuitemus adoleſcẽtes. Tantum illud dicam in genere, ſi quis huius rei promptum aliquod argumentum requirat, ueteres illos theologos, Origenem, Baſilium, Chryſoſtomum, Hieronimum cum hiſce recẽtioribus componat conferat'que, uidebit illic aureum quoddam ire flumen, hic tenues quoſdam riuulos, eosq; nec puros admodum, nec ſuo fonti reſpondentes. Illic tonant oracula ueritatis æternæ, hic audis hominum commentula, quæ quo propius inſpicias, hoc magis ſimilia in ſomniis euaneſcunt. Illic ſolidis ſcripturarum fundamentis innixum ædificium ſurgit in altum, hic futilibus hominum argutiis, aut etiam adulationibus non minus inanes quàm immanes, ſuperſtructa machina, tollitur in immenſum. Illic uelut in feliciſſimis hortis affatim tum oblectaberis, tum expleberis, dum hic inter ſpineta ſterilia dilaceraris, ac torqueris. Illic maieſtatis plena omnia: hic adeo nihil ſplendidum, ut pleráque ſordida, parumq; digna dignitate theologica: ut interim à comparatione morum abſtineam. Quod ſi diutius immorandum ſit prophanis literis, equidem id fieri malim in iis, quæ propius affines ſunt arcanis libris. Neq; uero me clàm eſt, quanto ſupercilio quidam contemnant poëticen, ceu rem plusquam puerilem, quanto

Veteres theologi cũ recentioribus collati.

rhetoricen

rhetoricen, quanto bonas, ut uocant, & sunt, lite=
ras omneis. Attamen hæ quamlibet istis fastiditæ lite Bonæ lite
ræ, insignes illos dedere Theologos, quos nunc pro ræ.
cluuius est negligere, quàm uel intelligere, uel imita= Pauci po=
ri. Cuius rei si quis sibi fidem fieri postulet, dispici= ëticen ase
at quàm multis hoc quicquid est poëticæ seu gramma quuntur
ticæ, ut aiunt, facultatis, æmulari conatis, nõ succes
serit. A nominibus tempero, ne quem offendam, eti
amsi semet cotidie libris æditis produnt. Hi si poli=
tiores literas damnant, cur tam anxie affectant poli
tiem orationis? sin probant, cur ab his deterrent fe
licius amplexuros? Poëticis figuris ac tropis scatẽt
undique prophetarum literæ. Parabolis omnia pe=
nè conuestuit Christus, id quod poëtis est peculiare
Neque puerilis operæ putauit Augustinus in prophe
thicis ac Paulinis literis, schemata rhetorum, & ora
tionis cæsuras ac circuitus indicare, id' que in his li=
bris quos inscripsit, non de grammatica aut dialecti
ca, sed de doctrina Christiana, quæ quid aliud est
quàm Theologia? Nec puduit episcopum ibidem à
grammaticis pronunciationis & sintaxeos differen
tiam petere. Non referam hic, quod immortalitate
digni uiri, Gregorius Nazianzenus, Damasus, Pru
dentius, Paulinus, Iuuencus, Christi mysteria poëti
cis carminibus tractarint. Ipse Paulus apostolus non
semel abutitur poëtarum testimoniis. Vbi tandẽ in
his literis, quod Aristotelem, quamlibet argutũ aut
eruditum

eruditum, quod impium Auerroên referat? Vbi primarum & secundarum intentionum, ubi formarũ syllogisticarum, ubi formalitatũ, aut quidditatũ, aut etiã ecceitatũ ulla mentio? quibus apud istos differta sunt omnia. An ideo parum argute diſserunt, quod non in conclusiones & corollaria diſsecent omnia, quod non prius dicant, quid dicturi sint: quàm dicãt: ac rursum admoneant sibi dictum eſse, quod aliquoties dictum non est, quod non sermonem omnem uerbatim penè concisum contruncent? Hæc pars diuidi tur in tres. prima rursus in quatuor, atq; harum singulæ rursus in ternas. prima, ibi. secunda, ibi. Hæc demum nobis erudita uidentur, quæ sunt frigidiſsima, & his à pueris aſsueti. nihil intelligimus, nisi quod ad eum modum sit fruſtulatim diſcerptum. In cæteris profeſsionibus pulcherrimum, ut eſt habetur: si suos quisq; principes & authores referat. Vergilius expreſsit Homerum, Theocritum & Heſiodum. Horatius, Pindarum & Anacreontem. Auicenna, Galenũ. Galenus, Hippocratem. Cicero, Demoſthenẽ. Platonem, Xenophon. Aristoteles, qui nihil non tractauit, pro diuersis argumẽtis, diuersos. Aristotelem Theophraſtus, Themistius, & Auerroës. Cur soli nos ausi sumus à nostræ philoſophiæ principibus tota diſserendi ratione deſcisere? Quid enim tam diſspar ac diſcrepans à stilo Prophetarum Christi & apoſtolorum, quàm hoc, quo qui Thomam ac Scotum

Frigidiſsimæ diſtinctiones quorundam.

Imitatio autorum.

tum sequuntur, nunc de rebus diuinis disputant? Au
gustinus sibi gratulatur, quod cum uariis erroribus
adhuc circunferretur, in Platonem potissimum inci=
disset, quod huius dogmata propius accedant ad Chri
sti doctrinam. Et à finitimis cognatisq; procliuior est Audis sy=
transitus. Neque uero hæc eo dixerim, quod damnẽ cophanta
ea studia, quæ nunc ferè uidemus in publicis scholis non dãna=
solennia, modo sobrie castéque tractentur, neque so= ri Eras=
la tamen. Cuiusmodi uero, citrà philosophiam Ari= mo studia
stotelicam non audere Theologum profiteri: sine grã scholasti=
matica, sine rhetorica, sine omnis antiquæ ac politi= ca.
oris eruditionis cognitione, uel anteſignanũ ordinis
Theologici profiteri: déque his rebus magno super=
cilio pronunciare, de quibus Paulus è tertio cœlo re
uersus, non ausus est hiscere? Proinde cõplectãtur et
illa, si uidetur, pauci, quos æquus amauit Iupiter, ut
uerbis utar Vergilianis, & qbus uacat aliquã ætatis
partẽ perdere. Nos plebeiũ & properantẽ institu=
imus Theologiæ tyronem, tametsi, ut ingenue quod
sentio dicam, mihi parum tutum uidetur, ad theologi Simile.
am destinato, in prophanis studiis, præsertim alie=
nioribus conseneſcere. Fit enim, ut qui palatum ac lin
guam multo absynthio habent infectam, iis quicquid
déinde biberint aut ederint, absynthiũ sapiat, &
qui diutius in sole uersati sunt, iis déinde quicquid ui
derint eo seſe offerat colore, quem ipsi secum in ocu
lis, glaucomate uitiatis, circunferunt. Ita qui bonam Optimis
uitæ

primũ aſ= uitæ partem in Bartholis ac Baldis, in Auerroibus et
ſueſcẽdũ. Durandis, in ſophiſticis cauillationibus, in confuſiſ=
ſimis ſummulis ac collectaneis poſuerunt, ijs diuinæ
literæ non ſapiunt id quod ſunt, ſed qnod illi ſecum
adferunt. Etenim ut elegans eſt fortaſſis in tractatio
ne diuinarum literarum, non nihil uelut ab exoticis
illis opibus obiter aſpergere: ita uehementer abſur=
dum uidetur, cum rem tractes ab omni ſapientia mũ=
dana longe diuerſiſſimam, nihil crepare niſi Pytha=
goram, Platonem, Ariſtotelem, Auerroen, & his
prophaniores autores: ad horum opiniones, uelut ad
oracula obſtupeſcere. An non iſtud eſt Chriſti cœle=
ſtem philoſophiam non condire, ſed prorſus aliã red
Chryſip= dere? Taxatur Chryſippus, quod totas Tragœdias in
pus nota eius commentarijs, quos de logicis conſcripſit, repe=
tus. rire licuerit. Quo iuſtius nos taxauerit aliquis, ſi uide
at plusquam totum Ariſtotelem in Theologorum cõ=
mentarijs inueniri. Quod ſi quis clamabit, abſq; ex=
acta horum cognitione non eſſe Theologum: equidẽ
conſolabor meipſum tot inſignium uirorum exem=
Veteres plis, Chryſoſtomi, Cypriani, Hieronimi, Ambroſij,
theologi Auguſtini, Clementis, cum quibus rhetorculus eſſe
ferè rheto malim, quàm cum quibusdam, qui ſibi plusquam ho=
res erant. mines uidentur, Theologus. Deniq; conſolabor me=
ipſum exemplo Petri ac Pauli, qui iſta non ſolum non
calluerunt, uerumetiam damnant aliquoties. certe cõ
ſtat, nusquam uſos eſſe. Quædam didiciſſe oportet,
non

non discere. ut inquit Seneca. At quale spectaculũ est octogenarium Theologum nihil aliud, quàm in scholis dialecticam ac philosophicã uel docere, uel decertare palestram? hic sine fine garrire, ad prædicandũ Christi Euangelium elinguem? & ad extremum usq; utæ nihil aliud quàm disputare? qui se rei bellicæ parant. ijs potissimũ exercentur, quæ ad uictoriã certissime conducunt. Aliptæ futurum athletã, iam tum à puero delectum, fingunt ac formant in futura certamina, & ad scopũ suum oĩa destinant. At præcipuus Theologorũ scopus est, sapienter enarrare diuinas literas: de fide nõ de friuolis quæstionibus rationẽ reddere: de pietate grauiter atq; efficaciter dissererе: lachrymas excutere, ad cœlestia inflãmare animos. Ad hæc iam inde à studiorũ initio præludat futurus Theologus, potius quàm in alienis literis consenescat. Exemplũ. Præcipuus Theologorum scopus. Sũma doctrimæ Christiæ. Ex cõtemptu felicitas.

Illud mea sententia magis ad rem pertinuerit, ut tyrunculo nostro dogmata tradantur, in summam ac compendium redacta, idq; potissimum ex Euangelicis fontibus, mox apostolorũ literis, ut ubiq; certos habeat scopos, ad quos ea quæ legit, conferat: uelut illa, ut exempli causa paucula notem: Christum cœlestem doctorẽ, nouũ quendam populũ in terris instituisse, q totus è cœlo pẽderet, et oĩbus huius mũdi præsidijs diffisus, alio quodam modo diues esset, alio sapiens, alio nobilis, alio potens, alio felix: quiq; cõtẽptu rerũ oĩm, quas uulgus admiratur, felicitatem consequeretur:

Biblioteka Uniwersytecka Stanislaw w Toruniu

BIBLIOTEKA JAGIELLOŃSKA

Liuor. tur: qui nesciret liuorem aut inuidentiam, nimirum oculo simplici, qui nesciret spurcam libidinem, ut=
Pudicitia. pote sponte sua castratus, angelorum uitam in carne meditans: qui nesciret diuortium, quippe nihil non malorum uel ferens, uel emendans: qui nesciret ius=
Iusiurãdũ. iurandum, ut qui nec diffideret cuiquam, nec falleret
Auaritia. quenquam: nesciret pecuniæ studium, ut cuius the=
Cenodo saurus in cœlis esset repositus: non titillaretur inani
xia. gloria, ut qui ad unius Christi gloriam referret o=
Ambitio. mnia: nesciret ambitionem, utpote qui quo maior esset, hoc magis sese propter Christum submitteret
Vltio. omnibus: qui nesciret, ne lacessitus quidem, uel ira=sci, uel maledicere, nedum ulcisci, quippe qui & de
Innocẽtia. male merẽtibus benemereri studeret: qui ea morũ es=set innocentia, ut uel ab Ethnicis comprobaretur:
Simplicitas. qui ad infantulorum puritatem ac simplicitatem, ue=luti renatus esset: qui uolucrum ac liliorum ritu in di=
Cõcordia. em uiueret, apud quem summa esset cõcordia, nec a=
Charitas. lia prorsus quàm membrorum corporis inter ipsa: in quo mutua charitas omnia faceret communia, ut siue quid esset boni, succurreretur cui deesset, siue mali quippiam, aut tolleretur, aut certe leniretur officio:
Exẽplum uitæ. qui doctore spiritu cœlesti sic saperet, qui ad exem=plum Christi sic uiueret, ut sal, ut lux esset orbis, ut ciuitas esset in ædito sita, omnibus quæ undique con=spicua: qui quicquid posset, id omnibus iuuandis pos=set: cui uita hæc uilis esset, mors optanda immortali=

tatis

tatis desyderio: qui nec tyrannidem timeret, nec mortem, nec ipsum denique Sathanã, unius Christi præsidio fretus: qui modis omnibus sic ageret, ut ad extremum illum diem semper esset uelut accinctus ac paratus: Hunc esse scopum à Christo propositum, quò omnia Christianorum sint referenda, licet interim tolerandi fouendiq; sint imbecilles, donec proficiant, ac secretis auctibus grandescant in mensuram pleni tudinis Christi. Hæc sunt autoris nostri dogmata noua, quæ nulla philosophorum familia tradidit. Hoc erat uinum nouum non committendum nisi nouis utribus. Hæc sunt per quæ renascimur è supernis. Vnde & Paulus nouam creaturam appellat, quisquis in Christo est. Peripatetici tenent Aristotelis placita: Platonici, Platonis decreta: Epicurei tenent Epicuri scita: multo magis conuenit nos tanti autoris tenere dogmata. Sed in his pro rerum et hominum uarietate nonnulla differentia est. Mortis contemptus. Infirmi fouendi, non alienandi.

Quædã planè uetat: quod genus sunt illa, ne sint inter nos diuortia, ne sit liuor, ne sit ambitio, ne studium peauiæ, ne uindicta, ne suspicio, ne obtrectatio: quos omneis affectus, quanto studio, quantóque consilio eximendos curarit ex animis suorum discipulorum, mox aliquanto copiosius indicabimus. Aperte uetat à Christo.

Quædam planè præcipit oĩbus: quod genus est de mutua charitate: de cõdonãdis fratrũ erratis: de tollẽda sua cuiq; cruce: qd' si recusses, nõ agnoscit Christus Præcepta.

discipulum: de mansuetudine, cum ait Matthæi capite undecimo: Discite à me quod mitis sum & humilis corde, & inuenietis requiem animabus uestris: *de fide, quam ubique requirit: de beneficentia in omnes, aliisq; his consimilibus.*

Non exacta. Quædam ita commendat, ut tamen non exigat: præmio sollicitans, qui possint assequi: non pœnam comminans, si nequeant. Siquidem Matthæi capite decimonono, beatos pronunciat enuchos, qui se ipsos execuerunt & euirarunt propter regnum dei. Non dicit infelices, qui legitimum matrimonium caste puréque colunt. Fortasis huc pertinet, quod iuueni dicit: Si uis perfectus esse, uade uende omnia quæ possides, & ueni sequere me. Nam mihi potius uidetur, ad uniuersos Christianos pertinere, quorum nemo non debet esse hoc animo, ut si quid eiusmodi postularet Christi gloria, cuncta libĕter sit pro derelictis, habiturus: siquidem perfecti nomine Christianum designat. Erat ille probus Iudæus: supererat, ut Christi discipulus factus, perfecta iam sequeretur. Nihil in rebus humanis uere perfectum, uerum in suo cuiq; statu perfectionis studium adesse debet.

Contempta. Quædam contemnit Christus, ac uelut indigna se reijcit: ueluti cum Lucæ capite duodecimo, inuitatus ad diuidendam hæreditatem: Homo, inquit, quis me constituit iudicem aut diuisorem super uos?

Dissimulata. Quædam ueluti dissimulat, tanquam ad se nõ pertineant,

tineant, aut tanquam ad ea sit indifferens, quod genus cum apud Matthæum capite decimo septimo, Petrum interrogat, utri debeant tributum regibus, filij, an alienigenæ: uelut earum rerum imperitus ac rudis, ut quæ ad huius mundi sordes pertinerent. Ac perinde locutus, quasi non debeatur: tamen dari iubet didrachmum, haud pro omnibus tamen, sed pro se duntaxat, ac Petro. Huius generis est & illud, qđ apud Matthæum capite uigesimo secundo, insidiose rogatus, num oporteret tributum pendere Cæsari: iubet exhiberi nomisma uelut ignotum: eo uiso, rogat, cuius esset imago, & cuius inscriptio, tanquã id quoque nesciret. Ac de tributo Cæsari reddendo, respondet non sine ambiguitate: Date Cæsari quæ sunt Cæsaris: si quid illi debetur, soluite. Sed illud ad me magis pertinet admonere, ut detis deo, quæ dei sunt. De tributis. De censu.

Ad consimilem modum adulteram in adulterio deprehensam, apud Ioannem euangelistam, nec damnat, nec tamen palàm absoluit, sed admonet, ne iteret commissum, nolens hominum necessarijs legibus suum ius adimere, & tamen damnationis autor esse nolebat, qui uenerat seruandis omnibus: quod quidem in ipso fuit. Simul'que exemplum ædidit, in Christi uicem sucæßuris, ut magis studeant mansuetudine seruare peccantes, quàm sæuitia tollere. Rursus apud Lucam, renuntiantibus quibusdam de Galilæis, horrendo nouóque affectis supplicio, quorum san- Supplicia.

guinem Pilatus miscuerat cum ipsorum sacrificijs: nec probat, nec improbat legum seueritatem, sed ē-xemplo ad occasionem admonitionis abutitur. Putatis, inquit, quod hi Galilæi præ omnibus Galilæis peccauerint, quia talia passi sunt, non dico uobis: sed nisi resipueritis, omnes similiter peribitis, sicut illi decem & octo, in quos incidit turris in Siloe, & occidit eos.

Circūstantiæ faciunt ad intellectum.

Accedet hinc quoque lucis nonnihil ad intelligendum scripturæ sensum, si perpendamus non modo quid dicatur, uerumetam à quo dicatur, cui dicatur, quibus uerbis dicatur, quo tempore, qua occasione, quid præcedat, quid consequatur. Siquidem alius sermo decet Ioannem Baptistam, alius Christum. Aliud præcipitur rudi populo, aliud apostolis. Rursus aliud præcipitur apostolis adhuc rudibus, aliud formatis iam & institutis. Aliter respondetur insidiose interrogantibus, aliter simplici animo sciscitantibus. Denique series ipsa narrationis altius repetita, sententiam aperit aliàs obscuram.

Locorum collatio.

Sæpeaumero locorum collatio nodum explicat difficultatis, dū quod alibi dictū est tectius, alibi dilucidius refertur. Et quoniam totus fermè Christi sermo figuris ac tropis

Persona loquentis.

obliquus est, diligenter odorabitur Theologiæ candidatus, quam sustineat personam is qui loquitur, capitis an membrorum, pastoris an gregis. Siquidem

Exemplum.

Christus cū in cruce patrem inclamans ait: Deus meus, de

us, Deus meus, cur deseruisti me? Longe à salute mea
uerba delictorum meorum, non capitis, sed membro Mẽbrorũ.
rum suorum uoce loquitur, autore diuo Augustino.
Item dũ mœret, dũ angitur, dũ poculum deprecatur:
dũ rursus quasi corrigens quod dixerat, suæ uoluntati
renuntiat, patris uoluntati seſe submittit, uidetur mẽ
brorum affectum in se transtulisse. Rursus dum im=
minentibus satellitibus ait: Si me quæritis, sinite hos
abire, pastoris & episcopi personam agit, apostoli Pastoris officium
gregis. Nam pastoris officium est, si quando ingru
at perse cutionis procella, pro gregis incolumitate
suum caput obijcere periculis. Porrò discipuli, dum
metu territi diffugiunt, Petrus dum abiurat dominũ, Gregis in
dum per cutit gladio, gregis adhuc infirmi, et in spem firmi-
meliorum consouendi personam sustinet. At rur=
sum Christus, dum flagellis concinnatis negotiato= Summi põ
rum turbam profligat è templo, summi pastoris agit tificis.
parteis. Nonnunquam ex alieno loquitur affectu, ue
luti cum Cananæa improbius interpellanti, respon=
det: Non est bonum sumere panem filiorum, & obij= Iudæorũ.
cere canibus, Iudæorum uoce loquitur, qui se solos
hominum sanctos esse ducebant, Cananæos, Samari=
tanos, ac reliquas prophanas nationes pro impuris et
canibus habebant, cum apud Christum non fuerit ul=
lum gentis discrimen, nisi pro tẽporis dispensatione.
Nouerat eius mulieris animũ Iudæorũ fidei præferẽ
dũ esse, uerum id uoluit infigere suæ gentis aïs, regni

cœlorum fore participes, qui quacunq; origine per fidem in hoc irrupißent. Rursum cum suos interro=
Capitis. gat. Vos quem me eße dicitis? capitis personam agit Petrus totius populi Christiani uoce & uice respon= det: Tu es Christus filius dei uiui. Nullus enim est in corpore Christi, à quo nõ exigatur ista confeßio: Tu es Christus filius dei uiui. Consimiliter quod Petro di
Corporis citur: Tu es Petrus: & super hanc petram ædificabo totius. ecclesiam meam, & tibi dabo claues regni cœlorum: ad uniuersum populi Christiani corpus pertinet. E diuerso cum Petro ter amorem profeßo, dicit: Pasce agnos meos: Christus summi pastoris, hoc est, capitis uices sustinet, Petrus cuiusuis episcopi typum gerit,
Episcopi, cui non committitur grex, pro quo mortuus est Christus, nisi uehementer amanti Christum, nec usquam spectanti, nisi ad huius gloriam. Neque uero dictum est, rege, aut subige oues, sed, pasce: neq; dictum est, oues tuas, sed, meas. Alieni gregis pastor es, non dominus, uide ut oues bona fide annumeres tibi creditas. Itidem Paulus in epistolæ ad Rhomanos capite septimo, cum multa questus de carne sua spiritui rebellante, tandem exclamat: Infelix ego homo, quis me
Peccatoris liberabit de corpore mortis huius? non sua uoce loquitur, ut opinor, sed alterius cuiuspiam adhuc imbecillis, & qui cupiditatibus suis etiam num impar eßet. Quanquam autem personarum obseruata ratio plurimum habet momenti in ueteris instrumenti literis,

uelut

uelut in prophetis, in psalmis, in Cantico canticorũ, tamen frequenter & in nouo testamento locum habet, præsertim in Paulinis epistolis. Quædam autẽ ita proponuntur, ut ad omneis quidem pertineant, at non citra discrimen: quod genus est, quod cũ Apostolis loquens, dicit: Vos estis sal terræ: uos estis lux mundi: sic ad omnes Christi religionem profitentes pertinet, ut præcipue tamen ad episcopos ac magistratus. Item cum ait: Estote perfecti, sicut & pater uester cœlestis perfectus est, omnibus suis ostendit, quo sit enitendum: quanquam id maxime præstandũ uis, qui præsunt ecclesiæ Christi. Vt personarum igitur, sic & temporum obseruata uarietas obscuritatem discutit in arcanis literis. Neque enim quicquid Iudæis uel imperatum est, uel interdictũ, uel permissum, ad Christianorum uitam est accommodandum: non quod in ueteris instrumenti libris quicquam sit, quod ad nos non pertineat, sed quod pleraq; pro tempore tradita ad typum & adumbrationem futurorũ pernicioſa sint, nisi trahantur ad allegoriam, ueluti circunciſio, ſabbata, delectus ciborum, uictimæ, odium inimici, bella hoc animo ſuſcepta geſtaq;, turba uxorũ, aliaq; his cõſimilia, quæ partim deſierũt eſſe licita, partim tanquam umbræ, ad coruſcantem Euangelii lucem prorſus euanuerunt. Verum quis in hiſce uel ſimpliciter ad noſtros mores accommodãdis, uel allegoriam explicandis, habendus ſit delectus: quoniam

Gradus.

Temporũ ratio.

niam Augustinus satis copiose disserit in libris De doctrina Christiana, non est consilium hic persequi, Primum igitur tempus esto, si uidetur, quod Christi præcesserit ætatem, proximum, cum nondum quidem exorta, sed tamen aduentante iam & imminente euã gelii luce, superioris legis tenebræ rarescerent, ueluti cum nondum exorto sole, sed ad exortum properante, cœlum sensim albescit. Tum satis adhuc erat Ioannis baptismo tingi, ad superioris uitæ pœnitentiam inuitari: satis erat admonitos esse publicanos, ne quid exigerent præter id quod illis constitutum esset, satis erat admonitos esse milites, ne cui uim facerẽt, ne quẽ deprædarentur, sed contenti essent suis stipendiis, nõ quod ista bonos facerent, aut uere Christianos, sed quod minus malos redderent, ac mox succesiuæ Christi prædicationi præpararent. Neque enim usquam Ioannes docuit non esse iurandum, non esse repudiandam uxorem, tollendam crucem, benemerendum de inimico: ista quæ proprie Christianos facerent, Christo seruabantur. Fortasis ad hoc tempus pertinet prima discipulorum prædicatio, cum iubentur exemplo Ioannis ad pœnitentiam prouocare, regni cœlorum uicinam denunciare, de Christo silere, & haud scio an baptismus quo tum baptizabant, huiusmodi fuerit: nam tum quoque baptizabant apostoli, cum Christus ipse, teste Ioanne, neminem baptizaret, nec omnino proditum est canonicis literis

Tempus primum Secundũ.

cis literis, quenquam à Christo baptizatũ fuisse. Ter Tempus tium esto, si libet, Christo iam late miraculis ac do= tertium. ctrina clarescente terrarum orbi, cum sic Euangelica doctrina proferretur, ut tamen legis obseruatio non interdiceretur, quod tempus complectitur, et post datum spiritum sanctum, rudis adhuc & nascentis ec=clesiæ primordia. Videntur autem ad hoc quædam peculiariter attinere, uelut omnes illæ parabolæ, de colonis uineæ, qui domini filium occiderant: de nuptiis & excusantibus inuitatis, item quæ de suppliciis & afflictiõibus prædicatorum Christus prædicit, ac fortassis quæ præcipit de tollenda cruce, de excutiendo pedũ puluere, de nemine salutando in uia, de fugiẽdo à ciuitate in ciuitatẽ, de relinquẽdo patre ac matre et uxore, de beatitudine castrantium se propter regnum dei, de uendendis possessionibus, ac renuntiando omnibus affectibus, de subinde mutando loco, postremo quæ de signis dicta sunt, eos qui crederent seuturis: alioqui Christiani non essemus hodie, quos hæc signa cõstat non esse secuta. Quanquam ex superioribus illud ad nos pertinet, quod ubicunq; inciderit necessitas, hoc animo iubeamur habere: quicquid habemus charum, ut parati simus ob Christi gloriam relinquere. Ad idem tempus pertinet & illud quod in Actis Apostolorum per Iacobum ac Petrum decernitur, ut qui ex gentibus ad Christũ sese cõtulissent, abstinerent à suffocato & à sanguine, quorum neutrum

neutrum apud nos habetur nepharium. Siquidem da tum est hoc inuincibili Iudæorum pertinaciæ, quibus conuenire non poterat cum incircuncisis, si nihil ha= buissent omnino Iudaismi. Paulus præcipit, ut episco pi suas uxores ac liberos bene gubernent, nunc & hy podiaconis ius habendi uxores interdicitur. Paulus uult uxorem fidelem manere cum infideli marito. Augustinus & Ambrosius diuersum sentit, & ho= die secus iudicat ecclesia. Paulus non uult seruũ Chri stianũ ab hero ethnyco discedere, nisi manumissum, secus hodie decretum est. Sunt id genus alia permul ta, quæ pro temporum illorum usu instituta, post obliterata sunt, aut mutata, ueluti de ceremoniis sa cramentorum pleraq;. Complura tum non obserua ta, quæ nunc iubemur obseruare, quod genus sunt di es festi, & fortassis hæc qua nunc salubriter utimur, secreta admissorũ confessio. Nam per uniuersum ter rarum orbem propagata iam & constabilita Chri= sti religione, quam imperatores armis suis non per sequebantur, ut solebant, sed tuebantur: nec depræda bantur opes ecclesiæ, sed accumulabãt (sit enim hoc si uidetur, quartum tempus) promutato rerum sta= tu, nouæ leges sunt inductæ, quarum aliquot uidere tur cum Christi decretis pugnare, nisi distinctione temporum scripturas in concordiam redigamus.

Tempus quartum.

Iam quintum tempus facere licebit ecclesiæ prolabẽ tis ac degenerantis à pristino uigore Christiani spi ritus.

Quintũ.

ritus: ad quod opinor pertinere, quæ dicit dominus in euangelio, quod abundante iniquitate, refrigescet charitas multorum, ad hæc futuros qui dicerent, eæ hic est Christus, eæ illic.

Sed ne tanta temporum, personarum, ac rerum uarietas inuoluat lectorem, non abs re fuerit, uniuersum Christi populum in tres circulos diuidere, quorum omnium tamen unicum sit centrum, Christus Iesus, ad cuius simplicissimã puritatem pro sua cuiq; uirili enitendum est omnibus. Neq; enim oportet scopum suo mouere loco, quin potius omnes mortalium actiones ad scopum dirigendæ. Primum autem circulum teneãt, qui, quoniam uelut in uices Christi sucæßerunt, Christo proximi sunt, illi semper adhærẽtes ac sequentes agnum quocunq; ierit, quales sunt, sacerdotes, abbates, episcopi, cardinales, ac summi pontificæ: hos oportet quàm maxime puros eße à rerum mundanarum contagio: cuiusmodi sunt, uoluptatum amor, pecuniæ studium, ambitio, uitæ auiditas: Horum est Christi puritatem ac lucem è proximo haustam, in secũdum circulum transfundere, qui principes habet prophanos, quorum tamen armis legesq; suo quodam modo Christo seruiunt, siue dum neæßariis ac iustis bellis profligant hostem, publicãque tuentur tranquillitatem, siue dum legitimis suppliciis coercent facinorosos. Tertium circulum promiscuo uulgo dare licebit, ceu craßissimæ huius orbis

Circuli tres.

Primus circulus.

Secundus circulus

Audis Sycophanta Erasmo nõ dãnari bellum omnes.

Tertius.

quem

Tertius.

Gradus in singulis aralis.

Ordo in elementis.

quem fingimus, parti, sed ita crassissimæ, ut nihilo se cius ad Christi corpus pertineat, quanquam in singulis cir alis ordinem aliquem imaginari licet. Etenim cum sacerdotes sacrificiis litant deo, cum pabulo sermonis Euangelici pascunt populum, cum puris precibus cum deo colloquuntur, cunq; pro salute gregis interpellant, nimirum in purissima aralis sui parte uersantur. Cæterum dum principum affectibus obsecundant, ne prouocati grauiores excitent tragœdias, dum infirmorum imbecillitati multa concedunt inuiti, ne ad deteriora prolabantur, in extrema aralis sui uersantur ora, ad quam tamen non aliter sese demittunt, nisi ut alios ad se rapiant, non ut ipsi fiat deteriores. Inter elementa, quibus infimus hic mundus constat, suus cuiq; locus est, sed ignis, qui proximum orbi lunari locum obtinet, cum in summa sui parte purissimus sit, ac liquidissimus, cœliq; naturæ simillimus, tamen in aëris confinio seipso crassior est. Aër itē in summa sui circuli margie simillimus igni, in infima parte, qua confinis est aquæ, crassescit. Fortassis idem de aqua terraq; dici potest. Atq; interim ignis, ai præcipua uis ad agendum, paulatim omnia rapit ad se, & quoad licet, in suam transformat naturā: terrā spiritibus attenuatā, uertit in aquam: aquā eliquatam uertit in aërem, aërem extenuatum in se transformat. Confinia seruiunt transformationi, nō in deterius, sed in melius. Sic et Christus ad discipulorum imbecillitatem

rum imbecillitatem ſeſe frequenter accommodabat. Sic Paulus multa indulgebat Corinthiis, diſtinguens interim quæ domini nomine proponeret perfectis, & quæ ſuo nomine condonaret infirmis, hac ſpe tamen, ut proficerent. Próinde cum ſummi pontifices condonationibus & indulgentiis, ut uocant, ſegnes, aut fortaſſe deſperationi proximos erigunt ac fouẽt, donec ad meliora proficiant, non uerſantur in ſumma arculi ſui parte. Iidem dum legibus cauent, de decimis prædialibus ac perſonalibus extorquendis, de uſu pallii redimendo, de annatis exigẽdis, de patrimonio Petri, ut uocãt, armis uindicãdo, de ſubigẽdis bello Turcis, deq; aliis innumeris: ut donemus eos tractare rem ad cõmunẽ uitam neceſſariã, aut certe utilem, nemo tamẽ dixerit eos uerſari in eo quod proprium eſt philoſophiæ cœleſtis. Atq; haud ſão. an ſum mi põtifices, etiã ſi maxime uelint, poſſint ita modera ri leges ſuas, quas ad cõmunẽ hominũ uitã æquant, ut per omnia Chriſti decretis reſpõdeant. Chriſtus, ut puriſſimus ille fons omnis luas & innocẽtiæ, præcepit ea quæ cœlum ſapiãt. Pontifices homines, et hominibus infirmis, atq; adeo uarie infirmis, pro tempore præſcribunt, quod uidetur expedire. Próinde fieri non poteſt, quin in horum quoq; placitis inſint quædam, quæ ſapiant humanos affectus, & in quibus innocentiam Chriſti deſideres. Porrò quemadmodũ ignis infimi pars liquidior eſt aëris ſumma parte:

Functio nõ ſum ma.

Leges põtifiæ.

NB.

Ita

Ita par est, ut quod in pontificum constitutionibus craßißimum est, propius tamen accedat ad Christi simpliatatem, quam quod in Cæsarum aut magistra=
Leges Cæsareæ. tuum legibus est maxime diuinum. Nam hi, quoniam in hisce rebus uersantur, quæ cum infima fœx, quæq; cum sordidis mundi negociis coniunctæ sunt, argu=mento suo respondeant oportet. Neque enim horũ legibus fit statim ut boni simus, sed ut interim minus mali. Proinde si quid geritur aut constituitur ab his, quod nonnihil degeneret à Christi decretis, etiam at que etiam caue, ne Christianæ philosophiæ purißi=mũ fontem cũ horum qualibuscunq; lacunis cõmisce=as. Debent humanæ leges ab hoc archetypo peti. Ab eodem lumine legum humanarum scintillæ sumun=tur, sed aliter relucet æternæ ueritatis fulgor in leui terso q; speculo, aliter in ferro, aliter in lympidißimo fonte, aliter ĩ lacuna turbida. Hæc ideo dicta sunt, ne cœlestem Christi philosophiam, hominum uel legi=bus, uel disciplinis uitiemus. Maneat intactus ille scopus, sit illibatus unicus ille fons, seruetur illa uere sa=cra ancora doctrinæ Euangelicæ, ad quam in tanta rerum humanarum caligine confugere liceat. Absit ut nobis obscuretur illa Cynosura, ne non sit certum aliquod signum, ad quod in tantis errorum undis in uoluti, recto cursui restituamur. Ne moueatur hæc columna, ut sit cui annixi, aduersus huius mũdi uim semper in deterius & prolabentis & rapientis, ob=

sistamus

ſiſtamus. Maneat ſolidum illud & nullis opinionum flatibus, aut perſecutionum procellis ceſſurum fundamentū, cui tuto bonus architectus ſuperſtruat aurū, argentum, & lapides precioſos: quod exuſtis humanarum cōmentationum ſtipulis fœnoq; nihilo ſecius perduret, ſtructura meliori. Homines labi poſſunt, Chriſtus errare neſcit. Neq; protinus reijcere, quod ab iſtis præſcribitur, ſed circūſpice, quis præcipiat, quibus præcipiat, quo tempore, qua occaſione præcipiatur: Sed in primis, an quod præſcribitur, cōgruat cū euangelica doctrina, an ſapiat referatq; uitā Chriſti. Spiritualis omnia dijudicat, inquit Paulus, ipſe à nemine dijudicādus. Quod ſi ad leges humanas Chriſti dogmata detorqueantur, quæſo te, quæ ſpes iam reliqua eſt? multo minus etiam, ſi ad cupiditates hoīm deflectatur diuina philoſophia, & iuxta Græcorum prouerbium, Leſbia nobis fiat regula? Quod dictum eſt de legibus ab hominibus inſtitutis, idem arbitror eſſe ſentiendum de ſcriptis ueterum ac recentium doctorum, quorum nulli ſic addictos eſſe oportet, ut nefas eſſe ducamus, aliquibi diſſentire: quod hodie facitant complures, quorum hic adeo ſe addixit Thomæ placitis, aut Scoti decretis, ut malit & falſa tueri, quàm ab horum dogmatis latum, ut aiunt, digitum diſcedere, cum autores ipſi nolint ſibi tantum tribui: et tamē hoc par eſt illis tribuere, preſertim quos præter egregiam eruditionē, & uitæ ſanctimonia, et anti

quitas ipsa commendat, ut benigne interpretemur quod scripserunt, & si ubi manifestius lapsi sunt, quàm ut dissimulari possit, reuerenter ab illis dissentiamus, non insectantes conuicijs humanos lapsus, sed quoadlicet attenuantes atque purgantes. Neque seaus sentiendum de dogmatis scholasticis, habeant illa sanè pondus suum in palestris disputationum, adhibeantur ut humana placita, ut themata argumentáque conflictationum, non ut articuli fidei, præsertim cum in his nec ipsæ inter se scholæ consentiant, nec ijsdem interim eadem perpetuo placeant. Intolerabilius autem fit, quod cotidie noua condúntur, atque his ceu sacris & ἀκινήτοις Babiloni cas turres in cœlum usque surgentes superstruimus. Pro his tuendis acrius depugnamus, quàm pro Christi dogmatibus. At quædam uideri possint eiusmodi, ut citra hæc pulchre constatura sit integritas Christianæ religionis: quædam rursus eius generis, ut fenestram aperiant ad perniciem ueræ pietatis. Atque ut liquidius quid uelim intelligatur, primi generis exemplum esto. Vir pius admissorum confessionem, ut à maioribus ortam, & paulatim ad hanc formam redactam, obseruat reuerenter, iudicans nõ esse dissẽ tiendum priuata autoritate ab eo quod publicus Christianorum usus & procerum autoritas cõprobauit. Hac obedientia nõ contenti quidam suum adiungunt dogma, hanc confessionẽ, quoniam pars est sacramen

Confessio.

ti, non

ti, nõ ab apostolis, sed ab ipso Christo fuisse institutã neq; enim ius esse ecclesiæ, ut ullum sacramentum uel addat septem illis, uel adimat: cum tamen uni homini ius tribuant, uel totam ditionem purgatorij demoliendi si libeat. Mihi sanè dogma hoc non admodum uidetur necessarium ad pietatem. Quid enim ad hanc refert, utrum ipse Christus instituerit aliquid, an ecclesia Christi spiritu afflata? nisi forte timemus, ne nobis quæstus pereat, quẽ ex huiusmodi facimus, rebus sanctissimis ad rem non sanctam abutentes: quanquã hoc ipsum quod dico, non aliter accipi uelim, quàm exemplum adductum docendi gratia. Eiusdem generis uidentur & illa: Vir bonus credit Christum è spiritu sancto conceptum, natum ex uirgine. Quid hic opus erat tot placitis? mox uuũ hominis corpus, oĩbus mẽbris absolutum, ex purissima uirginei sanguinis guttula desõ: matũ, minutissimi araneoli modulo, huic simul animã inditam, omnibus dotibus absolutã quibus nunc fruitur in cœlis? Mihi sanè magis ad pietatem facturũ uidebatur, si hæc aut non scrutaremur, aut ærte reuerentius scrutaremur, quæ nũc & apud indoctam plebem, ceu compertissima assueueramus. Et hoc interim exempli gratia duntaxat proposuerim: nam prudens & à pluribus & à serijs exemplis abstineo. Secundi generis exemplum hoc est, quod alicubi plus satis tribuimus principibus, siue uenãtes aliquid ab illis, siue sequentes quod uulgo receptum

Christus è spiritu sancto cõceptus.

ptum uidemus. Sunt enim qui corpus uniuersum ec=
clesiæ, in unum contrahunt Rhomanum pontificem,
quẽ negant errare posse, quoties de moribus aut fide
pronunciat, & huius unius sententiæ mundũ uniuer
sum in diuersa opinione consentientẽ debere cedere,
ni faciat, schismaticum esse censendum: & tamen qui
tantum potestatis tribuunt Rhomano pontifici, quan
tum nec ipse agnoscit, ijdem minimum illi tribuant,
si quid illorum uel quæstui, uel ambitioni conetur ob=
sistere: tunc exempta est sacrosancta religio, tunc il=
lumunatus theologus præponderat uniuersali concil=
lio: tunc profertur ad synodum prouocatio. Nonne
huiusmodi dogmatis ingens aperitur fenestra tyran=
nidi, si tanta potestas incidat in impium ac pestilen=
tem hominem? Ad hæc sunt quædam de uotis, de de=
mis, de restitutionibus, de remissionibus & confessio
nibus, scholasticorum imò monachorum placita, qui
bus grauiter illaqueantur animi simplicium, aut cer=
te superstitiosorum, ingenti malo populi, sed lucrento
commodo quorumdam, quibus, ut malis medicis, tum
optime est, cum populo est pessime. Hisce de rebus au
dimus quotidie querimonias piorum hominum, ex
animo bene cupientiũ gregi Christiano. Nõ est meũ,
aut mei similium, cõuellere quod usu pubilco receptũ
est: optare tamen fas est, ut diuinus ille spiritus afflet
mentes pontificum ac principum, sic ista perpende=
re, ut plus ueræ pietatis adiungatur populo, minusq;

sit

ſit ſuperſtitionis, ac minus etiã tyrannidis permitta
tur ijs, quorum felicitas publicis malis alitur. Quan=
quã hæc quoq; duntaxat exẽpli uice producta uelim:
ſiquidẽ in præſentia docere eſt animus, nõ irritare.

Super hæc non mediocrem adferet utilitatem, ſi
diligenter euoluentes libros utriusque teſtamenti, at Cõcentus
tente conſyderemus mirabilem illum orbem & con= doctrinæ
ſenſum totius Chriſti fabulæ, ut ita loquar, quã noſtra & uitæ
cauſa peregit factus homo. Sic enim futurum eſt, ut Chriſti=
non ſolũ rectius intelligamus quod legimus, ueruetiam ut ærtiore cum fide legamus. Nullum eſt enim ſic
arte cõpoſitum mendacium, ut undiq; ſibi conſtet. Ex
ueteris inſtrumenti uoluminibus confer typos & pro
phetarum oracula: quorum illi Chriſtum deliniant Prophetiæ
atq; adumbrant: hæc eũdem aduentantẽ, uelut oculis et typi.
fidei demonſtrant. Suæcdit his angelorum teſtimo=
nium, Gabrielis uirgini cœleſtes nuptias annuntian= Angeli.
tis: rurſus in natiuitate chori angelici cõcinentis, Glo
ria in excelſis deo: mox accdit paſtorũ, deinde Mago
rũ teſtimoniũ: præterea Symeonis et Annæ: deinde Paſtores.
præludit Ioannis Baptiſtæ prædicatio, digito iam in= Magi.
dicantis præſentẽ, quem prophetæ uenturũ prædixe Baptiſta.
rant. Ac ne neſaremus, quid nobis eſſet ab eo ſperã=
dũ, addit: Ecce qui tollit peccatũ mundi. Hic unus eſt
agnus, omnis macule neſcius: nec agnus eſt ſolum, ue
rumetiam magnos faciat. Non promittit ſuis regnum,
nõ uoluptates, nõ honores. aut opulentiam: innocen=

tiam promittit, si modo respiscant. Nihil autem uero
Christus rum bonorum abfuturum est, si adsit innocentia. Post
puer. hæc omnem uitæ seriem obserua, quomodo adoleue=
rit, usq; proficiens in melius & apud Deū, & apud
homines. Apud deum laus est bonæ conscientiæ: apud
homines decus est honestæ famæ: quæ nō affectata, fe=
licius consequitur ueram uirtutem. Duodecim natus
Christus annos in templo docens uicißim et audiens, primum
adolescēs. sui specimē dedit. Rursum in nuptijs primo mira adlo
priuatim ædito, paucis innotuit. Nam prædicandi
munus non nisi baptizatus, & columbæ signo, pa=
trisq; uoce commendatus, postremo non nisi quadra=
genario ieiunio, & sathanæ tentatione spectatus &
exploratus, aggressus est. Excute natiuitatem, educa
tionem, prædicationem, mortem, nihil aliud repe=
ries, quàm paupertatis & humilitatis, imò innocen=
Doctrina. tiæ totius exemplar. Totus doctrinæ circulus ut secū
Vita. consentit, ita cum ipsius uita consentit, etiam ipsius
Natura. naturæ iudicio consentanea. Præcepit innocentiam:
ipse sic uixit, ut nec subornati testes, cum id uariis mo
dis conarentur, reperirent, quod probabiliter calu=
mniarentur. Docuit mansuetudinem, ipse tanquam
ouis ad mactationem ductus est. Docuit paupertatem
ipse nihil unquam nec possedisse legitur, nec affectas
se. Deterruit ab ambitiōe et fastu, ipse discipulis suis
lauit pedes: docuit hanc esse uiam ad ueram gloriam
& immortalitatem: ipse per crucis ignominiā asse=

tus est

tus est nomen, quod excellit omne nomen: & dū nul= Mors.
lum regnum ambit in terris, meruit cœli pariter ac
terræ principatum. Vbi resurrexit, non alia docuit Resurre=
quàm ante docuerat. Docuerat, piis non esse metuen ctio,
dā mortem, quæ nos non extigueret, sed imortalitati
redderet, & ob id exibuit sese rediuiuum suis. Iisdem Ascensio.
uidentibus, ascendit in cœlum, ut sciremus, quò nobis
esset enitendum, quoq; referenda omnia. Postremo
loco delapsus est spiritus ille cœlestis, qui tales afflatu
suo reddidit apostolos, quales Christus esse uoluit. Re
peries fortassis in Platonis aut Senecæ libris, quæ non
abhorreant à decretis Christi: reperies in uita Socra
tis, quæ utcunq; cum Christi uita consentiant: at cir=
culum hunc, & omnium rerum inter se congruentiū
harmoniā in solo Christo reperies. Multa sunt in pro
phetis & dicta diuinitus, & gesta pie: Multa in Mo=
se, cæterisq; uiris uitæ sanctimonia claris: orbem hūc
in nullo reperies homine qui quidem orbis à prophe
tis exorsus, per apostolorum martyrumq; uitam ac
doctrinā in sese coit: hi, quicquid Christus docuit, ex
presserunt: quicquid promisit, præstiterunt: cundē
hauserant spiritum: eadē sonant ac docent, quæ Chri
stus: Hactenus adoranda sunt omnia: cætera cum de=
lectu iudicioque legenda, aut etiam imitanda. Nec Ordo auto
fortassis absurdū fuerit, in sacris quoq; uoluminibus ritatis.
ordinem autoritatis aliquē constituere, id quod facere
nō est ucritus Augustinus. Nam primæ debētur ijs li=

bris, de quibus nũquam fuit addubitatum à ueteribus. Apud me ærtę plus habet põderis Esaias, quã Iudith aut Hester, plus Euangelium Matthæi, quàm Apocalypsis inscripta Ioanni: plus epistolæ Pauli ad Rhomanos & Corinthios, quàm epistola scripta ad Hebræos. Proximum his locum tenẽt quædam nobis æuper manus tradita, uel ab ipsis Apostolis ad nos usq; profecta: uel ab iis ærte, qui uiuni fuerunt temporibus Apostolorum: quo in numero cum primis pono symbolum in concilio Niceno æditum, quod uulgo dicitur apostolorũ, opinor ob id, quod præ se ferat sermonis apostolici tum grauitatem, tum sobrietatem, tũ etiam breuitatem, atque utinam nostra credulitas eo fuisset contẽta. Vbi cœpit esse munus fidei inter Christianos, mox increuit symbolorum & modus & numerus. Quanquam & Apostoli sic Christum referũt ut tamen ad illius maiestatem non assurgant.

Symbolũ apostolorum.

Neque uero confundit hanc harmoniam Christi uarietas, imò sicut è diuersis uocibus apte compositis concentus suauissimus redditur, ita Christi uarietas pleniorem efficit concentum. Sic omnia factus est omnibus, ut nusquam tamen sui dissimilis esset. Nunc diuinæ naturæ profert indicia, cum uentis imperat ac mari, cum peccata remittit, cum in monte nouam speciem, & humana præstantiorem exhibet suis. Nunc diuinitatem dissimulans, hominem agit, cum esurit, cum sitit, cum fatigatur labore, cum esuriens ad ficum

Varietas Christi.

Christus & deus & homo.

ad ficum accurrit, cum mœret, cum affligitur, cũ occi
ditur. Quosdã ultro ad se uocat, alios à retibus, Mat=
thæum è telonio. Quosdam sequi uolentes, reiicit, cu
ius exemplum habes apud Matthæum capite octauo,
de scriba dicente, Magister, sequar te quocunq; ieris
cui respondet Iesus, Vulpes foueas habent, & uolu=
cres cœli nidos, at filius hominis non habet, ubi caput
suum reclinet. Rursus ibidem, alteri poscenti uenuam
abeundi: Sequere, inquit, me: & sine, mortui sepeli=
ant mortuos suos. huic timuit, ne relaberetur, illum
saebat inutilem, negocio minime delicato. Zacchæi
delectatus ardore, ultro sese ad illius ædes inuitat: quẽ
admodum legis Lucæ capite decimonono. Herodem
ubiq; contemnit, ut impium Iudæum, & ob id ethni=
cis deteriorem: eum uulpem uocat, Lucæ decimoter=
tio: Ite & dicite uulpi illi, ad quem adductus, nec allo Varietas
quio dignatur. Nonnunquam ultro, ueluti captata oc in ædẽdis
casione, miraculum ædit, sicuti de ficu, quæ ad execra miraculis
tionẽ illius exaruit, de turba satiata paucis panibus, tionẽ
de Lazaro aliàs ægre grauatim & coactus facit: quod
genus est, cum apud Ioannem Euangelistam, in nu=
ptiis matri de uini defectu submonenti, respondet.
Quid mihi tecum est mulier? nondũ uenit hora mea,
rursus cum apud Matthæum capite decimoseptimo,
rogatus sanare lunaticum, cui discipuli non potuerũt
opitulari, commotus exclamat, O generatio incre=
dula & peruersa, quousq; ero uobiscũ? quousq; pati

ar uos? afferte huc illum ad me. Cananæā grauatim, nec nisi interpellatus, audit, nec statim obsequtur. Ex aduerso, leproso se facilē præbet, Volo inquiens, mū dus esto. Rursus pharisæis, signum ab ipso poscenti= bus, planè negat: Generatio inquiens, mala & adul= tera signum quærit, et signum non dabitur ei, nisi si gnum Ionæ prophetæ. Consimiliter capite decimose xto, Pharisæis ac Sadducæis tentantibus Iesum, ut è cœlo signum aliquod æderet, respondet, Faciem cœ li diiudicare nostis, signa autem temporum non pote stis? Aliubi silere iubet miraculū æditum, uelut apud Matthæum capite nono, cæcis sanatis interminatus, edicit, Videte, ne quis sciat, haud ignarus futurum, ut tanto magis diuulgarent. Ad consimilem modū apud eundem Euangelistā capite duodecimo, curatis mul tis præcipit, ne se facerēt manifestum uulgo. At Mar ci capite quinto, demoniacum sanatum non admittit in suum consortium, neq; tamen silere iubet, sed apud suos prædicare, non Iesum Christum, sed, quid sibi beneficio dei contigisset. A' suis confessionem exigit. Vos autem, inquiens, quem me esse dicitis? Dæmoni palam confitenti ipsum esse Christum, silentium in= dicit. Rursus aliâs exigit gratiam ab iis, qui benefici= um acceptum cælant, uelut à muliere, quæ contactu pallii desierat profluere sanguine, Quis me tetigit, inquiens, neque destitit, donec illa coram omnibus be neficium agnosceret. Similiter nouem leprosis ingra

titudinem exprobrat, qui cum essent Iudæi, non redie rint tamen, daturi gloriam deo.

Est & alia quædam in miraculis ædendis uarietas Alios sine negocio sanat, ut cum uerbo puellam exci tat: Puella, tibi dico, surge. Cæco lutum sputo macera tum illinit oculis, nec hoc contentus, præcipit, ut se abluat in piscina Siloe, atq; ita demum sensit restitu= tæ sanitatis beneficium. Neque decem illi leprosi pro tinus mundati sunt, sed iussi adire sacerdotes, inter eundum lepra liberati sunt. Porrò Lazarum excita turus fundit etiam lachrymas, infremit spiritu, iubet sibi commõstrari sepulchrũ, tolli saxũ, atq; ita defun ctum ualido clamore euocat Nonnunquam irascitur ac minatur morbo. In huiusmodi uarietatibus conue niet philosophari, & pia curiositate, diuini consilii scrutari mysterium. Est item uarius in responsis: captiose scisciantibus, obliquè respondet, et cautim: ueluti phariseis, de repudianda uxore sciscitantibus, de censu Cæsari reddendo, de magno præcepto, ex ostẽso nomismate capiti occasionem admonendi, quid illi non facerent, cum id in primis ad rem pertineret: in diuortiis retundit illorum licentiam, nõ ex iure cõ cessam, sed inuincibili malitiæ datam. De præcepto item declarat eos non facere, quod sarent in primis esse faciendum: Phariſæis legis scientiã tribuens, pie tatem adimens: Sadducæos obstolidam interrogatio= nẽ stultitiæ damnat, qui nõ intelligerẽt quod legerẽt. Varietas in respon= sis Christi

Est

Est ubi nihil respondeat, sed quæstionem quæstione, ceu clauum clauo retundat: ueluti cum interrogatus, qua nam autoritate faceret ea, quæ faciebat, uiaßim rogat, Baptismũ Ioãnis utrũ è cœlo cæserẽt eße, an ex hominibus. Aliâs respondet quidem, sed interro=gationem interrogatione resequitur. ueluti cum apud Matthæum capite uigesimo secundo, rogat phariſæos, Christus cuius filius est? cumq; respondißent, Da uid, quomodo, inquit, Dauid in spiritu loquens uocat eum dominum suum, cum sit ipsius filius? Apud Mar cum capite uigesimo sexto, nihil respondet testibus, consimiliter capite uigesimo septimo, apud Herodem prorsus obticat: apud Pilatum perpaucа respondet, nec ad omnia tamen: apud Caipham tacet: unctus, cæsus, irrisus, nihil respondat: alapa cæsus, respõdet: ad conuitia Iudæorum in cruce mutus est, at idem nõ sustinet deplorari à sequentibus mulieribus. Nonnũ quam ceu tædio affectus, fugitat turbam: rursus aliâs misericordia motus, ultro petit turbas, ac premi se patitur, aliquãdo semet abdit in altißimũ secßũ, ut oret, aliquando sponte sese in confertißimam templi frequentiam ingerit, aliquando furtim elabitur é manibus insidiantium, uelut in montem ductus ut præcipitaretur: atque iterum lapidandus à turba, clanculum euanescat. Quædam mandat apostolis, ut prædicent: quædam credit ad tempus silenda, ueluti uisionem exhibitam in monte Thabor, & arcanum cum

Mose

Mose colloquium de morte sua: rursus aliter loquitur discipulis, aliter promiscuæ multitudini, postremo à resurrectione, nũc hac nunc illa specie semet exhibet suis. Adeo cum nostro Christo nihil sit simplicius, tamen arcano quodam consilio Protεũ quendam repræsentat uarietate uitæ atq; doctrinæ, ea fortassis nouo Theologiæ tyroni futura est admirationi, uerum attẽto & exercitato non erit difficile singulorum causas inuestigare. Sed magis his offendunt, quæ prima specie pugnare etiam inter se uidentur, quod genus sunt illa, quod in Euangelio Ioannis, negat Ioannem Baptistam esse lucem, cum de eodem postea testetur. Erat lucerna ardens & lucens, cumque dicat apostolis adhuc rudibus: Vos estis lux mundi. item cum ait, Mea doctrina non est mea, si quis uerborum summã modo autem attendat, uidentur sibi non constare. Rursus apud Ioannem capite sexto, cum ait: Qui edit meam carnem, & bibit meum sanguinem, habet uitam æternam. contrà paulo post: Spiritus est, qui uiuificat caro non prodest quicquam, nonne pugnantia loqui uidetur? Simillimum est huic, quod proximo capite, cum dixisset: Et me sãtis, & unde sim, scitis, mox subiiciat, uelut à seipso dissentiens: uerus est qui misit me, quem uos nescitis. Aliubi negat se iudicare quenquam, alibi testatur, dicens: Pater omne iudicium dedit filio. Discipulos suos uetat irasci, cum ipse legatur ira commotus fuisse. Quin & in narrationibus qui-

Cõtraria in diuinis literis.

Pugnãtia

busdam

narratio= nis.

buſdam manifeſta in ſpeciem uarietas, impiorum cã lumniæ patuit, quod genus eſt, quod Matthæus unum cæcum ſanatum prodit, cum Lucas tẽſtetur duos ſana tos, item cum aliquoties nomen pro nomine poſitum uidetur, cum paulo aliter narrare uidetur in Actis cã pite ſeptimo, Stephanus, quàm in Geneſeos habeatur hiſtoria, nimirum capite duodecimo. Huiuſmodi ſcru pi ſi quando inciderint, non oportebit offẽdi, aut de fide ſcripti dubitare, ſed penſitatis omnibus circũ ſtantiis, explicandæ difficultatis rationem quærere, qua quidem in re ſudatum eſt à maioribus noſtris, quorum induſtria iuuabimur, ſi minus à nobis repe= rietur, quod animo faciat ſatis.

Argumen ta utriuſq; naturæ in Chriſto.

Iam & illud obſeruandum erit, quibus argumen tis Chriſtus utranq; naturam dei & hominis declara rit. Siquidem à puro homine quis ſperaret ueram ſa= lutẽ? Rurſum purum deũ quis crederet pati quicquã? Voluit autem, ut ipſum redamaremus ut uerum ho= minem, uere pro nobis afflictum: neq; dubitaremus, quin præſtaturus ſit, quicquid promiſerat, cum ſit ue re deus. Quid quod ne exemplum quidem ſat efficax futurum erat, ſi quod in Chriſto geſtum eſt, nõ ueris affectibus geſtum ſit, ſed ficta modo quædam fabula obiecta ſit oculis? Humanæ naturæ indicia ſunt, quod concipitur in utero fœminæ. diuinæ, quod è ſpiritu ſancto: humanæ, quod ſtatis temporibus è grauida na ſcitur: diuinæ, quod citrà uirilẽ operam. Hominẽ ue=

rum

rum arguunt, quod sese subinde uocat filium Adæ, quod adolescit solitis ætatum auctibus, quod dormit, quod uescitur, quod esurit, quod sitit, quod ex itinere lassescit, quod humanis affectibus tangitur. Sæpenumero legitur misertus turbæ, ueluti Matthæi capite uigesimo: apud Marcum capite tertio, irascitur et indolescit, apud eundem capite octauo, ingemiscit spiritu, rursum Ioannis capite duodecimo, multo ante passionem turbatur animo, in hortulo usq; ad sanguineũ sudorem angitur animo, in cruce sitit, quod ex more solet in eo supplicii genere accidere, flet, conspecta ciuitate Hierosolyma, flet & apud Lazari monumentum, & turbatur animo. E diuerso tot æditis miraculis, diuina natura prodebatur: nam factis quàm uerbis hanc maluit declarari. Quanquam & uerbis testatur se filium dei, è cœlo missum, & in cœlo fuisse, & esse, cum uersaretur in terris. cumque patrẽ deũ subinde inculcat: Quod & à Iudæis intellectum est, cum aiunt: Tu homo cum sis, facis teipsum deum: deniq; cum resurgit à morte: dum fertur in cœlum: dũ mittit paracletum, subito nouantem apostolos. Sed hoc ut paucis admoneri potest, ita nimis prolixum fuerit, singulatim explanare.

Ad diuini consilii perpensionem & illud pertinere uidetur, annotare quot modis testatum esse uoluit: Iudæos: quibus olim promissus & expectatus fuerat Messias: suapte culpa fuisse reiectos ob incredulitatẽ, dæ-

Quare meritò rejecti Iudæi

gentes

gentes ob fidei ſimplicitatem in horum locum rece=
ptas. Nouerat ſuæ gentis duritiem Chriſtus, quæ hoc
longius aberat à uera iuſticia, quod falſa iuſticiæ per
ſuaſione tumeret: nouerat eſſe genus calumnioſiſſi=
mum, proinde nihil non ab eo factum eſt, ne quam an
ſam haberent expoſtulandi cum deo, quod præter me
ritum promiſſis eſſent fruſtrati. Prædictũ erat à pro
phetis, fore, ut gentes fide ad Euangelii gratiam ir=
rumperent, Iudæi uitio ſuo à promiſſis excíderent.
Apud ipſos naſci uoluit, quibus erat promiſſus: decã
tatus eſt ab angelis, prædicatus à paſtoribus, indica=
tus à Magis, agnitus à Symeone et Anna, demonſtra
tus ab Ioanne Baptiſta, patris oraculo commendatus
tot miraculis inclaruit, tot beneficiis illos prouocauit
tam ſalubria docuit, & tamen his rebus nihil profe=
ctum eſt. Inuidia, ſuperbia, & auaritia excecati, pro
phetas occiderunt, Ioanni non credebant, miracula
calumniabantur Beelzebub præſidio fieri, Chriſtum
ipſum perſequebantur: & tamen interim inani legis
titulo, & templo per orbem uenerabili ſuperbiebant
dicentes, Templum domini, templũ domini, templũ
domini. Magi primi omniũ adorant: Herodes Iudæ=
us puerũ perſequitur. Hoc conſilio Chriſtus prohibuit
ſuis primum ad Euangelii munus emendatis, ne ſubi
rent urbes Samaritanorum, ne quid hinc cauillaren=
tur Iudæi, uelut à Chriſto neglecti. Telonem uocat, et
relictis omnibus ſequitur: Phariſæi tot modis prouo=

cati

cati moliuntur in diuersum. Ingerit eis exẽpla fidei ab ijs, quos illi pro sceleratis habebant, & abhominandis exhibet Cananæam, uix auditam, mox etiam cum conuicio repulsam, inuicta fide peruincentẽ, & Christum ad beneficium præstandum, ueluti cogentem. Quem enim non expugnaret illa mulieris uox? Etiam domine: nam & catelli edunt de micis, quæ cadũt de mensis dominorum suorum. Audis superbe Iudæe, Cananææ fœminæ plenam fiduciæ modestiam? Illa sic reiecta, tamen instat ac urget: tu nullis officijs potes pellici. Proinde illa audit: O mulier, magna est fides tua, fiat tibi sicut uis. Quid audiunt Iudæi? Relinquetur uobis domus uestra deserta. Et apud Matthæũ capite uigesimo primo, palàm exprobrat illis, quod publicani & meretrices ob ardorem fidei præcederent illos in regnum dei. Ingeritur centurionis exẽplum Matthæi capite octauo, in tantũ fidentis Christo, ut putaret ad rem non pertinere, uisere domũ suam, cũ posset uerbo nutuq; conferre sanitatem. Quid hic sentis infelix Iudæe: Cẽturio pphanus, et militiæ minister, qui prophetas non legerat, sic fidit Christo: et tu sine fine reclamas seruatori tuo, tot iã seculis expectato? Proinde meretur audire: Amẽ dico uobis, nõ inueni tantam fidem in Israel: tibi, uero quid dicitur? nempe quod legimus apud Lucam capite undecimo: Regina austri surget in iudicio aduersus uiros generationis huius, et condẽnabit illos, quod illa ab extremis

terræ finibus uenerit Hierosolymam, ut audiret sapiẽ
tiã Solomonis: tibi ultrò exhibitus est, ad cuius sapiẽ=
tiam nihil erat Solomon, & audire grauaris. Idem fa
cient Niniuitæ, qui ad prædicationẽ Ionæ submiserũt
seſe: tu spernis eum, ad quem Ionas non est conferen=
dus. Ingeritur exemplum Zachæi, qui ardore uiden
di Christi, conscenderat arborẽ. Audis auare Iudæe,
prophanũ hominem de se testantem: Dimidiũ bono
rum meorum do pauperibus: ut intelligeres, non gene
ri, sed uitæ fideiq; promißum regnũ cœlorum. Audit
itaq; te coràm: Hodie salus contigit huic domui, eo qđ
& ipsa filia sit Abrahæ: gens alioqui zelotypa, tot ta
men exemplis non prouocatur ad æmulandum, ne tã
multis quidem parabolis flectitur. Apud Lucam capi
te decimooctauo, ingerit tibi publicanũ peccatorem,
sed humilem, sed misericordiam implorantem, super
bo iusto prælatũ. Te tibi depingit capite decimosepti
mo, cum nouem leprosi Iudæi, beneficium dißimu=
lant, solus Samaritanus rediens, agit gratias. Idem
designat parabola de uulnerato, quem Iudæis prætę=
reuntibus, solus Samaritanus curandum suscipit.
Nec aliud agitur apud Matthæum capite uigesimo=
primo, duabus parabolis altera de duobus filijs: quo=
rum alter pollicitus, se patris iussa facturum, non fe
cit: alter primum detrectans, sed mox resipiscẽs, fe=
cerit, quod se facturum negarat: altera de impijs colo
nis, qui prius seruis male mulctatis, postremo filium

ipsum

ipſum et hæredē occiderunt. Sic enī ſubijcit Euangeliſta: Et cū audiſſent principes ſacerdotum et phariſæi parabolas eius, cognouerūt quod de ipſis diceret: & adeo non ſunt tacti pœnitentia, cū ſibi male conſcij fō rent, ut ſequatur: Et quærentes eū tenere, timuerunt turbas. Eodē pertinet et imbi ſequēs parabola de inuitatis ad nuptias. Iudæi partim excuſant, partim ſeruos iniuriantis ad cōuiuium, contumelijs affiāunt. Iure igitur his præteritis, promiſcua gentiū turba implentur triclinia nuptialia. Quid enī facias ijs, qui prouocati ad ſalutē, obſtinate ſæuiunt in amice conſulentem? Nec aliò ſpectat parabola de conductis mercenarijs ad operam præſtandam in uinea. Murmurant enim Iudæi aduerſus nos, qui ſerius uenerimus, et tamen in Euangelij gratia ſimus illis æquati. Arbitror et parabolam de filio ꝓdigo, horſum ſpectare, in qua filius, qui legis iuſtitiam obſeruarat, indignatur aduerſus fratrem, poſt longas erroris ambages reſipiſcentem, & ob hoc à clemente patre cum gaudio receptū in familiam. Iudæus ſua benefacta cōmemorat ethnico reſipiſcenti, non exprobrantur admiſſa uitæ prioris. Conſimilis argumenti ſunt, ut arbitror, parabolæ de drachma perdita & inuenta: de oue erratica ad gregem reducta: de fica poſt trienniū adhuc ſterili, in proximū annum ſuccidenda, niſi ſtercoratiōe adhibita, deſineret eſſe ſterilis: de pueris in foro ſedentibus, & alterne inter ſeſe conuenientibus: Tibijs cā-

nimus, & non saltastis: lugubria cecinimus uobis, & non ploraſtis. His tam uarijs rationibus seruator optimus, simul & Iudæorum pertinatiam exitio dignam testatam esse uoluit, & apostolorum animos, non nihil adhuc Iudaismo infectos, instruebat, ne ab ethnicis, in Euangelii consortium recipiendis, abhorrerent: quando Petrus posteaquam audierat à Christo: Ite in orbem uniuersum, & docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine patris, & filij, & spiritus sancti: post acceptum spiritum cœlestem, non audet Cornelium admittere, nisi uisione admonitus. Proinde apud Ioannem capite decimo, præmonet eos dicens: Ego & alias oues habeo, quas oportet me adducere, & fiet unum ouile. Rursus apud Lucam: Regnum cœlorum uim patitur, & quiuis uim facit in illud: Vi irruperunt ethnici, qui foris erant: ob diffidentiam excluſi sunt Iudæi, qui intus erant. Hierosolyma uersa est in Sodomam: & ubi antea dicebatur, nõ populus, dicti sunt filij dei. Hæc quæ dicta sũt antehac, ita pertinent ad illa tempora prisca, ut nihilo secius ad omne tempus queant accommodari. Nulli ætati desunt sui pharisæi, nulli non est periculum, si dei beneficijs abutatur.

Argumenta innocẽtiæ Christi.

Proximum uidetur his, animaduertere, quot modis Christus suam innocentiam omnibus testatam esse uoluerit, ne quid esset, quo posset aliquis huius doctoris autoritatem eleuare. Ex parentibus modis,

dicis, sed probis tamen & inculpatis nasci uoluit: nõ quod apud Deum parentum commissa liberis imputentur, sed quod uulgo soleat atrocius obijci filijs, si quid designarint parentes, quàm ipsis scelerum autoribus. Quin & utricum probum habere uoluit, de quo legis apud Matthæum: Ioseph autem cum esset uir iustus. Angeli cœlitus testantur de puero. Magi muneribus numen agnoscunt. Pastores, quæ uiderant, prædicant. Symeon amplectitur tot seculis expectatum infantem. Atte statur Anna castissima uidua. Pater Deus semel atque iterum de cœlo clamat: Hic est filius meus dilectus, ipsum audite. Toties de eo testatus est Ioannes. Agnoscunt & confitentur dei filium & dæmones, etiamsi grauatur ab his prædicari. Turba toties admiratur in eo duinam potentiam. Testãtur & ministri apud Ioannem capite septimo, in hoc missi, ut illum comprehensum adducerent. Nunquam sic locutus est homo, ut hic loquitur. Confitetur Martha: Tu es Christus filius dei, qui in hunc mundum uenturus erat. Confitetur Samaritana: Propheta es tu. Confitentur apostoli: Tu es Christus filius dei uiui. Nam quisquis Deum agnoscit, liberat eum ab omni crimine. Testatur & Pilatus: Purus ego sum à sanguine iusti huius, uos uideritis. Testatur & huius uxor: Ne quid tibi rei sit cum iusto isto. Attestatur afflatus prophetico spiritu Caiphas: Expedit uobis, ut unus moriatur homo pro

mo pro populo, & non tota gens pereat. Agnoscũt huius innocentiam & inimici iudices, multorum te=stimonio reiecto: declarant & ipsi testes, ut mentiren=tur subornati, non habent quod obijciant, nisi de tem=plo soluendo, ac denuo erigendo: atque hoc ipsum se=cus obijciunt, quàm ab eo dictum fuerat: & obijciũt, quod non intellexerant. Confitetur & infelix Iudas Peccaui, tradens sanguinem innoxium. Confitetur ad crucem centurio: Vere filius dei erat iste. Confi=tentur & scelerati Pharisæi, qui crucifixo nihil ha=bebant quod exprobrarent, nisi quod templum dei de=moliturus fuisset, et in triduo excitaturus. Adeo fuit im=munis ab omni crimine, ut nihil in illum proba=biliter uel confingi posset.

Sub hæc obseruabit pie curiosus lector, quibus mo=dis, quoue consilio Christus mundũ uniuersum, in tot religiones diffectũ, in sua decreta pertraxerit. Neq; Consilium Christi in ptrahẽdo mundũ in suas leges. *enim machinis bellicis subegit regna mundi, non phi=losophorum syllogismis, aut rhetorum enthymema=tis, non opibus. Nihil ex humanis præsidijs huic ne=gocio uoluit admisceri, quod totũ cœlo deberi uoluit. Primum ad fidem faciendam adiumabat tot uaticinio=rum consensus, quibus astipulatur Ioannis testimoni=um neq; enim subito nouauit orbem, difficillimũ est, ex hominũ mentibus reuellere, quod à puericia ibibi=mus, quod publico consensu traditũ est à maioribus. Diu præluxit Ioannes baptismo pœnitentiæ: præluxe=runt*

rũt apostoli, nondũ Messiam annuntiantes, sed tantũ instare regnum cœlorũ. Per homines tenues et idiotas rẽ aggreditur, ne quid hinc sibi uindicaret mũdus: quos ipsos diu rudes ac diffidẽtes tolerat, ne uiderẽtur temere credidisse. Thomas pertinaciẽ diffidit, nec nisi contrectatis clauorũ et lanceæ uestigijs, dicit: Dominus meus & deus meus. Quin ascensurus in cœlũ, omnibus exprobrat duritiã cordis, ac difficultatem in credendis ijs, quæ uiderant. Exorsus est à gente scelera tissima Iudæorũ, & pertinaciter rebelli. Cœpit nõ à Nazareth, ne autoritatẽ eleuaret patria: sed à Capernaũ, ciuitate luxu & opibus perdita. Nihil aperte reprehendit, quod esset cum autoritate publica receptum. Vix enim est quisquam, qui hoc æquo patiatur animo. Legis testimoniũ ubiq; comprobat, licet aliter interpretans. Accommodauit sese his, quos ad sese trahere studebat. Vt homines seruaret, homo factus est: ut peccatores sanaret, cũ peccatoribus familiariter uersatus est. Vt Iudæos alliceret, circũcisus est, purificatus est, obseruauit sabbata, baptizatus est, ieiunauit, uicit mansuetudine, uicit beneficentia, uicit ipsa ueritate, cuius uis omnibus incantamentis efficacior: uincũtur hisce rebus et malæ bestiæ. Nihil ferè asseuerat, quod nõ scripturæ testimonio confirmet. Quin et conuicio lacessitus, aut ratiõibus agit, aut scripturis. Etenim apud Matthæũ capite duodecimo, cũ atroci ssio cõuicio diceretur ope Beelzebub exigere dæmonia: Omne, in

Thomas.

Oĩa factus sum oĩbus.

quit: regnum diuisum contrà se: desolabitur. Et in iudicio cæsus: Si male dixi: iquit, testimonium perhibe de malo: sin bene: cur me cædis? Addidit miracula: sed hæc ipsa nihil aliud erant quàm beneficia. Nec ullum ædidit miraculum, cui non certam fidem adiunxerit. Turba teste ferè gessit omnia. Leprosos mittit ad sacerdotes, non ut mundarentur, sed ut magis cõstaret esse uere mundatos. Cæcus uulgo notus sanatur, aærsuntur parentes, reuocatur ipse, nec aliud his omnibus rebus agitur, nisi ut fides astrueretur miraculo. Vbique declarat, quicquid patitur, præscium ac uolentem se pati: & nobis pati, non sibi. Nec illud mediocrem fidem illius doctrinæ conciliauit, qd' ex omnibus suis benefactis nihil unquam præmii captauit, non gloriam, non opes, non uoluptatem, non regnum, ut in eum ulla corrupti officii suspicio cõpetere posset. Nec ante missum spiritum cœlestem Euãgelica tuba per orbem uniuersum intonuit, ne quid ipsi uiuo quæri uideretur. Porro nullum est efficacius testimonium inter mortales, quàm sanguinis. Morte sua & suorum, fidem asseruit suæ doctrinæ. Nam de concentu totius uitæ iam ante nonnihil attigimus. Cæterum de genere doctrinæ, quod ferè constat ex similibus, quæ ex rebus uulgo notissimis ducuntur, & ob id non solum efficax est, uerũetiam ad imperitæ quoque multitudinis captum accommodum, aliquanto post nonnihil dicemus.

Fides additæ miraculis.

His

His fermé præſidiis Chriſtus, & poſt hunc apo= Chriſti-
ſtoli, Iudaicæ gentis expugnauerunt peruicaciam. præſidia.
His rationibus contemptus in ſpeciem et idiota, Græ
ciæ philoſophiæ tumentis uicit ſupercilium: his tot
Barbararum nationum armis inuictam, feritatem
ſubegit: his totius orbis tyrannos ac ſatrapas fidei iu
go ſubdidit, & in ſuas leges pertraxit, uxta uaticini
um Eſaiæ, quo manſuetiſsimus gentium expugnator Eſa. xlij.
Chriſtus ita depingitur: Ecce puer meus, quem elegi
dilectus meus, in quo bene complacitum eſt animæ
meæ. Ponam ſpiritum meum ſuper eum & iudicium
gentibus nunciabit. Non contendet, neq; clamabit,
neq; audiet aliquis in plateis uocem eius. Harundinẽ
quaſſatam non confringet, & linum fumigans non
extinguet, donec eiiciat ad uictoriam iudicium, &
in nomine eius gentes ſperabunt. Hic non audis arte
contortos ſyllogiſmos, non audis minas ac fulmina,
non audis ferro armatas copias, non audis ſtrages et
incendia. Sed iudicium audis, manſuetudinem audis,
audis lenitatem erga imbecilles, in quibus ulla ſpes eſ
ſet bonæ frugis. Victoriam audis, non machinis extor
tam, ſed iudicio quæſitam. Victorem audis, non for=
midabilem uictis, non expilatorem & grauem iis,
quos ſubegit. Quid igitur? Talem audis, ut in eo gen
tes officiis deuictæ, ſalutis ſuæ ſpem fixerunt. Quis
autem non uidet, quibus rebus respublica Chriſtiana
nata, aucta, conſtabilitaq; eſt, iiſdem eſſe tuendam ac

uindicandam, ubi cõlapsa sit, præsertim ab iis, qui se in Christi & apostolorum uices suæ ßiße profitentur? Iam paucis, si libet, conferamus, quemadmodũ ad magistri formam apostolorum uita doctrinaq; respondeat. Quanta uafriciæ Paulus ubiq; chamæleonta quempiam, ut ita loquar, agit, & in omnia uertitur, ut undiq; lucri nonnihil addat Christo? Vt nunc sublimis semet anteponit omnibus apostolis? nunc se met abiiciens, indignum alt apostolico nomine. Nũc è tertio cœlo reuersus, gloriatur illic audita sibi, quæ nefas sit hominem homini prodere. Nunc ad infirmorum humilitatem sese deiiciens, profitetur se nihil scire præter Iesum: & hunc crucifixum. Aliquando sapientiam habet, qua loquitur inter perfectos, quos solido cibo pascit, rursus Corinthios ut imbecilles, lacte pascit. Vt alicubi supplex ac demißus blanditur iis, qui merebantur obiurgari, ac suæ dignitatis obliuiscitur, dum illorum cõsulat saluti. Rursus alibi quàm seuere minatur: An experimentum quæritis in me habitantis Christi? Nusquam sibi dominatum arrogat, functionem suam ubique ministerium appellat, se ministrum ac dispensatorem. Et epistolæ ad Timotheum prioris. cap. tertio, episcopatum opus uocat: Qui episcopatũ, inquit, desiderat, bonum opus desiderat. Quicquid cum laude geßit, Christo deoq; trãscribit. Imò omniũ seruus esse nõ grauatur, modo iactura dignitatis apostolicæ cedat in lucrũ Christi.

Paulus.

Nostri

Nostri temporis episcopi quidam suos habent pro seruis empticios, imò pro pecudibus: Paulus suos ubique aut filios uocat, aut fratres. Philemoni se socium facit, Onesimum huius seruum, eumq; fugitiuum, fratrem appellat. Est autem hæc comitas in primis efficax, ad illabendum animis hominum, sic qui feris curandis student, primum ad illarum ingenium & affectus per omnia sese accommodant, sic uinum blande illabitur in corpus hominis, ac mox diffusum per omnes uenas, uim suam explicat, & totum hominem in suum ius rapit. Proinde laude illectat, quibus uult mederi. Rhomanis natura ferocibus scribens, in ipso protinus epistolæ limine fidem illorum prædicat, uitia pristinæ uitæ sub aliena persona ingerit: Quia cũ cognouissent deum &c. ac mox: Tradidit illos deus in desideria cordis eorum. Tandem delinitis audet ingerere prioris uitæ memoriam: Quem ergo fructũ habuistis in illis: in quibus nunc erubescitis? Eodem consilio dum Athenienses studet ab inueterata superstitione reuocare, non protinus sic ingressus est, Insanitis Athenienses, dæmonia scelerata pro deo colitis: sed narrat, quemadmodum nouus hospes cognoscendi studio obambularit, contemplaturus, quos ritus, quodq; religionis genus sequerentur Illorum prophana simulacra σεβάσματα uocans ancipiti uerbo, q'd et signa dei ac diuorum quadret. Porro cũ sciret superstitionem à proauis ac tritauis

traditam

traditam, subito reuelli non posse, & publicis etiam legibus uetari, ne quis peregrinas religiones inuehe ret, mira commoditate decerptam inscriptionis par= tem torsit ad occasionem prædicationis euangelicæ. Non inueho nouam religionem, ignotum quendam deum à uobis coli, uestræ testantur aræ, colite post= hac notum, quem coluistis ignotum. Ac mox sermo= nem suum confirmat non testimonio prophetarum, quorum leuis erat apud Athenienses autoritas, sed Arati poêtæ Græci. τοῦ γὰρ καὶ γένος ἐσμέν. Dé inde quod Athenienses hactenus & impietati & in puris moribus fuissent obnoxii, in tẽporũ culpam re iecit. Postremo Christum non protinus deum uocat, sed uirum, per quem deus statuisset orbem restitue= re, huius rei non uulgare documentum esse, quod hũc mortuum reuocasset in uitam. Galatas relapsos iterũ parturit, donec formetur in eis Christus. Et Rhoma= nos admonet, ut infirmum in fide non reiiciant, sed suscipiant, foueantq;, donec grandescat. Idem mox in alat capite decimoquinto: Debemus autẽ nos fir= miores imbecillitates infirmorum sustinere, & non nobis placere. Ac paulo post: Propter quod suscipite inuicem, sicut & Christus suscepit uos in honorem dei. Qua lenitate Christus tolerauit, fouitq; uos, eadẽ uos tolerate eos, qui nũc sunt quod aliquando fuistis. Rursus epistolæ prioris ad Corinthios capite decimo iubet eos sui similes esse, qui obsequio modis omnibus

sese

seſe accommodaret omnibus. Non quærens, inquit, quod mihi utile eſt: ſed quod multis, ut ſalui fiant. Iam quo affectu Galatas, qui ab Apoſtolo ſic merito, ad pſeudapoſtolos deſciuerant, qua manſuetudine reuocat ad mentem meliorem? diceres non Apoſtolum ſæuire in eos, qui pœnam commeruerant, ſed materam filii morbo ægrotare. Et ad huius lenitatis exemplum inuitat eos capite ſexto: Fratres & ſi præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, uos qui ſpirituales eſtis, huiuſmodi inſtruite in ſpiritu lenitatis, conſiderans teipſum, ne & tu tenteris. Sed aduerte lector quantum ipſa etiam Pauli ſeueritas lenitatis habet admixtum? Nam epiſtolæ ad Theßalonicenſes poſteriores, capite tertio, notari iubet eum, atq; etiam uitari, qui pertinaciter recuſaret parere ſalubribus monitis quorſum autem? ut pereat? nequaquam, ſed ut pudeſcat. Paulo ſatis eſt, ſi reſipiſcat, ſi ſe agnoſcat, ſi ſui pudeat peccatorem, quid hoc ſupplitio mitius? & tamen hoc ipſum mitigat Paulus: Et nolite, inquit, illũ pro inimico ducere, ſed corripite ut fratrem. Iam epiſtolæ ad Timotheum prioris capite quinto, uetat ne ſeniorem lapſum odioſius oburget epiſcopus, ſed obſecret ut patrem, iuuenes errantes ut fratres admoneat, anus ut matres, puellas ut ſorores. Sed dixerit aliquis. Periculum ſit, ne multos multa male doceat hæc lenitas. Imò lenitas hæc orbẽ nouauit, quod nulla unquam ſeueritas potuiſſet. Si in regno adminiſtrando

do sæpe numero plus efficit clementia quàm austeri=tas: si id multis regibus, atq; in his filio Solomonis ex perimento compertum est: quanto magis hæc decet eos: qui pro dominis patres appellantur: & quibus datus est gladius: non quo perimant: sed quo seruent? Cæterum ad Titum capite tertio: iubet his artibus ca ptari etiam ethnicos: Nemini, inquit, maledicere nõ litigiosos esse: sed modestos: omnem ostendentes mã suetudinem ad omnes homines. Rursus ut hic eorum personam in se transfert: qui à turpi uita conuersi sunt ad Christi religionem: Eramus enim: inquit: aliquando & nos insipientes & increduli: errantes: seruientes desideriis: & uoluptatibus uariis: in mali tia & inuidia agentes: odibiles: odio habentes inuicẽ. Nunquam huiusmodi fuerat Paulus, sed talem se fuat fuisse, ne quid illos offenderet. Sic & Petrus epistolæ prioris capite quinto, episcopos cæteros ut colle=gas ac socios admonet, imò obsecrat, ut se gregi credi to pastores exhibeant, non dominos, & Christi nego cium agant, non suum. Idem Actorum capite secun=do, in concione, qua primus ac primum auspicatus est apostolicam functionem, qua lenitate reiicit con=uicium, quod dicerentur musto oppleti delirare, pro phetæ testimonium adducens? Mox argumentis do=cet prophetæ uaticinium non cõpetere in Dauid, sed in Christum, & tamẽ ne quid hic offenderet sermo, œu blandiens mitigat: Viri fratres, inquit, liceat auda

cter

ctor diære apud uos. Mox animo consternatis, nihil aliud indiat, quàm ut resipiscant, ac baptismo renouentur. Deinde ueluti ætati imputans illorum male facta: Seruamini, inquit, à generatione ista praua. Deinde proximo capite, facinus immane Iudæorum: qui Christum occiderant, uide ut extenuet: Et nunc fratres scio, quod per ignorantiam feciſtis, ſicut & principes uestri. Atque hos filios prophetarum appellat, quibus præcipue sit promissus Christus. Lubet audire quantum hæc profecerit ciuilitas? iam accreuerat numerus credentium ad quinque millia. Nos & hanc doctrinam, ad hæc exempla ſurdi cæciq; nihil aliud quàm territamus, ac minamur, cogimus, non docemus, trahimus, non ducimus, ad nostram gloriam, ad nostrum compendium omnia referentes. Quantamuis Christo iacturam conciliamus citius, quàm uel unciolam de nostris commodis decidi patiamur. Vis scire euentum? Christi religio, quæ olim tã late florebat, uides quàm in arctum contracta est? Verum hæc aliàs crebro sunt à nobis disserta, nunc quod institutum est, persequamur.

Illud item animaduertendũ, quibus rationibus, et quàm diligenter præmunit suos, ad Euangelii negocium ituros, ut intelligant, qui hodie prædicãdi Christi munus suscipiũt, qbus rebus oporteat instructos esse. Regnũ cœlorũ uocatur, à quo cõcinit procul abesse cupiditates terrenas, quæ regnũ obtinent in iis, qui Quibus rebus oportet instructum esse prædicatorẽ.

qui mundum diligunt, eas omneis, quanto studio, suo
rum animis exemerit, operæpretium est considera=
Luxus. re. Luxum & uoluptatum affectum exemit parabo=
la de diuite comeßatore, & Lazaro mendico, quorũ
alter à temporariis deliciis ad æternos cruciatus de=
tractus in tartara, alter ab huius uitæ malis in æter=
nam quietem translatus, ob oculos ponitur. Diuitiæ
Auaritia. rum studium eximit parabola diuitis, horrea sua dila
tantis, sibique suauem ac mollem uitam in multos an
nos pollicentis, cum eadem nocte mors immineret
misero, semel ereptura, quicquid ille tot annorum su
dore congeßißet. rursum, dum prohibet nos eße sol=
licitos de crastino, dum iubet recondi thesauros æter
nos, nec timeis, nec furibus obnoxios, dum præcipit,
ut cœlestis patris bonitate prouidentiaq; freti, lilio=
rum ac paßerculorum more in diem uiuamus: dum
Marci capite decimo. occasione iuuenis, qui mœrens
discesserat, simulatq; iußus est relinquere diuitias,
habebat autem opimas: uersus ad suos, ait, eße facili=
us: ut camelus eat per foramen acus, quàm diues in=
grediatur regnum cœlorum. atq; id ut experimento
quoq; persuaderet, discipulos sollicitos de panibus,
commone facit eius, quod paulo ante uiderant, pau=
cis panibus ac piscibus: aliquot hominum milia satu=
rata: & ita saturata: ut corbes multi reliquiis onusti,
tollerentur à conuiuio. ad hæc, cum eos nullo instru
ctos uiatico: legat ad primã prædicationẽ: & reuersi
fassi sunt: sibi nihil defuisse.

Parentum & cognationis affectum (quando- Cognatio.
quidem hic quoq; nõ raro solet auocare nos à studio pietatis) multis modis reuellit: iubens, ut toti pendeamus à patre cœlesti, neq; quenquã patrem appellemus in terris: item negans se agnoscere discipulũ, qui non patri ac matri, sororibus ac fratribus: deniq; qui non uxori quoq; renunciarit, ubi poposcerit negociũ regni dei. Ipse licet matrem habuerit unice piam, tamen huic nusquam blandus est. De uino interpellanti: Quid tibi, inquit, mecũ est mulier? In templo obiurgatus: Quid est, inquit, quod me quærebatis? An nè sciebatis, quod in his quæ patris mei sunt, oportet me esse? Rursum apud Matthæum capite duodecimo, interdocendum multitudinem, imperiosius interpellatus matris & fratrum nomine, cupientium eum conuenire, quàm non blande respondit: Quæ est mater mea, & qui sunt fratres mei? Rursus in cruce, mulierem, nõ matrẽ appellat, sui loco Ioannem supponẽs.

Cæterum honoris studium & ambitionis morbũ, Ambitio.
qui generosis & erectis ingenijs maxime solet innasci, quot modis ex animis discipulorum reuellit? haud ignarus, hanc fore præcipuã pestem proærũ ecclesiasticorũ. Et hoc affectu passus est suos tangi, quo efficatius eximeret. Ambitionis erat, quod filij Zebedæi per matrẽ, in hoc subornatam, postulant, ut Christo proximi sedeant in regno cœlorũ. Ambitionis erat, quod inter se disceptant, quis esset futurus primus in

regno cœlorũ. Proinde audiũt à domino: Prĩcipes gẽ tium dominantur eis: & qui potẽstatem habẽt, exer= cent in suos? nõ sic erit inter uos, imò quicũq; uolue= rit inter uos maior fieri, sit uester minister: & qui uo luerit inter uos primus esse, erit uester seruus. Nec hoc contentus, obijcit exemplum sui: Sicut filius homi nis non uenit ut sibi ministretur, sed ut ipse ministret alijs, & animam suam det pro multis. Quantum hæc oratio discrepat ab ambitionis affectu? Exhibet puerũ humilem ac pusillum, negans quenquã ingres= surum regnũ cœlorum, nisi qui sese ad eius modulum submitteret. Rursum Matthæi capite uigesimotertio, scribarũ et pharisæorum fastum et ambitionẽ palàm insectatus, quod dilatatis phylacterijs, ac fimbrijs ampliatis, ostẽtantes sese captarent primos accubitus in cœnis, & primos consessus in synagogis, atq; in fo ro gauderẽt honoris gratia salutari Rabbini: Vos aũt, ĩqt, nolite uocari Rabbi: unus est enĩ magister uester, oẽs autẽ uos fratres estis. Et patrẽ nolite uobis uocare super terrã, unus est enĩ pater uester, qĩ cœlis est nec uo cemini magistri, qa magister uester unus est Christus. Qui maior ẽ uestrũ, erit minister uester. Porrò qui se= met extulerit, huũliabitur: qui se huũliauerit, exaltabi tur. Idẽ agit, Lucæ cap. de amoquarto, parabola de iui tatis: ĩter quos q sibi postremũ locũ delegerat, iubetur ascendere. Eodẽ pertinet, qd' inuitat, ut submißi blẽ= dũ ac molle iugum suũ accipiant: Discite, inquit, à me

quod

quod mitis sim et humilis corde, et inuenietis requiem animabus uestris. Tumultuosa res est superbia, contendit de honore, iudex est, & dum nulli cedit, nunquam à pugna uacat. Quanquam nulla doctrina efficatior, quàm ipsius uita. Quem enim hominem non pudeat erigere ceruicem, cum ille uere summus, præcinctus linteo, lauat pedes discipulis suis? Capitur, cæditur, conuicijs afficitur, ac ueluti flagitiosus in crucem tollitur. Denique per summam deiectionem sui, promeruit ad summam euehi dignitatem. Superbia. Doctrina uitæ. Generis fiducia.

Porrò per multi tument generis nobilitate, qui morbus omnium quidem communis: Iudæis tamen peculiarius adhæsit, qui sine fine iactabant patrem Abraham. Ne cœperitis, inquit, dicere: Filij Abrahæ sumus. dico enim uobis. Potens est Deus de lapidibus his suscitare filios Abrahæ. Et aliâs filios Abrahæ uocat, quicunque Abraham factis referrent, ipsos qui se gloriarentur Abrahæ filios, diaboli filios esse, qui parentẽ hunc impijs factis æmularentur. Omnis igitur Christianorum nobilitas rectè factis æstimanda est, non stemmatis. Is demum pudendæ conditionis est, quisquis seruit uitijs. Centurionem alienigenam præfert Iudæis. Samaritanũ leprosum anteponit Iudæis. Rursum Samaritanũ uulnerati uiatoris curatorẽ, anteponit sacerdoti et Leuitæ. qui Samaritanos ut extremos hoĩes aspernabãtur, seipsos p semideis gerebãt.

Sæuitiæ malum funditus exigit, tot parabolis ad clementiam et ignoscendi facilitatẽ prouocans, apud Matthæum cap. decimooctauo, de seruo qui noluerit remittere conseruo, cum ipse domini communis lenitatem esset expertus: dum inibi iubet errantẽ fratrem clanculum absq; arbitris corrigi: dum septuagiessepties resipiscenti, totidem iubet ignoscere. Rursum cũ Lucæ capite nono, Samaritanis Christum nõ recipientibus. Iacobus & Ioannes: Vis, inquiunt, ut iubeamus ignẽ è cœlo descendere, qui consumat istos? Ab hoc impetu protinus eos reuocat ad affectum mã suetudinis, et acriter increpitis illis: Nescitis inquit, cuius spiritus estis. Filius hominis non uenit ad perdẽdas animas, sed ad seruandas.

Fiducia sui.

Est & alius affectus, qui inter ipsa benefacta bonis etiam uiris insidiatur, ni cauerint, fiducia nostri: nõ tollerat hunc in suis Christus. Parum pius est, qui sibi pius uidetur. Phariſæum sua merita prædicantẽ è proximo, fastidit: Publicanũ è longinquo sibi displiscentẽ, agnoscit. Itẽ apud Lucam cap. decimosep. adhibita similitudine declarat, nihil gratiæ deberi seruis, etiamsi per omnia suo functi fuerit officio: Sic & uos inquit, cũ feceritis omnia quæ præcepta sunt uobis, dicite. Serui inutiles sumus, quod debuimus facere, fecimus. Nec aliud agit proxio capite parabola de talentis ab hero cõmissis. Sors est aliena, quãtulacunq; est: quicquid hinc quæritur industria nostra, domino quæritur,

ritur, non nobis. Dispensatio nobis est credita: male nobis, si cessauerimus: non est quod gloriemur nostro nomine, si cum officio rem gesserimus. Huc spectat, quod legimus apud Matthæum capite decimonono, cum cuidam interroganti, quid boni sibi faciendũ esset ut haberet uitam æternã: Quid me inquit, interrogas de bono? Vnus est bonus, deus. Sẽsit morbũ hominis, sibi bonitatis laudem arrogantis: cum omnes nostræ iustitiæ coram oculis dei, nihil aliud sint, quã pannus mulieris mẽstruo profluuio pollutæ. Ad hæc apud eũdem capite uigesimoquinto, solos illos agnoscit, qui ipsi sua beneficia nesciunt. Domine, quando te uidimus esurientem, & pauimus: sitientẽ, & dedimus tibi potũ? Quando autem te uidimus hospitem, & collegimus te: aut nudũ, & cooperuimus te? Aut quãdo te uidimus ægrotum, aut in carcere, & uenimus ad te? Hoc est certissimum ueræ pietatis argumentum, si conatus pro uiribus omnia, tibi uidearis expers pietatis. Iniusti mirantur, si quod officium præterijssent: adeo sibi non uidebãtur impij. Ne eos quidem agnoscit, apud Matthæum capite septimo, qui sese commemorant, & dæmonia per illius nomen eiecisse, futura prædixisse, multaq; stupenda gessisse: Amẽ, inq, dico uobis, nescio uos. Huc alludit, ni fallor, parabola, quã apud Lucã cap. duodecimo proponit, admonens, ne quis iusticiæ suæ fiducia prouocet ad iudicem, iuris rigorem experturus, componat magis cum aduersario.

litem. Nec aliud agit Ioannis capite decimoquinto, cũ ait: Non uos me elegistis, sed ego uos elegi, & posui uos ut eatis, & fructum adferatis. Atque inibi paulo superius, se uitem uocat, discipulos palmites, Si quid à nobis adfertur bonæ frugis, totum stirpi transscribendum est, sine qua nihil sumus nisi ignis alimonia. Ac mox capite proximo, discipulos nonnihil sibi placentes, cum aiunt: Nunc scimus, quod scis omnia, nec opus est ut quisquam te interroget, per hoc credimus, quod à deo sis profectus: ut mox repellit, nec sinit in eo manere affectus. Nunc inquit, reditis. Ecce ueniet hora, & iam uenit, ut me deserto, dispergamini alij aliò. Nec Petrum tulit, humana fiducia magnifice de se pollicentem (Etiamsi omnes offensi fuerint, ego certe non labascam: Amen, inquiens, dico tibi, quod hac nocte priusquam gallus bis canat, ter me negabis) aliâs discipulos, iactantius referentes, quàm in primo prædicationis tyrocinio res suaesse sisset, dæmonijs quoque subiectis, Amen, inquit, dico uobis, uidi Luciferum tanquam fulgur de cœlo cadentem. Nolite gloriari super hoc, quod spiritus subijciuntur uobis: de hoc potius gloriemini, quod nomina uestra scripta sunt in cœlis. Nec solus Petrus se fortem fore prædicarat: uox illius, uox erat omniũ: nec ille solus diffisus est, diffugerunt cæteri quoque metu territi. Est autem hoc ferè mortalium ingenijs insitum, ut sibi quisque plurimum tribuat, alijs par=

dus:

dus: atque id uitij magis adest rudibus, aut paululum modo ingressis quàm exercitatis & absolutis. Vnde inter immites bestias prouerbio numerantur ij, qui intra annum septem artium liberaliũ titulum ac professionem susceperunt. Nec inscite dixit quidam, qui Athenas se contulissent, primum reddi sapiẽtes, mox philosophos, hoc est, sapientiæ cupidos: postremo idiotas & indoctos, quod usu ueniret, ut ubi quàm maxime profecissent, tum demum intelligerent sese nihil scire. Proinde Paulus, qui Christi spiritum affatim hauserat, ubique mira sollicitudine deterret ab hoc morbo, qui nos non solum indoctos reddit, uerũ etiam indociles. Quicquid in nobis est uirtutis, ubique dei donum & gratiam uocat, spiritui Christi, & Christo tribuit. Sic ad Ephesios capite secundo: Gratia, inquit, saluati estis per fidem, & hoc non ex uobis. Dei enim donum est non ex operibus, ut ne quis glorietur. Rursum ad Corinthios secundæ, capite decimo: Qui gloriatur inquit, in domino glorietur. Quid est, in domino gloriari? nimirum quicquid recte fit à nobis, gratuitæ Christi beneficentiæ asscribere. Sed apertius etiam eiusdem epistolæ capite tertio: Fiduciam autem talem habemus per Christum ad deum, nõ quod sufficientes simus cogitare aliquid à nobis, quasi ex nobis, sed sufficientia nostra ex deo est. Insuper epistolæ ad Rhomanos capite nono, declarat salutem non aliter nobis contingere, quàm per iusti-

tiam, quæ ex fide est. Porro iustitiam ex fide uocat, cum nostris factis nihil omnino tribuimus, sed pro= uiribus ad optima conantes, quicquid succedit, agno= scimus muneris esse gratuiti. Hanc alibi iustitiam dei uocat, cui opponit iusticiam hominum: Suam, inquit uolentes constituere iustitiam, iustitiæ dei non sunt subiecti. Sic enim scribit capite tertio: Iustitia autem dei per fidem Iesu Christi, in omnes & super omnes qui credunt in eum. Non enim est distinctio: Omnes enim peccauerunt, & egent gloriæ dei: Iustificati gratis per gratiam ipsius, per redemptionẽ, quæ est in Christo Iesu, quem proposuit deus propitiatorem per fidem in sanguine ipsius, ad ostensionem iustitiæ suæ, propter remissionem præcedentium delictorum in sustentatione dei, ad ostensionem iustitiæ eius in hoc tempore: ut sit ipse iustus, et iustificans eum, qui ex fide est Iesu Christi. His cõcinunt quæ scribit cap. quinto, Si enim unius delicto mors regnauit per unũ, multo magis abundantiam gratiæ & donationis iu= stitiæ accipientes in uita regnabunt. Vides ut ubiq; gratiam & donationem uocat nostram iustitiam. Quid autem adiecit? Per unũ Iesum Christum, Quã quam quid aliud agit tota hac epistola, quàm ut gen= tibus pariter ac Iudæis sui fiduciam adimat, ac sibi dif fisos, totos ad Christi uocet præsidia. Nostræ iustitiæ nihil aliud sunt, quàm pannus menstruo profluuio contaminatus, nostra sapientia stultitia est, nostra

puritas

puritas impura est. At hæc omnia nobis est Christus & iustitia, & pax, & sapientia: idq; ex largitate patris, qui prior & gratis dilexit nos: et hoc ipsum gratis præstitit, ut illum redamemus. Huc pertinet, quod Paulus ubiq; se seruum Iesu Christi uocat. Quicquid seruus facit cum officio, domino tribuitur: cuius iussu id facit, si cessat, pœnam meretur, si in obit mandata, nihil ex pacto debetur præmii, cum totus sit domini. Nec aliò spectat, quod functionem suam nunc dispensationem appellat, nunc ministerium. Vt fideliter dispenses, tamen alienum est, quod dispensas, ut gnauiter administres, domini rem administras. Quin hoc quod uocatus esset ad munus apostolicum, Rhomanis scribens, gratiam uocat: Per quem, inquit, accepimus gratiam, & apostolatum. cum Corinthiis agens, misericordiam appellat: De uirginibus, inquit, præceptum domini non habeo: consilium autem do, tanquã misericordiam consecutus, ut sim fidelis. Hunc igitur affectum cum primis noxium ac pestilentem, penitus studet ex animis nostris reuellere. Itaq; Rhomanis scribens, magistri parabolam de uite & palmitibus refert, comparatione oleæ & oleastri insiticii. Nihil Iudæis profuit ramos esse natiuos, qui ob incredulitatem excisi sunt, nihil profuerit nobis, insitos esse oleæ, & radicis eiusdem factos esse participes, si commiserimus, ob quæ mereamur excidi. Fracti, inquit, sunt rami, ut ego inserar, bene, propter incre-

dulitatem fracti sunt. Tu autem fide stas, noli altum sapere, sed time. Ac mox: Nolo enī uos ignorare fratres mysterium, ut non sitis uobisipsis sapientes. Quid est uobisipsis sapientes? nihil aliud quàm, uobisipsis fidentes. Neq; uero periculum est, ne diffisi uiribus nostris, segnius eluctemur ad fastigium uirtutis, imò cum persuasum habeamus, dei præsidio nihil non posse fieri, & illius opem nulli deesse, nisi qui re cusat: tanto alacriores ingrediemur hoc stadium, ab eodem & cursus initium, & progressum, & exitum felicem expectantes. Nemo uerius fidit deo, quam qui suis præsidiis omnino diffidit. Nulli plus adest roboris, quàm qui numinis ope totus nititur.

Pudor humanus.

Præter hæc, est mira uis pudoris humani, quē sæpenumero nō possunt contemnere, qui possunt opes ac uoluptates contemnere: proinde beatos pronunciat, cum illis exprobrarint homines, confictis calumniis eos traducentes. Addit exemplum sui: Si patrem, inquit, familias Beelzebub uocauerūt, quanto magis domesticos eius? Non est discipulus supra magistrū. Et in Actis, gloriæ sibi ducunt apostoli, publicitus flagris cæsi, quos deus dignos habuerit, ut pro Christi nomine contumeliis afficerentur. Atque alibi uices mutuas pollicetur: Quem mei puduerit, inquiens, apud homines, huius me quoq; pudebit apud patrem meum, & qui me professus fuerit apud homines, hūc uicissim agnoscam apud patrem. Paulus non aliis de

rebus

rebus gloriatur, quàm de cruce domini Iesu Christi, quã mũdus summũ probrũ eße ducit. Idẽ nouit per in famiã et bonã famã, euãgelii negociũ agere, sic, ut si qd gloriæ cõtigißet, Christo trãßcriberet, si qd ignominiæ, gloriæ loco duæret, ob Christũ male audire.

Reſtabat extremus affectus, adeo nobis inſitus natura, ut inexpugnabilis uideri poßet, niſi nihil non poßet Deus. Quis enim humanis præſidiis cõtemnat metum iudicorum capitalium, ſæuitiam tyrannorũ crudeliſſima ſupplicia: deniq; mortem etiam probro ſam apud homines? Hac quoq; in parte ſuos ſecuros eße iubet: præcipiẽs, ne meditentur apologiam, qua ſe tueantur pro tribunalibus: ſe ſuggeſturum, quod dicto fuerit opus, ſe ſuppeditaturum facundiam, cui non queant aduerſarii reſiſtere, non formidãdos eos qui cõrpus ualeant occidere, animam nõ poßint, qua incolumi, nihil totius hominis perit, quando pollicitus eſt, ne pilum quidẽ capitis noſtri periturum. Ab his igitur affectibus liberos, quid eſt quod uel corrumpere poßit, uel terrere? rurſus qui his obnoxius eſt, non poteſt conſtanter Chriſti negocium gerere. Videt epiſcopus, quid expediat gregi, et uult illi conſultum, ſed protinus reclamant affectus: Si hac pergas, decreſcet cenſus, offendes principem, non aßequeris galerum cardinalicium, habeberis delirus. Nec tamen eſt irritandus quiſquam, ſed ſi Chriſti res ſecus obtineri non poteſt, magno animo ferenda ſunt rerũ diſpendia

Perſecutio.

Pro Chriſti nomĩe

quiduis audendũ cũ ipsa uocat res.

dispendia, famæ probra, capitis discrimina. Apostoli nusquam prouocant magistratus aut principes, nũ exprobrant populo pristinæ uitæ dedecora, tantum ad Christum, ad uitæ nouitatem, ad salutem inuitant: & omnibus: quantum licet, sese accommodant, quo plures pelliciant ad Christum. Quod si fluctibus rerum humanarum sic inuoluemur, ut quo Christus et animi uotum inuitat, pertendere non possimus, tamẽ huc pro uiribus enitendum erit. Opibus onerauit te fortuna, fortasse non expedit abiicere: possideptim: &, ut Pauli uerbis utar, possideo tanquam non habeas, minus angeris, si quid decurtatum sit, minus metues, si quid immineat dispendii. Contigerunt tibi parentes clari, contigit uxor insignis: habeto tanquam non habeas, & minus auocabit à pietate horũ possessio. Contigit principis fauor: ne hinc intumescas, sed abutere potius, quatenus licet, in rem Christi. Inuolutus es aulæ negociis, explica te pro uirili, nihilo secius interim ex hoc malo decerpens, si qua bonæ rei sese obtulerit occasio. Semper interim Martha murmuret aduersus Mariam, inuidens illius otio. Super omnia adsit innocentia, quam pudeat & malos inæssere. Adsit charitas, ad benemerendum de omnibus exposita, & alacris. Adsit animi lenitas, quæ sæuitiam impiorum uel mitiget, uel toleret. Adsit simplex prudentia, & prudens simplicitas, quæ sic declinet iniuriam, ut ipsa nullum afficiat iniuria. Adsit

sit ærtißima fides, quæ de Christi promißis nihil addubitet. Hos animos si præstiterint ii, qui in apostolorum uices succedunt, tum uere mereatur dici regnum cœlorum, ecclesia Christi. Nunc adeo plerique absunt ab hac imagine, ut sint qui hæc uelut absoletaria deant ut sint qui diuersa docant.

Quoniam autem huc tendit uniuersa Christi doctrina, ut ipsi pie sancteq; uitam traducamus, conueniet ad omnes uitæ actiones exemplum ac formam è diuinis libris uenari: præsertim uero ex euangeliis, è quibus potißimum nostra ducuntur officia. Obseruandum igitur, ut ipse Christus se gesserit erga uarios uarie, erga parentes, puer & natu grandis (puer obtẽperat, docẽs contemnit) erga discipulos, erga pharisæos elatos, erga præcontantes insidiose, erga plebẽ simplicem, erga afflictos, apud suos, apud exteros, apud magistratus: quibus etiam rationibus suos ubiq; præmunierit, quomodo se gerere debeant erga cognatos & amicos, quos ne salutari quidem uult cum euangelicæ prædicationis dispendio, erga benemerentes & excipientes euangelii gratiam, erga reijcientes, erga persecutores, erga Iudæos, erga gentes, erga fratrem imbecillem aut errantem, erga fratrem incorrigibilem, erga iudices impios, erga gregem sibi commißum, cæteraq;, quæ nobis in cotidiano uitæ usu solent incidere. Horum, si uidetur, locos aliquot cõmemorabimus ob imperitiores, quo facilius reliqua per se possint annotare. Duo

Exemplaria è sacris literis

Fides & charitas.

Duo quædam peculiariter & perpetuo in alcat Christus, fidem & charitatem. Fides præstat, ut nobis diffisi, fiduciam omnem collocemus in deo. Charitas hortatur, ut de omnibus bene mereamur. Primũ apud Matthæum capite nono, alienam etiam fidem imputat paralytico: Videns autem Iesus fidem illorũ. Ac paulo post, cæcis opem ac misericordiam implorantibus, non prius succurrit, quàm de fide stipulatus Creditis, inquit, quod hoc possim facere uobis? cumque respondissent se credere, tum denique tetigit oculos eorum, dicens, Secundum fidem uestram fiat uobis. Rursus ibidem mulieri, contactu uestis sanitatem assecutæ: Confide, inquit, filia: fides tua te saluam fecit. Apud eundem euangelistam cap. decimoquarto: discipulis expauefactis: ac uociferantibus præ timore Habete: inquit: fiduciam, ego sum: nolite timere. Ac mox Petrus fide fultus: ad exemplum præceptoris ambulat super aquas. Idem hæsitans: pessum it: et audit: O parum fidens: quare dubitabas? Ac proximo capite: ueluti coactus per Cananææ fiduciam ut ei nollet: præstaret hoc beneficii: exclamat: O mulier magna est fides tua, fiat tibi sicut uis. Apud Lucam capite decimoseptimo: leprosum fidei uult acceptam referre sanitatem. Surge, inquit, uade, quia fides tua te saluum fecit, Rursum Ioannis capite quarto, regulí fides salutem impetrat filio morienti: Credidit, inquit, homo sermoni, quem dixerat ei Iesus, & ibat.

Iam

Iam autem eo descendente, serui occurrerunt ei, & filii salutem nunciant. Iterum, Matthæi capite decimo sexto, discipulis de panibus sollicitis ὀλιγοπιστίαν exprobrat. Apud eundem capite decimoseptimo, discipulis admirantibus quid obstiterit, quo minus potuerint sanare lunaticum: Propter incredulitatem, inquit, uestram non potuistis. Ac mox declarans, quanta sit fidei uis: Si habueritis, inquit, fidem sicut granum sinapis, dicetis monti huic: transi hinc, et transibit, neque quicquam erit uobis impossibile. Apud eũdem capite uigesimoprimo, discipulis admirantibus, ficum ad execrationem Iesu exaruisse, Amen, inquit dico uobis: si habueritis fidem, nec hæsitaueritis, non solum quod accidit ficui facietis, sed etsi monti huic dixeritis, tollere & proiice temet in mare, fiet. Et quicquid postulaueritis in precibus uestris, accipietis. Item apud Marcum cap. decimo, cæcus sanatus audit: Fides tua te saluum fecit. Apud Lucam capite octauo, discipulis ob tempestatis uim periclitantibus, Vbi, inquit, est fides uestra? Ac mox eodem capite, exanimato archisynagogo ad nunciatam filiæ mortem, dominus Iesus, Noli, ait, timere, crede tantum, & salua erit. Tanta res est fides, ut ex huius uel inopia, uel imbecillitate ferè nascatur, quicquid uitiorum, Christianorum mores corrumpit.

De charitate uero qd attinet ĩdicare? Quid enim Charitas. aliud

aliud docet, quid aliud tota sua uita inculcat Christus nisi summam charitatem? unum hoc erat, quod nos docturus uenerat. Siquidem apud Lucam capite duodeamo: Ignem, inquit: ueni ut mittam in terram: & quid uolo, nisi ut accendatur? Magnum aliquod fuerit necesse est, aut dei filius desœnderit in terras. Nō uenit ut regnum occuparet orbis, non ut philosophiam nobis traderet, Ideo uenit tantus lēgatus, ut ingēs amoris incendium exataret, & ob id ignem uocat. Magna est naturæ charitas: at hæc præ Christi charitate glacies est. Iam apud Ioannem, totum hoc quod loquitur, quod agit apud discipulos, imminente mortis tempore quid aliud sonat, quid aliud spirat, quā ignēam ac flagrantissimam charitatem? Quis tam saxeus est, ut illa legat absq; lachrymis? Hæc est charitas illa, morte fortior, quæ amantem ad mortis usq; cōtemptum inflammat: quæ efficit, quod nulla possunt humana præsidia. Huius unius symbolo uoluit suos discipulos à cæteris discerni: Per hoc, inquiens, cognoscent omnes, quod discipuli mei estis, si charitatem habueritis inter uos mutuam. Deus, inquit Ioannes, cha-
1. Io. xiiij. ritas est, ab hoc excidit, quisquis excidit à charitate. Proinde Matthæi capite uigesimo quinto, declarans & ob oculos ponens, quibus factis debeatur cœlum, uide quid commemorat, num uestem sordidam? num ieunia? num laborum delectum? num psalmorū uindemur murmuratam? num eruditionem? num miracula?

nihil

nihil horum. quid igitur? Pauistis, inquit, esurientẽ, potum dedistis sitienti, excepistis hospitem, nudum texistis, ægrotum inuisistis, carcere inclusum subleuastis alloquio. Nihil autem aliud sunt hæc, quam officia charitatis. Euolue testamentum omne nouum, nihil usquã reperies præceptum, quod ad cerimonias pertinet. Vbi de cibis aut ueste uerbum ullum? Vbi de inedia, aut similibus, ulla mentio? Solam charitatem suum præceptum uocat. Ex cerimonijs oriuntur dissidia, è charitate pax. Apud Matthæum obmurmurant Christo pharisæi, quod fame perpulsi, sabbato uellerent spicas: quibus Dauid obijcit exemplum, qui nõ ueritus sit sacrosanctis uesci panibus: Quod si nosse tis inquit, misericordiam uolo, & non sacrificium, nunquã condemnassetis innocentes. Dominus est enim filius hominis etiam sabbati. Atqui hæc erãt à deo præcepta, & tamen non uult obseruari, quoties charitatis officiũ est præstandum. Quid igitur dicẽt homunculi obscuri, qui ob interdictũ esum carnium, aut his frigidiores cõstituunculas postulant, ut totus homo ueniat in capitis periculum? Apud Ioannem capite nono, magnas excitant tragœdias, quod cæco reddidisset oculos die sabbati. Apud eundem cap. quinto, paralytico sanato obmurmurant, qui iussu Christi grabatum suum sabbato sustulisset. Apud Matthæũ uero capite nono, taciti secum obganniunt, quod peccata remitteret. Obmurmurant alibi, quod sabba- Cerimoniæ.

 sanasset

to ſanaſſet mulierem contractam, qui bouem aut aſi=
nũ in puteũ delapſum, non uererẽtur eduœre ſabba=
to. Chriſtus clamat non hominem ob ſabbatũ eſſe cõ
ditum, ſed ſabbatum ob hominẽ eſſe repertum: & tu
uis tuas leges tantum ualere, ut citius pereundum ſit
homini Chriſtiano, quàm ab ijs latum digitũ diſœdat?
Rurſus ob murmurãt apud Matthæum cap. decimo=
quinto, quod diſcipuli manibus illotis ãbum cæperẽt.
Hic uero non ſolum pius dominus excuſat ſuos, uerũ=
etiam crimen in ipſos retorquet, qui ob corban, quod
auaritia ſacerdotũ repererat, negligebant dei præce
ptũ. Nam dei uocat, quod ad naturalem pietatem atti
net. Succurrere parentibus, charitatis eſt: ab hac auo
cabant, modo nõnihil accreſceret gazophylacio. Chri
ſtus clamat. Non quod intrat in os, polluit hominem:
et tu exigis à Chriſtiano, ut ingenti ualetudinis diſpẽ
dio ueſcatur piſcibus? Imò præ te non ducis pro Chri
ſtiano, qui corporis habitu cõpulſus, quocũq; die, quo
cunq; cibo ueſcens, gratias agit deo. Adeo placet Chri
ſto beneficentia, quam eleemoſynam appellat: ut,
apud Lucam capite decimo ſexto, collaudat iniquum
diſpenſatorem, qui fraudato domino, ſubuenerit de=
bitoribus. Iam quid aliud nobis commendant apoſto
li ſuis epiſtolis? Et nos ad hæc omnia penè ſurdi, plus
quàm Iudaicis conſtitutionibus oneramus Chriſti ſan
guine liberos? ob has calumnia mur immerentem? Ve
rum hæc inſectari, nõ eſt huius inſtituti. Reliqua car=

ptim

ptim, ut quicquid occurrerit attingemus, si prius in dicauerimus, quàm ad hanc formam apostolorum doctrina mores que respondeant: cum primis autem Pauli, quo non alius præceptorem Christum expressius retulit. Atque utinam qui in apostolorum uicem successerunt, & Christi uicarios se nominari gloriantur, merito sermonem Pauli sibi queant usurpari, quo hortatur Corinthios ad ueram pietatem: Rogo, inquiens, uos, imitatores mei estote, sicut & ego Christi. Id que totidem uerbis repetit, eiusdem epistolæ capite undecimo. Est igitur operæpreciũ, animaduertere, quàm nulla sit apud hunc pagina, quæ nõ scatet crebra mentione fidei & charitatis, quas aliquoties iunctim, aliquoties separatim suis commendat. Iungit, epistolæ prioris ad Corinthios capite decimo sexto, hoc uelut epilogo claudens prolixam exhortationem: Vigilate, inquit, state in fide, uiriliter agite & confortamini, omnia uestra in charitate fiant. Rursum epistolæ ad Timotheum secundæ, capite primo: Formam, inquit, habe sanorum uerborum, quæ à me audisti, in fide & in dilectione, in Christo Iesu. Videsne ut duas germanas pietatis uniuersæ uexilliferas copulauit, fidem et charitatem. Atq; his duobus nominibus potissimũ Thessalonicẽses in epistola ad ipsos secunda: Quoniam, inquit, supercrescit fides uestra, & abundat charitas. Iungit & in priore: Et annũciãte nobis fidẽ, & charitatẽ uestram. Itẽ epistola ad Ro- Corin. 1. cap. 4.

manos capite decimoquinto: Deus autem spei repleat uos omni gaudio & pace in credendo, ut abundetis in spe. Nonne tres heroinas coniunxit, fidem, spē, & charitatem? Iam in Rhomanis nihil prius laudat quàm fidem. qua putat illos pulcherrime nobiles fuisse: Fides inquit, uestra anuntiatur in uniuerso mūdo. Quinetiam ex Abacuc testimonio adeo iusticiæ summam fidei refert acceptā, ut quod Abraham uir tantus deo placuerit, non alij rei quàm fidei uelit imputari. Atque hanc sententiam Geneseos testimonio confirmat: Credidit Abraham deo, et imputatum est illi ad iustitiam. Idem capite nono, quod gentes ex idolatris asciti sint ad ueram pietatem, adscribit fidei. Rursus quod Iudæi, qui sibi persuaserant se solos deo proximos esse repulsi sunt, non aliud arbitratur esse in causa, quàm quod diffiderent promissis Euangelicis. Gentibus non obstitit uita, præter simulacrorum cultum, tot facinoribus ac flagitijs inquinata. Iudæis nō profuit anxia legum obseruatio, nec æterni numinis cultus. quamobrem? quia non ex fide, inquit, sed tanquam ex operibus. Totam autem disputationem, in qua fides primas agit, hac clausula finit: Omne autem quod non est ex fide, peccatum est. Tanta fidei uis ut uirtus, ac destituta, uertatur in uitium. Ad hæc epistola ad Corinthios posteriore, demonstrat hoc esse uehiculū, quo totus uitæ cursus feratur ad æterna: Per fidē, inquit, ambulamus, & nō per speciem.

Nec

Nec alium scopũ sibi præfixerat Paulus in apostolica functione, quàm ut gentes omnes sub fidei iugũ adduceret, quam obedientiam, siue ut Græce scripsit, ὑπακοὴν appellat, obiter admonẽs Christianam fidem non aliter esse firmam ac solidam, quàm si repulsis argutationibus curiosis, simpliciter et absque disquisitione fidat pollicitis Christi: Per quem inquit, accepimus gratiam & apostolatum, ad obediendum fidei in omnibus gentibus. Porrò scribens Ephesijs, soli fidei uult salutem acceptam ferri: Gratia, inquit, estis saluati per fidem, & hoc non ex uobis. Porrò epistola quæ inscribitur ad Hebræos, qua tuba, qua sermonis ubertate fidei prosequitur encomiũ, omnia pene ueterum heroũ facinora fidei merito tribuens?

Iam de charitate quid attinet locos aliquot addu- Charitas.
cere, cum totus ubique Paulus nihil spiret, nihil crepet, nihil tonet, nisi flagrantissimam charitatem? Meras flammas loquitur, & tamen ardentius quiddam tibi sentire uideare, cum legis quod humani sermonis balbuties non queat effari. Ignea Pauli lingua, sed pectoris incendium subindicat magis, quàm explicat. Porrò quando charitas omnia conglutinat, non est locus dissidio, ubiubi regnum tenet charitas, quæ quantum in ipsa est, facit omniũ omnia cõmunia. Ab hoc igitur omine ceu felicissimo, suas epistolas omnes auspicatur, præapui cuiusdam boni uice gratiã suis imprecans & pacẽ. Nec alijs uerbis salutat apostolica

ſenatus princeps Petrus: Gratia uobis, & pax. Atq; oxordijs ſæpenumero reſpondent clauſulæ: nam cæu finiturus epiſtolam ad Romanos: Deus, inquit, pacis ſit cum omnibus uobis, amen. Cum iubet ut inuicem ſeſe conſalutent oſculo ſancto, quid aliud commendat quàm fraternam concordiam? Nam ego ſic interpretor, Chriſtianum oſculum pectoris eſſe, nõ oris. Admotis genis ſalutare, uulgare eſt: coniunctis animis bene uelle omnibus, oſculum eſt, homine Chriſtiano dignum. Quid? an non eodem modo finit epiſtolam ad Corinthios poſteriorem? Idipſum, inquit, ſapite, pacem habete. Quid eſt autem, idipſum ſapite, niſi, ſitis eodem animo? Id quo altius infigat animis, repetens εἰρηνεύετε inquit. Nec his contentus, addit præmium haud quaquam uulgare aut mediocre. Et deus pacis erit uobis. Cum olim deus exceratuum deus uirtutum eſt dictus, nobis deus pacis dicatur. Ta-
Eſai. 9. lem uiderat Eſaias, cũ principem pacis appellat. Ad hæc quaſi nunquã eſſet ſatis commendata concordia, adijcit: Gratia domini noſtri Ieſu Chriſti, & charitas dei, & cõmunicatio ſancti ſpiritus ſit cum omnibus uobis, amen. Tribuatur hoc æſui, ni ſimilem admodum claudit priorem ad eosdem epiſtolam: Charitas, inquit, mea cum omnibus uobis in Chriſto Ieſu, amen. Raram quandam charitatem precatur Corinthijs, cũ ſuam precatur. uis audire quã Paulus amarit Chriſtum? Cupio, inquit, diſſolui, et eſſe cũ Chriſto. Quid

uita

uita charius, dulciusue? at huius dispendio capit iungi Christo. an nõ sacro quodã charitatis afflatu lymphatus tibi uidetur, cũ in hunc sermonem erumpit, Rhomanis scribens capite octauo? Quis nos separabit à charitate Christi? quã nec morte, nec angelorum uiribus ait posse dirimi. Iam quo affectu fuerit in pios, satis arguit, optans anathema fieri á Christo pro Iudæis, Christo ptinaciter reclamãtibus. An alius est finis epistolæ ad Galatas, cũ ingens quoddã et admirabile præmiũ uult polliceri ijs, qui à præscripto Euangelicæ doctrinæ non recederent, nihil aliud precatur quàm pacem? Quicunq;, inquit, hanc regulam secuti fuerint, pax super illos. Similia precatur Colossensibus: Et pax, inquit, Dei, quæ exuperat omnem sensum, custodiat corda uestra, & intelligentias uestras in Christo Iesu. ac mox: Hæc agite, et Deus pacis erit uobiscum. Quorsum autẽ pertineat ex medijs huius epistolis excerpere, quæ pacem & concordiam nobis commendent: Epistolæ ad Ephesios capite secundo, Christum ipsum pacem uocat: Ipse, inquit, est pax nostra, qui fecit utraq; unũ quem & alibi μεσίτην appellat, quod ueluti reconciliator medius iterædat iter deũ et homines. Ioannes itẽ in epistola sua deũ ipsum charitatẽ uocat, adeo Deo cõiunctã, ut quisquis alterutrum habeat, aut careat, utriusq; uel copiam uel inopiam sentiat. Rursus ad Ephesios capite quinto, sic deo peculiarem facit charitatem, ut hac indole putet

agnosci germanos ac ueros dei filios: Estote, inquit, imitatores dei, sicut filii charissimi, et ambulate in dilectione, sicut & Christus dilexit nos. At in epistolæ ad Timothæum prioris, capite primo, uide quantum tribuat charitati, quam totius legis perfectionem appellat: Finis autem præcepti est charitas de corde puro, & conscientia bona, & fide non ficta. nimirum cum uoce sui præceptoris concordans, qui summam totius legis sitam pronunciat in dilectione dei, & proximi. Rursus epistolæ ad Rhomanos capite quito Christiani pectoris robur. adeo nõ cedentis malorũ pœllis, ut afflictiõibus p Christo susceptis: etiã glorietur: chartiati aßcribit: Quia charitas, inqt, dei diffusa est in cordibus nostris per spiritũ sanctum, qui datus ẽst nobis, Iam, ad eosdem cap. octauo, tantum tribuit charitati, ut huius præsidio nihil non cedat in bonum. Vbi friget charitas, nullæ quamlibet numeroſæ leges, sufficiunt: ubi feruet, nulla opus est lege: Diligentibus, inquit, deum, omnia cooperantur in bonũ. Ama, et fac quod uis, non enim peaat syncera charitas, ipsa sibi lex est, & ubiq; dictat, quid sit optimum factu. Proinde in epistolæ ad Corinthios prioris capite decimotertio, & item decimoquarto, quo ore tonat charitatis laudes? hanc uiam appellans excellentissimam, quæ uere magnos reddat in negocio Christi. hanc dotibus cæteris anteponit, quæ plurimum prosit, quæ ubiq; sit usui, quæ sola non excidat, quæ

una.

una non peccet: sine qua cæteræ uirtutes mancæ sint & inutiles. Rursus epistolæ ad Corinthios prioris capite septimo, adeo fauet concordiæ, ut nec imparia matrimonia dirimi uelit: & alibi, nec seruum baptizatum, à domino impio distrahi: sic arbitrãs summã uocationis nostræ concordiam esse, non dissidium, In pace, inquit, uocauit uos deus. Hanc igitur uirtutem: quot modis inculcat Paulus? Qua sollicitudine deterret ab his, quæ concordiam scindunt, & gignũt dissidia? Nulla est autẽ seges tam felix, in qua sese non miscent hæc zizania. Iudæis ipse deus erat dissensionis occasio, quem dum reuisant cum aliis habere communem, soli desierunt habere. Siquidem hoc stomachatur, epistolæ ad Rhomanos cap. tertio, an Iudæorum deus tantum? nonne & gentium? At quod tum Iudæis usu uenit, cauendum ne & nobis usu ueniat. Tot sunt discrimina religionem profitentium, et ærtatim singuli religionis laudem sibi uindicant, perinde quasi solos istos agnoscat Deus, populum ignoret Pax, ait Ambrosius, est nostra religio. Vbi uideris regnare discordiam, intellige aut abesse, aut certe laborare religionem: quam uero conueniat inter istos, ipsi uideant. Rursus non in uita solum, uerumetiam in sacris studiis uitanda cõtentio. Fons autem omnis dissidii, superbia est: dum sibi quisq; plurimum tribuit, alteri minimum, dum nemo concedit alteri, hoc est quod toties cum Corinthiis delitigat Apostolus:

Obsecro: inquit, uos fratres, per nomẽ domini nostri Iesu Christi, ut idipsum dicatis omnes, & non sint inter uos schismata: sitis autem perfecti in eodem sensu, & eadem sententia. cæteraq; quæ sequuntur. Ac mox capite tertio. Cũ enim sit inter uos zelus & contentio, nonne carnales estis, & secundum hominem ambulatis? Rursus capite undecimo, obiurgat illos, quod ne dominicam quidem cœnam concorditer agerent, quæ summæ concordiæ symbolum habebat: Cõuenientibus: inquit, uobis in ecclesia, audio dissidia esse inter uos, & ex parte credo. Ac proximo capite corripit eos, quod ex ipsis etiã dotibus sacri spiritus, dissidiorum reperissent occasionem. Proinde mox, ex emplo corporis ac membrorum, ad consensum reuocat, nihilq; non trahit ad argumenta pacis, unum deum omnibus communem, unum Christum pro omnibus ex æquo mortuum, unum spiritum pro suo arbitratu cuiq; suas dotes impartientem: unum baptisma per quod Christi corpori inserimur omnes, unũ panem, de quo edimus omnes, unum calicem, cuius omnes ex æquo sumus participes. Sic enim loquitur capite decimo: Quoniam unus panis & unum corpus multi sumus, omnes qui de uno pane & de uno calice participamus. Item capite duodecimo. Hæc autem omnia operatur unus atque idem spiritus, diuidens singulis prout uult. Sicut enim corpus unum est, & membra habet multa, omnia autem membra corporis cum

1. Corin.

ris cum sint multa, unum tamen corpus sunt, ita & Christus, Etenim in uno spiritu omnes nos in unum corpus baptizati sumus, siue Iudæi siue gentiles, siue serui siue liberi, et omnes in uno spiritu uocati sumus Præterea ad Galatas scribens, adeo uult hæc diſsidiorum seminaria abolita eſse per baptiſmum, ut quiſquis Chriſto ſit initiatus, nouam creaturam appellet. Porro diſsidiorum autores etiam uitari iubet, epiſtolæ ad Rhomanos capite decimo ſexto: Rogo autem uos fratres, ut obſeruetis eos, qui diſsenſiones & offendicula, præter doctrinã quã uos didiciſtis, faciunt, & declinate ab illis. Moxq; fontem huius mali commonſtrans, addit: Huiuſcemodi enim Chriſto domino noſtro non ſeruiunt: ſed ſuo uentri. Vidimus & noſtra ætate tumultum nõ uulgarem inter Chriſtianos: quẽ comperi nõ ab aliis excitatum: quàm quorum quæſtui uidebatur offectura purior Chriſti doctrina: ãtius omnia ſubuerſuros dixiſſes: quàm futurum: ut ab inteſtinis ſemel guſtatis temperarent: adeo mordicus tenent lucrũ, quod ex remiſsionibus impudenter præ- »
dicatis: quod ex cõpoſitionibus: quod ex diſpenſationibus: quod ex fumo pontificii nominis: quẽ uenditãt: quod ex applicationibus meritorum: quod ex conſcientiis male illaqueatis: quod ex falſa religiõis opinione: quod ex errore mulierarum & indoctæ plebeculæ cõlligitur. Multis ambitio fuit in conſilio: ut hãc excitarẽt tragœdiam: qui tantũ ſuæ gloriæ tribuunt:

ut maline

ut malint aboleri Christi doctrinam, quàm ipsos uideri quicquam nescisse. Plerosq; duplex habebat morbus, quæstus, & ambitio. Paulus itaq; sentiens, quanta pestis sit dissensio, nihil prius, nihil ardentius, nihil crebrius inculcat, iteratq;, quàm concordiam, quàm pacem, quàm mutuam charitatem, non solum cum religionis consortibus, quam φιλαδελφίαν appellat, uerumetiam cum iis, qui à nostris mysteriis essent alieni. Sic enim admonet Thessalonicenses, epistolæ prioris capite quinto: Videte ne quis malum pro malo reddat alieni: sed semper quod bonum est, sectemini erga uos inuicem, & in omnes. Plusquam concordiam habet cum omnibus, qui de omnibus etiam bene mereri studet. Rursum ad Rhomanos capite duodecimo: Si fieri potest, quod in uobis est, cum omnibus hominibus pacem habentes: non uosmetipsos ulciscentes charissimi, sed date locum iræ, obiter indicans, nõ posse consistere concordiam inter feroces: ubi mox iniuria reaprocatur iniuria, ubi nemo sit qui quicquam usquam de suo iure concedat, nemo qui maleficium uelit beneficio uincere. Etenim si semel aperta sit hæc fenestra nostræ tracandiæ, ut liceat intolerabilem iniuriam iure ulcisci, nemini commoto non iusta uidebitur sua causa, suus cuiq; blandietur animus. Proinde quo longius nos ab hac fossa arceat Christus & huius imitator Paulus hortatur ut iniuriam pense-

Rho. 12. mus officio: Benedicite, inquit, persequentibus uos,

benedicite

benedicite, et nolite maledicere. Ac mox. Si esurierit inimicus tuus, ciba illum, & si sitierit, potum da illi: hoc enim faciens, carbones ignis congeres super caput eius. Noli uinci à malo, sed uince in bono malum. Et ubi sunt interim illi, qui cum Christianæ religionis antistites uelint haberi, benemerentem ueneno letali tinctis linguarum spiculis confodiunt, idq; perti naciter, idq; ex composito, idq; deuotis animis, idq; pietatis prætextu, quæ scelestissima nocendi ratio. Quod docuit Paulus, ipse præstitit: nam epistolæ ad Corinthios prioris, cap. quarto: Maledicimur inquit & benedicimus: persecutionem patimur, & sustinemus, blasphemamur, & obsecramus, nimirum illum imitans, qui in ipsa cruce pro crucis autoribus deprecatus est patrem. Quanto uero stomacho Corinthios obiurgat, quod ob rem pecuniariam in ius uocarent alius alium, ac non potius fraudem ac detrimentum admitterent rei, quàm tranquillitatis & concordiæ. At quoniam iuxta comicum, Obsequium amicos, ueritas odium parit: fit Paulus omnia omnibus, quendam, ut ita dicam, polypum agens. Gaudet cum gaudentibus, flet cum flentibus, uritur cum offensis, infirmatur cum infirmis. Est enim & pietatis obsequium, quod aliquousq; sese accommodat alienæ uel infirmitati, uel opinioni. Ex Ioānis epistola superuacuum arbitror adducere testimonia, cum ille nihil aliud sonet quàm charitatem & concordiam. Petrum audiamus Corin. 1. cap. 6.

professionis

professionis nostræ principem secundum Christum: is epistolæ prioris capite quarto: adhortans ad præ= cipua pietatis officia: sobrietatem: uigilantiam: & precationes: omnibus his anteponit charitatem: So= brij, inquit, estote: & uiglate in precibus. Sed in pri mis mutuam inter uos charitatem habẽtes: eamq; cõ tinuam: siue ut Græcus sermo magis sonare uidetur: uehementem: eamq; quo nobis reddat commendatio= rem: Charitas: inquit: operiet multitudinem peccato rum. Quàm pulchre interim magistro suo respondẽs à quo peculiariter audierat: tu me sequere: Remittite inquit ille, & remittetur uobis, &, Dimißa sunt illi peccata multa, quoniam dilexit multum. &, Remit= te nobis, sicut & nos remittimus. Cur hodie qui pec= catorum sarcina degrauantur, ad uenias, ad compo= sitiones, similiaq; remedia uocantur potius, quàm ad hoc, qd' à Christo, quod à primariis apostolis ostensũ est? Cur dubia certis anteferimus? Cum his siqs exor dia nascẽtis ecclesiæ cõferat, nihil aliud reperiet, quã auspicia charitatis, Consident pariter oẽs unanimes eodem in loco, armantur linguis igneis: multitudinis credentium erat cor unum, & anima una, conferun tur in commune facultates omnium. De cerimoniis nulla unquã mentio. Iam quemadmodũ fidei & cha= ritatis comes est animi fortitudo, ueraq; pietas, ita cũ illæ languent, aut absunt, feruet superstitio: & quem admodũ syncera pietas animi puritate nititur, ita su=

Cerimo= niæ.

perstitio

perſtitio ceremoniis ſeſe uenditat. Illam ſpiritus uocabulo frequẽter notat Paulus, hanc carnis: nã id ſentit, opinor, cũ ſcriberet Galatis: Sic ſtulti eſtis, ut cũ ſpiritu cœperitis, carne conſummamini? ab euangelica fide charitateq; exorſi, ad Iudaiſmum relabimini. Aliter quidem, ſed idem admonet Rhomanos, capduodecimo, ut neglectis Iudaicis ritibus, ad pietatis ſtudium in animo ſitæ, ſeſe conuertant: Obſecro itaq; uos fratres, per miſericordiam dei, ut exhibeatis corpora ueſtra hoſtiã uiuentẽ, ſanctam, deo placentẽ, rationale obſequiũ ueſtrum. Id à ſe factum teſtatur, cũ ad eoſdem capite primo ſcribit ad hunc modum: Cui ſeruio in ſpiritu meo, in euangelio filio eius. Adhuc Iudaiſans colebat deum, ſed ſtatis ieiuniis, ſed neomeniis, ſed ſabbatiſmis, ſed lotionibus, ſed ciborum delectu: nunc aliud culturæ genus amplexus, neq; in monte, neq; Hieroſolymis adorat patrem, qui gaudet iis adoratoribus, à quibus adoratur in ſpiritu. Rurſus capite ſeptimo: Ita ut ſeruiamus in nouitate ſpiritus, et non in uetuſtate literæ. Quod alibi carnem dicit hic literam uocat. Idem agit epiſtolæ ad Timotheũ prioris, capite quarto, Corporalis inquiens, exercitatio ad modicum utilis eſt, pietas autem ad omnia ualet. Quid ait, ad modicum? quod huic expedit, illi non expedit, quod hic decorum eſt, alibi eſt indecorum, quod hodie laudatur, mox ueniet in probrũ. Animi pietas omniũ eſt communis, & nuſquam nõ

habet

habet locum. Ad hæc, quis nescit simulata sanctimo=nia nihil esse capitalius? at ea nulla persona magis imponit, quàm ceremoniarum, plebes potissimum iis rebus ducitur, quas uidet. Vis audire quanta pietatis pestis inuehatur falso pietatis prætextu? audiamus Paulum ita uaticinantem, epistolæ ad Timotheum secundæ cap. tertio: Hoc autem scito, quod in nouissimis diebus instabunt tempora periculosa, & erunt homines seipsos amantes, cupidi, elati, superbi, blasphemi parentibus non obedientes, ingrati, scelesti, sine affectione. sine pace, criminatores, incontinentes, immites, sine benignitate, proditores, proterui, tumidi, uoluptatum amatores magis quàm dei, habentes speciem quidem pietatis, uirtutem autem eius abnegantes. Quid addit Paulus? hos imitare? nequaquam, sed hos deuita. Ex his enim sunt: qui penetrant domos: & captiuas ducunt mulierculas oneratas peccatis: quæ ducuntur uariis desideriis. Obsecro te lector, an tibi non uidetur digito demonstrare quosdam ex istorum ordinibus: qui ipsis mundi uisceribus immixti: monachos se uocant: & regum luxum affectantes mendicitatem prætexunt. Atq; utinam tam essent pauci ut horum inuidia leuiter grauaret bonos: nunc adeo multi sunt: ut boni qui sunt: malorum turba pariter & tyrannide obruantur.

Festi dies. Audi quid Paulus sentiat de festis diebus Iudæorum: quid de eorum discrimine: quarum rerum gratia illi

tia illi nec mortem recusabant, ad alia scelera facile procliues. Qui sapit diem, domino sapit: & qui nõ manducat, domino non manducat: unusquisque in suo sensu abundet, Ac mox ibidem: Non est regnũ dei esca & potus, sed iustitia & pax, & gaudium in spiritu sancto. His conănunt quæ scribit Corinthijs epist. prioris, capite decimo: Omne quod in macello uenit, mãducate, nihil interrogantes propter scientiam. Domini est terra & plenitudo eius. Rursum capite sexto. Esca uentri, & uenter escis, & hunc & has destruet Deus. Iam ad Colossenses capite secundo, quanto stomacho deridet istorũ dogmata, qui sic præscribunt? ne tetigeris, ne gustaris, neque contrectaris, quæ omnia ipso pereunt abusu, iuxta præcepta ac doctrinas hominum, quæ uerbotenus quidem habent speciem sapientiæ, per superstitionem ac humilitatẽ animi & læsionem corporis, non per honorem aliquẽ adexpletionem carnis. Ac Paulus quidem ubique cõcordiæ consulens, monet ut perfectorũ firmitas ferat alienam infirmitatem, sed ad tempus, sed hac lege, ut proficiant, et infirmi esse desinant, sed in his rebus, quæ ex superiori uita penitius infixa sunt, quàm ut subito reuelli possint, Indignatur Paulus aduersus eum, Cuius cibo uulneratur animus fratris, ob quem mortuus est Christus: sed idem indignatur aduersus eum, qui ex huiusmodi rebus æstimat alienam constantiam: Ad quid, inquit, libertas mea iudicatur ab

aliena conſcientia? Eſt aliquoties tempus, ubi docta charitas ſeſe attẽperet, alienæ ĩbecillitati, ſed ut præ=ceptor ſeſe demittit ad diſcipuli captũ, ut medicus ſe=ſe ægroti affectibus accommodat. Quale uero eſt cum ipſi gignimus offendiculorũ materiam? cum ab his ſu perciliũ duamus? cũ hoc ipſo nobis uidemur meliores, qđ ſumus imbecilliores? quod ultro inæßimus eos, à quibus diſcere debuimus? ultro præimus ijs, quos ſe=qui conueniebat? Quid igitur, inquiet aliquis, dam=nas ceremonias? abſit: Laudo ritus, quibus & olim et hodie chorus eccleſiaſticus peragit ſua myſteria: re=præſentant aliquid, & addũt maieſtatem cultui diui=no: quanquã in his quoq; modus eße debet. Non pro bo uero quod humanis cõſtitutionibus tota penè Chri ſtianorũ uita ceremonijs oneratur: quod his nimium tribuitur, pietati minimũ: quod his freti ſimplices, ſtu diũ ueræ religionis negligunt: quod ob has magnis tragœdijs ſanditur trãquillitas Chriſtiani œporis.

Annotandum, quod Chriſtus ubiq; ferè miſeretur turbæ ſimplicis, in ſolos phariſæos, ſcribas, et diuites uæ formidabile ĩtonat: uidelicet indicãs, in epiſcopis, theologis ac prĩcipibus eße ſitũ, ut populi uigeat aut frigeat pietas. ab illis oẽ malũ oritur. Miſeret populi, qui dũ phariſæi ſuum agunt negociũ, deſtitutus ober=rat in morem gregis, à paſtore deſerti, diſiectiq;.

Chriſtus more Iudæorũ ieiunaſſe creditur, uel hoc argumẽto, quod eo noĩe calumniantur diſcipulos, nõ ipſum:

ipsum: ut legis apud Matthæũ capite nono, significãs omnem occasionem calumniæ uitandam ijs, qui pastores agunt, aut principes.

Christus bis duntaxat sæuisse legitur: in primores Matthæi cap. uigesimotertio: & apud eundem cap. uigesimoprimo, in negociantes in templo: satis testãs his fontibus uniuersam ecclesiæ pestem orituram.

Nullos esse magis capaces euãgelicæ doctrinæ, quã simplices, mites ac modestos, aperit: ubiq; pusillos amplectens, & horũ esse regnum cœlorum prædicans.

Non admittendum cuiusquã hominis consilium, quod auocet à pietate: docet exemplo suo, cũ Petrum pauloante collaudatũ, Sathanam appellat, & qui cõsultor præire uolebat, imitatione mortis sequi iubet, quẽadmodũ legis apud Matthæũ cap. decimosexto.

Quædã & præter ius facienda, ne turbetur ordo publicus, submonet cap. decimoseptimo, iubẽs solui didrachmũ, cũ testatus esset immunes esse regni filios.

Nihil insanabilius esse impietate, pietatis imagine personata: docet apud eundem euangelistam cap. uigesimoprimo: Amen inquiens, dico uobis, quod publicani & meretrices præcedunt uos in regnũ dei. Pharisæi nusquã non reclamãt Christi doctrinæ, sanctimoniæ falsa specie turgidi. Publicani & meretrices morbum agnoscentes suum, ad medicum accurrunt.

Ac mox ibidem: In factis, non uerbis: in affectu, nõ cultu: in obedientia, non ceremonijs sitã esse uerã

pietatẽ, docet, pposita parabola de duobus filijs, è qui bus laudatur is, qui qd' uerbis detrectarat, re præstitit.

Episcopis, et ijs, qui legitimis funguntur hono= ribus, etiam parum probis, tamen obtemperandum esse, modo recta doceant, admonet apud eundem capuige simotertio: Super cathedram Mosi sederunt scri bæ & pharisæi &c. Audiendus est qui docet Euange lium, etiamsi non uiuat euangelice. Cæterum eodem in loco taxat eos, quod, humanis constitutionibus one= rent populũ, subindicans in huiusmodi negligendos: quandoquidem alias & apostolos defendit aduersus pharisæos, calũniantes qd' illotis manibus ãbũ cæpẽt.

Non temere neq; subito irruumpẽdum ad munus Euangelicæ prædicationis, docet ipse, tot testimonijs ante conprobatus, Ioannis, columbæ, patris: à bapti= smo seæßit, ieiunauit, tentatus est, uicit: atq; ita demũ undiq; spectatus atq; instructus, nõ statim summa do cuit, sed ab Ioannis prædicatione fœat initiũ, ad resipi scentiam & superioris uitæ pœnitudinem prouocãs. Nullus enim opẽ mediã desiderat, cui nõ displicet sua ualetudo.

Quod autẽ ultro quosdã aœrsit, uelut Iacobũ, An dreã, Petrũ ac Matthæũ, quosdã seq uolentes, reijcit: nos admonitos uoluit, nõ quoslibet esse recipiẽdos ad nostræ religionis cõsortiũ, sed eos dũtaxat, q synœro sipliãq; aœdũt aĩo. Id quidẽ œrto liquebat ei, cui pate bãt omnia: nobis idẽ coniecturis perquisitigandũ est.

Christus

Christus ut omnibus prædicauit, ita neminẽ unquam blandimentis aut humanis promißis ad se pellexit neq; quenquã ui adegit, cũ esset omnipotens. Benefactis traxit, exẽplo uitæ traxit, Idẽ factum ab apostolis. Proinde uidendũ, recte ne sentiant ij, qui Turcas bellias duntaxat machinis studeant Christianos facere. Imò potius tonet apud illos theologorum uox, apostolicæ similis: lucæat uitæ candor. sic fiunt uere Christiani.

Apud Matthæum capite octauo, Gerasseni, conspectis miraculis, rogant Iesum, ut excæderet suis finibus, quod ad ipsorum affectus esset inutilis. Ita nostris quoq; temporibus plerique sunt, qui tæri uelint doctrinam Euangelicam, ut cum ipsorum uitæ insti-tuto pugnantem.

Christus adhuc infans fugit in Aegyptum, uir ultro seſe offert satellitibus, indicans esse tempus fugiendi, ac subducendi seſe, cum imminens periculum nõ uidetur facturum ad gloriam Christi.

Apostolos suos diu rudes & incredulos, lenißimo pertulit animo, donec paulatim proficerent: ita sacerdotes summa mansuetudine ferre debẽt populum infirmum, donec sensim ad meliora prouehatur.

Idem se facilem ac popularem & expositum omnibus præbuit, ne publicanorum quidem ac peccatorum fugiens cõuiuia: sed nusquã non agens euãgelij negotiũ. Ita cõuenit episcopũ, aut horũ uicarios, oĩbus seſe

accommodare, sed hoc interim agentes, non ut ipsi di
tiores euadant, uerum ut suos reddant meliores. A si
uit te princeps in regiam, ut sis à confessionibus, aut à
contionibus: ne id agas, ut episcopatum auferas, sed
ut pauciora pecœntur inter aulicos.

Carnis necessitudines obstare ijs, qui rem euange
licam gerunt, testatur apud Matthæum capite decimo
tertio, inter suos pauciora proferens miracula ob illo
rum incredulitatem: Nonne, inquiunt, hic est fabri
filius? nonne mater eius dicitur Maria, et fratres eius
Iacób, & Ioseph, & Simon, & Iudas? & sorores
eius omnes apud nos sunt? unde ergo huic omnia istaꝰ
Atq; alibi cognati illius parant eum in uin aula conij=
cere, dicentes: In furorem uersus est, ut legimus Mar
ci capite tertio. Proinde qui uirtutẽ uelit prodesse mꝭ
tis, maiore cum fructu peregre faciet, quàm domi.

Discipulos, non habentes quod pro se respondẽ=
rent, ubiq; defendit aduersus pharisæorum calumni=
as: uelut apud Matthæum capite duodecimo, dum sab
bato uellunt spicas: rursum capite decimoquinto, dum
illotis manibus cibum capiunt: iterum alibi: dum nõ
ieiunant: quemadmodum Ioannis discipuli.

Non admittendum, ut à quibusuis lauderis: sed dñ
taxat à probatis, & ab ijs: qui non laudent nisi hone=
sta: docet diuersis locis. Nam Marci capite primo, in
templo uociferanti dæmonio respondet: Obmutesce
& exi ab homine. Apud eundem capite tertio: spi=
riti=

ritibus clamantibus: Tu es filius dei: additis minis interdicit, ne se proderent.

Iudam admonuit, non reiecit, nec ab osculo solito submouit, neq; prodidit, à quo erat prodendus: tantũ tribuit amicitiæ, ac domesticæ familiaritati: docens nõ temere deserendam semel initam amicitiam. Sic & Martinus tulit Brixium suum.

Quod Petrus à negatione respiscit, Christo in illũ oculos defigẽte: Iudas pœnitudine facti ductus, abijt ac suspẽdit se laqueo: duplicẽ indicat pœnitẽtiã, frugiferã, et infrugiferam. Felix autẽ peccator, quẽ lapsũ aspiat Christus. Infelix: qui semet ab illo auertit, ut uideri nõ possit. Est aliquid, seruatorẽ uel eminus sequi.

Quid nobis agendũ sit, si quando ingruerit extrema malorũ procella, aut mortis necessitas, quæ neminẽ non manet: docet ipse, sub tempus mortis secedẽs, uigilans, instanter orans, prostratus in terrã, ueluti suis præsidijs destitutus, totus à patris auxilio pendeat. Martyr q̃ suas mentiatur iure, impar erit supplicijs.

Christus raro ædidit miracula, quæ præter admirationem nihil haberent utilitatis, qualia ferè sunt, quæ nunc fingunt de diuis. Sanauit ille, pauit, libera uit à periculis, quæ omnia beneficentiæ sunt. Proinde qui magnus uideri uult in ecclesia, huiusmodi factis magnum sese declaret, quæ iuuent, non quæ populi malo uires ipsius testentur.

Nunquam cessandum à doctrina sacra, licet non

profiãt omnibus: docet parabola seminantis: nun= quam non serendum. Satis est si quædã proueniunt.

Christus cũ suis discipulis: ut ab amicis ultro por= rigentibus: quædam acœpit, ita nihil exegisse legitur: aut captasse: nec nisi pro uitæ usu præsenti: Ita qui præsunt gregi Christiano: gratis doceant: non dee= runt: qui ultro suppeditẽt: si modo frugi sint: & ul= tra naturæ necessitatem nihil requirant.

Nihil accipiendum ab iis: qui pertinaciter aspер= nantur salubrẽ admonitionem: ne uideamur illorum fauere peccatis: docent apostoli: qui ex doctrina domi ni: pedum quoq; puluerem excutiunt in eos: qui non recipiunt euangelium.

Non esse statim prohibendos: qui administrant ecclesiæ sacramenta: aut qui doctrinam Christi præ= dicant, etiam si uita parum respondeat: subindicat Marcã capite nono: uetans prohiberi: q miracula ædi derat sub nomine Christi: cũ ipsum non sequeretur.

Boni pastoris esse: nonnunquam se in altissimum ocium abdere ac secedere: quo liberius precibus ac sanctæ lectioni uacet: ut iis rebus redintegratus: uege tior redeat ad episcopi munus: docet Marcã capite sexto: suos abducens in locum desertum: ut aliquãti= sper requiescerent.

Quales oporteat esse secessus episcoporum, mul tis docet locis: non ad uoluptates secedens, aut uenatio nes, sed ad orandum: ad familiarius colloquendum cũ

suis

ſuis: tales erant ſeæßus olim præſulum, quos ob in-
frequentiam monaſteria uocabant.

Solam ficum execratus eſt Chriſtus, quæ fŏliis ue
lut impoſuit eſuriēti: ſignificans nullum hominum ge
nus ſibi eße inuiſius, quàm hos, qui ſub pietatis præte
xtu ſunt impii, & religionem titulo altuq; profiten-
tes, uiuunt irreligioſe.

Quicquid ad ſalutem noſtrã pertinet, id crebris
precibus à deo flagitandum, docet ipſe ſubinde orans
Quicquid obtigerit boni, id deo ferendum acceptum,
docet ipſe frequenter gratias agens patri, idem in al
cat parabolis aliquot, uelut illius, qui cogit im probita
te ſua nocturnum amicum ſurgere. Item uiduæ, iudi-
cem inexorabilem aßidua interpellatione defatigan-
tis, idem non uno in loco præcipit diſcipulis ſuis: Pe
tite & accipietis.

Indolem egregij paſtoris etiam in puero ſubmi-
care, ac ſcintillulis quibuſdam ſeſe prodere: docet
ipſe, puer duodecim annos natus, in templo ſapiētiæ
ſuæ ſpeāmen ac guſtum præbens: item in nuptiis præ
ludens miraculo, & ante baptiſmum iam æu meditās
euangelicum munus, ac prægeſtiens ad futuram præ
dicationem.

Qui uelit prædicationis euangelicæ negocium ſu
ſapere, eum oportet ab omnibus carnis affectibus eſ-
ſe repurgatum, neq; quicquam niſi cœleſtia ſapere.
Chriſtus in baptiſmo ſpiritu impletus eſt, huius impe

turaptus est in desertum: hinc à tentatione uictor, spiritus impeturaptus est in Galilæam, quemadmo=dum legis apud Lucam capite quarto, hinc ingressus Nazarenam synagogam, explicato uolumine Esaiæ, locum nactus est de spiritu: Spiritus domini super me eo quod unxit me. ad Euangelizandum pauperibus misit me. Nicodemum iubet renasci, non ex carne: sed ex spiritu: non è terra, sed è cœlo. Apostolis, post resurrectionem ad prædicationem ire iussis, afflat spiritum sanctum. Rursum ab ascensione mittit spiri tum igneum.

Quidam ob hoc ipsum sancti uolunt haberi, quod semet abdunt à uulgi conspectibus. At exemplo Chri sti, qui uere Christianus est, non horret consortium imbecillium, modo spes sit ulla resipiscentiæ, in con uiuio contrectatur à muliere peccatrice: colloquitur priuatim cum muliercula Samaritana, quæ cum Sex to uiuebat adultero, conuiuatur cum publicanis. Cur enim horreat fidus, & amicus medicus homines mor bidos, modo spes sit sanitatis.

Beneficium gratis, & absq; spe rediturifœnoris esse collocandum, docet apud Lucam capite decimo=quarto: nec ullam benefactorum mercedem expectã dam, nisi in resurrectione iustorum, parabola pro=posita, monẽs nõ esse inuitãdos cognatos, aut uicinos aut diuites: sed pauperes, debiles, cæcos & claudos.

Cum uulgus horum, qui sibi pii uidentur, in pre=

culis aut superstitiosis ceremoniolis summam pietatis collocet, Christus apud Lucam capite decimoquinto, præcipuum pietatis officium, deoq; gratissimum declarat esse, si quis peccatorem ad resipiscentiam adducat, eandem sententiam tribus parabolis inculcans, ouis centenariæ receptæ, drachmæ decimæ repertæ, & filii prodigi resipiscentis.

Atq; inibi summus ille pastor, q solus omniũ prorsus ab omni uitiorum labe fuit immunis, docet peccatorem ex animo resipiscentem, cũ gaudio recipiendũ cũ uulgo his insultemus, & cũ æterna nota reapiamus, perinde quasi nos uacemus omni crimine.

Vbiq; facta dictaq; sua refert ad autorem patrem exemplo dato, ne quid nos homunculi nobis arrogemus, neue nostræ innitamur prudentiæ.

Quicquid uita communis obtulit, hoc fere uertit in occasionem docendæ pietatis. Ostenso Cæsaris numismate & imagine, detorquet huc, ut ex imagine mentis meminerimus, quid debeamus deo. Turbas frequentius affluentes ob conuiuium exhibitum, hortatur ad cibum, qui non perit. Rursus apud eundem Ioannem, efflagitantibus signum aliquod, quod cum manna cœlitus olim delapso, conferri possit, ad sui corporis epulas uocat, longe quouis mãna sacratiores. De insigni sceleratorũ quorũdam supplicio renunciantes per occasionem inuitat ad pœnitẽtiã. Pueros oblatos uertit i cxẽplũ mãsuetudinis.

Templi

Templi structuram ostentantibus, meminit de morte & resurrectione sua. Mulieris elogium, clamantis beatum uterum, qui talem gestaßet infantem, beata ubera, quæ tali puero lac porrexißent, huc deflectit, ut potus beatos ostendat, qui concipiunt sermonem diuinum, & hinc fructum æduntnunquam periturũ Quanquam hæc ratio latius patet, quàm ut sit omni= bus exemplis explananda.

Quod apud Ioãnem capite duodecimo, pharisæi destinant & Lazarum interficere: typum habet, qđ improbi non solum oderunt Christum ipsum, sed eos quoq; per quos Christi nomen illustratur.

Annotandus est apud eundem circulus, in quo se se uoluit, ubiq; & societatem & fœdus Christia= num commendans, præsertim capite duodecimo, & decimotertio, se declarat idem eße cum patre, adeo ut qui filium norit, norit & patrem, qui filium spernat, spernat & patrem, nec separatur ab hac communio ne spiritus sanctus. Sic enim legis in epistola: Tres sunt qui testimonium dant in cœlo, pater, sermo & spiritus, atque hi tres unum sunt. In idem consorti= um trahit suos, quos palmites suos appellat, obsecrãs ut quemadmodum ipse idem erat cum patre, ita & illi idem eßent secum. Impertiit iisdem cõmunĕ pa= tris suumq; spiritum, omnia conaliantem.

Non credit Petro suas oues pascẽdas, nisi ter amo rem Christi profeßo, subindicans, episcopo nihil spe=

dandum præter ſalutem gregis, & Chriſti gloriam. Ac mox oſtendit, quo debeat ſe præparare fidus ac uerus paſtor, ſubiiciens: Amen dico uobis, cum eſſes iunior, cingebas te, & ambulabas quò uolebas, cum autem ſenueris, porriges manus tuas, & alius cinget te, duætq; quò non uis. Neq; enim paſtor uerus eſſe poteſt, quem gloriæ ſtudium, quem lucrũ, quem principum aut etiam mortis metus depellat ab officio.

Adhunc modum conueniet in ſingulis myſticorum uoluminũ locis philoſophari, præſertim in euãgeliis, nam hæc exempli gratia duntaxat in medium adduximus, quo uiam indicaremus aliis, forſitan his meliora reperturis.

Sed bona difficultatis pars ſita eſt in ipſo ſermonis habitu, quo traditæ ſunt nobis ſacræ literæ. Nam tropis & allegoriis, ac ſimilibus, ſeu parabolis fere opertus eſt, & obliquus, nonnunquam uſq; ad ænigmatis obſcuritatem: ſiue id Chriſto uiſum eſt, quo prophetarum ſermonem, cui Iudæorum aures aſſuerãt, referret, ſiue hac difficultate ſegnitiem noſtrã exercere uoluit, ut poſtea gratior eſſet fructus, non ſine negocio quæſitus, ſiue hoc conſilio ſua myſteria prophanis & impiis operta celataq; eſſe uoluit, ac ſic, ut interim piis ſcrutatoribus non intercluderetur aſſequendi ſpes, ſiue genus hoc dictionis potiſſimum placuit, quod ut ad perſuadẽdum cum primis efficax eſt, ita doctis pariter & indoctis expoſitum & familiare, Tropi ſermonis ſacri.

liare, maximeq; secundum naturam, præsertim si si=
militudines ducantur ab iis rebus, quæ uulgo notiß
mæ sunt, quod genus fermè fuiße leguntur Socraticæ
Neq; uero tantum ad docendum ac persuadendum
Parabola. efficax est parabola, uerumetiam ad commouendos
affectus, ad delectandum, ad perspicuitatem, ad eam
dem sententiam, ne poßit elabi, penitus infigendam
animo. Nam uehementius afficit animum adhibita
parabola de filio prodigo resipiscente, in qua narra
Filius pro tur adolescens à patre postulare portionem substan=
digus. tiæ, quæ ad se rediret: deinde sibi fisus, committere se
regioni longinquæ: mox oblitus indulgentißimi pa=
tris, cum turpißimis scortis, ac nepotibus prodigere
rem, parentis benignitate datam, deinde coactus ex
trema rerum omnium penuria, tandem amentiam su
am agnoscere, & relictæ uitæ tangi desiderio. Reuer
titur filius, agnoscit erratum. Occurrit pater, in am
plexus filii effundit sese. Profertur noua uestis, pro=
fertur anulus, ocreditur uitulus saginatus, tota domus
lætitia perstrepit. Nec aliter gaudet senex recepto iu
uene, quàm si reuixißet à rogo. Non exprobratur te
meritas poscentis: non luxus ac nequitia profunden=
tis. Non meminit iam horum paterna pietas: cui satis
est: quod resipuerit, quod sibi redditus sit filius. Hæc
inquam acrius feriunt animum, quàm si quis citra pa
rabolam dicat, deum libenter reapere peccatorem,
modo ex animo pœniteat superioris uitæ: nec expro
brari

brari peccatũ ei: q ipse uehemẽter oderit sua cõmissa.

Rursus adhibita ex Genesi parabola mystica: cũ Abraham passim fodit puteos. Philistæi: iniecta terra: obturant fossos: refodit eosdem Isaac: ac plures insuper addit: qui uenas habeant uiui laticis: nonne iucundius audieris: quàm si simpliciter dicas: ex diuinis libris petenda præcepta recte uiuendi: ab his abhorrere: qui terrenis bonis addicti sunt? Itẽ qui nude declaret: quibus uirtutibus oporteat episcopum esse præditum: frigidius audietur, quàm si totum Aharon apparatum à Mose diligentissime descriptum, ad allegoriam accommodet. Itidem, si narres, cupiditatem hominis obiecta occasione sollicitare ad peccandum, cui ni ratio imperet, magis obtemperans uoluntati diuinæ, quàm humano affectui, uoluptatem breuem emi exitio: præterea sæpe fieri, ut affectus sub prætextu necessitatis, aut alicuius honestæ rationis, obrepat atq; ĩponat: minus delectabit, aut afficiet auditorem, quàm si admoueat Geneseos historiam: Deum præcipientem, serpentem insidiantem: Euam, maritum ad peccati consortium sollicitantem, mox gustatæ uoluptatis comitem pœnam. Ad hæc si narret aliquis, toto pectore recedendum à uitiis, & ab improborum hominum commertio, semperque ad meliora proficiendũ, donec peruentum sit ad præmiũ promissum iis: qui perseuerauerint usq; ad finẽ. uehemẽtius

Gene. 26. Putei Abrahæ & Isaac.

commouerit

commouerit auditores, si accommodet allegoriam Hebræorum, Mose ducæ ex Aegypto fugiẽtium, & à turpi duraq; seruitute sese in libertatem uindicantiũ: deinde transmisso mari, per uarias mansiones æu gradus uirtutum tendẽtium ad terram, lacte ac melle manantem. Rursus qui docet rem arduam esse ueram pietatem, nec ofãtanti contingere: sed multo negocio, multaq; lucta uix parari, multum addet gratiæ, si pugnas ac tumultus, quos Hebræi cum Iebusæis, cũ Philistæis, cæterisq; barbaris hostibus habuerunt, ad allegoriam accommodarit. Ad hæc si simpliciter pronuncies, nihil esse tranquillius, nihil iucundius animo sibi bene conscio, cui non iam obstrepant malæ cupiditates: magis dormitabit auditor, quàm si addas allegoriæ inuolucrum, Ex Abraham & Sara non nasa Isaác, nisi cum huic corpus esset emortuum, & illi desisent muliebria. Sed hæc omnia è ueteris instrumenti libris repetere, non fuerit scribentis compendiũ, satis est exemplis aliquod ostendisse, esse quæ gratius per crystallum ac succinum pelluceant, quàm si nuda conspiciãtur. Et nescio quo pacto, quæ sacra sunt plus habent maiestatis, si sub inuolucro proferantur oculis, quàm si prorsus retecta uisantur. Sic gratior est ueritas deprehensa, quæ nos prius torserit ænigmatis inuolucro, Animal primum quadrupes, mox bipes: postremo tripes. Iam qui dicat, quicquid in nobis boni sit, id à Christo nobis autore proficisci, intelligetur

Simile.

telligetur quidem: uerum si huc accommodet similitudinem de stirpe uitis, & palmitibus, de capite & mẽbris, de radice & ramis: mox uelut imagine depicta, res oculis subijcitur. Quemadmodum autem Christus sermonem propheticum expressit, ita Paulus cæteriq; apostoli Christi sermonem referunt, parabolis rem oculis subijcientes, ac sæpe repetitam infigentes animis. Sic Paulus subinde nos templa deo dicata, et tẽpla sancti spiritus appellat, quæ prophanare sit nefas. Sic totum hoc negocium de reiectis Iudæis, de ascitis gentibus peragit parabola olcæ & oleastri, radicis & ramorum. Doctrinam, quæ semel tradita multos inficiat, fermentum uocat, multitudinem conspersionis nomine notans: synœros azimos uocat, corruptos fermentatos. Stare dicit, qui firmo & infracto sunt animo: cadere, qui peccant aut uacillãt: dormisse, qui mortui sunt: aut dormire, qui negligentes sunt suæ salutis: expergisci, qui resipiscunt uigilare, qui attente & alacriter agunt salutis negocium. Noctẽ appellat uitã, erroribus ac uitijs obrutam: diem, uitã honestam & inculpatam. Nonnunquam diem appellat exactum iudicium, quod & ignis uocabulo designat aliquoties: Cuiusque opus quale sit, ignis palàm faciet. Dotes diuini spiritus thesauros apppellat: nostra corpora, imò nos, uasa fictilia. Massam uocat genus humanum, figulum deum: uasa destinata honestis usibus dicit pios, impios uasa dicit in contume-

liam parata. Corpusculum hominis nunc domicilium, nunc uestem, nunc tabernaculum appellat. Legem Mosaicam ad certam tempus traditam declarat similitudine pædagogi, & pueri hæredis. Beneficium collocatum, sementem uocat: fructum ex officio redeuntem, messem appellat. Concordiam nunc typo corporis & membrorum commendat, nunc ædificij aptæ lapidum structura coagmentati, sesequelibrantis usque ad commune fastigium. Quicquid in quaque re crassius est, carnem, corpus aut literam uocat: quicquid subtilius & propius ad animi uim accedens, spiritum appellat, aut mentem: doctrinam ad imbecillium captum attemperatam, lac dicit: doctrinam perfectiorem, solidum cibum. Non uno uero in loco Mosaicam legem ineffiacē esse factā, suæ ßione doctrinæ euangelicæ, docet parabola matrimonij & diuortij. Ad corinthios epistolæ prioris, capite decimoquinto, totam resurrectionis causam, non Aristotelicis aut Platonicis entymematis, sed similibus explicat, corpus humo conditū semini comparans: segetem aut arborē enatam, typū adduens corporis glorificati: iam superuacuum sit referre, quoties ab athletis ac militibus ducit similitudinem, à stadijs, à pugillibus, à bello. Eiusdem epistolæ capite nono, quot similibus eandem inculcat sententiā, pro officio impenso deberi gratiā? Quis militat suis stipēdijs unquā? quis plantat uineā, & de fructibus eius nō edit? quis pascit

gregem

gregẽ, & de lacte gregis non ueſcatur? Item, nõ alligabis os boui triturãti. Ac rurſum: Si nos uobis ſpiritualia ſeminauimus, magnũ eſt, ſi nos carnalia ueſtra metamus. Atq; iterũ: Neſcitis quod qui in ſacrario operantur, de ſacrario cibum habent. Et qui altari aſſiſtunt, ĩmolatorum participes ſunt. Verũ hæc fortaſſe prolixius perſequimur, quã methodi ratio ferat. Proinde ut rurſum inſtitutũ abſoluamus: Chriſtus aliquoties fallit ſuos ad tẽpus allegoriarũ ænigmatibus, quo poſt altius inhæreat, quod uolebat intelligi: ueluti cũ Matthæi cap. de ãmo ſexto, monet cauendũ à fermento phariſæorum: illis de panibus omiſſis ſuccurrit, cum ille de uitanda phariſæorum hypocriſi loqueretur.

Rurſum cum apud Lucam, diuendita tunica, iubet emi gladiũ: cumq; reſpondẽtibus duos adeſſe gladios, ait, ſufficit: per occaſionem animũ addit Petro, ut gladio rem aggrederetur: cũ hoc ageret Chriſtus, ut hũc affectum, ui tuendi ſeſe aduerſus perſecutiones, penitus ac radicitus ex animis ſuorum euelleret.

Item cum apud Ioannem, admirantibus ingentem templi ſtructuram, ait: Soluite templum hoc, & in triduo excitabo illud: nec apoſtoli ſenſerũt illũ de corpore ſuo loqui, occidendo, & in triduũ reuicturo. Ad hæc cũ ait apud eundem: Modicũ et nõ uidebitis, & iterum modicum & uidebitis me: ueluti per enigma ſignificauit, ſe breui moriturum ſed mox à reſurrectione ſemet illis exhibiturũ usq; ad diem aſcenſio

gus: sic haud scio, quo consilio uisum est æternæ sapi=entiæ adumbratis simulachris, et ĩsinuare se pijs mẽ=tibus, & prophanis, ut ita dicam, imponere. Quot seculis exspectant Hebræi suum illum toties promis=sum Meßiam? quid autem exspectabat uulgus? Eximi=um quempiam regem, qui late proferret dition is suæ fines qui Iudæos in libertatẽ assereret, qui opibus bea=ret genus suum, qui gentes à Mosaica lege alienas, i=gni ferroq; populare tur. Sed ó uanam ac delusam istō=rum expectationem. Venit Christus, humilitatis ac paupertatis exemplum: uenit tyrannidis mundanæ contemnendæ magister: uenit adhortator ac dux ad tollendam crucem. Proinde delusi crassæ mentis ima=ginatione, quanto studio expectauerunt uenturum, tanto odio uenientem auersati sunt. Apud Matthæũ uero quod parabolis regnum cœlorum nobis adum=brat? seminantis uarie, rursum seminantis bonum se=men, grani sinapis: fermenti exigui, in ingentem fa=rinæ massam abditi: thesauri in agro defossi, insignis margaritæ. Ad hunc ordinem referri poterat, quod Paulus Christum semper imitans, omnia trahit à communi sensu ad sensum penitiorem, qui semper est uerißimus, atque etiam saluberrimus, ac latißime patens iuxta uulgarem opinionẽ. Iudæus est, qui præ=putij pelliculam habet amputatam. Iuxta Pauli in ter=pretationem Iudæus est, qui mentem habet à terrenis cupiditatibus repurgatam: contrà præputiatus est,

quis=

quisquis crassis affectibus ducitur. Iuxta popularem sententiã Abrahæ filij sunt, quibus ab Abraham genus ducitur: iuxta Christum ac Paulum filij Abrahæ sunt, qui pietatem ac fidem Abrahæ moribus referaut. Item Israëlitã dicitur, qui ad Israëlis genus pertinet. Christo non est Israëlita, nisi qui uitæ innocentia deo cognatus est. Iustitia uulgo dicitur, ubi quis legum præscripta seruauit: apud deum iustitia nõ est, nisi legis obseruationem animi puritas synceritasq; commendat illi, qui penitus intuetur intimos pectoris recessus. Sacrificium obtulisse dicitur, qui uictimã mactauit, aut ut hodie fit, qui cõsecrauit eucharistiã: deo uere sacrificat, quisquis iram, quisquis libidinẽ, quisquis ambitionem, aliasq; consimiles pæanias auiditates mactat ac premit. Templum deo sacrum dicitur ædificium, pontificum uerbis et unctione dicatum: templum uere sacrum est, animus dei simulachrum intus referens, nec ullum turpitudinis idolum admittens. Idolatria uulgo dicitur, quoties thus incenditur signo auipiam prophano: uera idolatria est, quoties ob fœdam uoluptatem, ob turpe lucrum, ob uitiosam auiditatem, ob tyrannidem cõtemnitur Christus. Apostatæ dicuntur, qui transfugerunt ad Turcarum partes: ueri apostatæ sunt, quorum tota uita pugnat cum Christo, ac mundo seruit. Blasphemia uulgo dicitur, ubi quis impia uerba euomit in deum: sed Paulus ex prophetæ sententia blasphemiam appellat, Iustitia. Apostatæ. Blasphemia.

quoties ob impiam uitam eorum, qui dei cultum pro=fitentur, deblasphematur nomen dei. Cur enim uerea=mur dicere, deum infamari malis Christianorum mo ribus, cum in Euangelio dicatur pater glorificari bo nis operibus discipulorũ? Adhanc rationem dici pos sit iuxta popularem existimationem monochos appel lari, qui certo genere cultus ac uictus, certisq; æremo=nijs esse se profitentur, cum deo monachus non sit, nisi cuius animus mundanis cupiditatibus planè sit mortuus. Verũ et hoc paucis exemplis indicasse satis arbitror, quando suus cuiq; animus abũde multum exemplorum suppeditabit.

Paræmiæ. His finitima cognataq; sunt prouerbia, quod ge=nus est: Cecinimus uobis tibijs, & non saltastis: ceci nimus lugubria, & non plorastis: quo significatum est, pharisæos nec Ioannis austeritate, nec Christi ci=uilitate fuisse prouocatos ad pœnitentiam.

Tropi. Idioma. Sunt autem tropi, qui nõ pertineant ad gramma=ticos aut rhetores, sed pertinent ad idioma sermonis: quod si ignoretur, frequenter aut fallit, aut moratur lectorem. Ac Græca quidem lingua complures habet cum latina communes, quosdam habet sibi peculia=res. Cæterum Hebræa plurimas habet loquendi for=mas, ab utraq; dissonantes. Commune est nobis cum Græcis, quod dicimus, benefacere eum qui bene me=retur de quopiã: at non item cõmune, quod illi dicũt, εὐπαθεῖν, id est, bene pati, pro beneficio affici.

cõmu=

Commune est cum illis, quod pro ἔχω χάριν dici-
mus, habeo gratiam. Non est commune quod illi pro
eodem dicunt οἶδα χάριν, id est, noui gratiam: aut
μεμνῆσομαι χάριν, id est, meminero gratiã, pro
eo qd Latine diceretur, referã gratiã. Emendate dici-
tur Græcis, ἔλαφεν ξενίσας ἀγγέλους, qui in-
sciens accepit angelos: at non item Latine, latuit, ac-
cipiens angelos. Iam apostoli, tametsi Græce scri-
pserunt, tamen non parum referunt ex proprietate
sermonis Hebraici. Porrò Septuaginta, qui ueteris
instrumenti libros nobis Græce tradiderunt, per-
multa referunt ex Hebraici sermonis proprietati- Hebraici
bus, quæ ferè sunt ab Hieronymo mutata, qui uete- sermonis
rem sustulit translationem, quam in opere De loca- idi omata.
tionibus adducit Augustinus (si quis uelit illius gu
stum capere) adeo ut qui sit eius sermonis rudis, etsi
am si probe Græce calleat, non assequatur aliquoties
sententiam loquentis. Cuius generis, sunt, ut unũ aut
alterum exemplum docendi gratia producam: iurat
in cœlo, pro eo quod erat iurat per cœlum: & cre- In p per.
dit in eo, pro eo quod erat, fiduciam habet in illo, &
confitetur in eo, confitetur, siue agnoscit illum, in
hoc cognoscent, in gladio percussit, per hoc cogno-
scent, gladio percussit: ero illi in patrem, erit mihi
in filium, ero illi pater, erit mihi filius, duos & duos,
pro binos: magis fortior est nobis, fortior est nobis,
mulier si fuerit uiro alienigenæ, pro eo quod erat, si

nupserit uiro alienigenæ: homo homo, pro quisquis: uiri uiri, pro aiuscunq; uiri, quæ fecit uirtutem eorum, pro, quæ fecit exercitibus illorum. nam hoc arbitratus est Augustinus ad Hebraicum idioma pertinere, cũ mihi uideatur idiomatis Græcanici. Hebraicum est, pronomen ex superuacuo addere: Beatus populus, cuius dominus deus eius: ostendit, pro fecit: bonas bonas, pro ualde bonas: Maria Cleophæ, pro Maria uxor Cleophæ, Iacobus Alphæi, Iacobus Alphæi filius: eclipsis est familiaris Hebræis. Itẽ, omnis caro, pro omnes homines, centum animæ, pro centũ hominibus. uerbum, pro facto: Quid uerbum hoc fecisti? honor pro subsidio: misericordia pro beneficẽtia. Porro quod usu uenit in his, quæ uersa sunt ex sermone Habraico, idem accidit in his, quæ translata sũt ex sermone Græco, quoties interpres, illius linguæ reddit idioma. Verum huius generis formas aliquot sparsim indicauimus in Annotationibus, quas scripsimus in nouum testamentum. Et Aurelius Augustinus libris aliquot idem egit. quibus titulus est, De locutionibus, Quanquam in hoc argumento felicius ille uersari poterat, si, quod annotauit, ex Hebræorũ potius quàm Græcorum fontibus hausisset, Exant & annotationes Titanii Græci scriptoris, ut apparet, neoterici in hoc ipso genere.

Honor, pro subsidio. Græca sermonis idiomata Annotationes Erasmi.

Iam aliis quoq; tropis frequenter explicatur difficultas. Nam quod Matthæus & Marcus prodiderunt

runt latrones, qui cum Christo erant crucifixi, conuiciatos ei fuisse: cum Lucas tradat alterum duntaxat id fecisse, sic explicat nodum Augustinus: ut dicat esse ἑτέροσιν numeri, latrones dicti pro latro. Heterosis numeri.

Rursus, Christum triduo fuisse in sepulchro, per synecdochen explicant: quemadmodum & illud: qd' apud Marcum post tres dies resurrecturus scribitur, cum diluculo tertii diei resurrexerit. Synecdoche.

Quoties autem explicato hyperbati anfractu: sensus obscuritatem discutiunt & Origenes et Chrysostomus, & Hieronymus, & Augustinus? Hos, opinor, non legerat insignis Scotista quidam, qui nuper in publica concione falsissime, ut ipsi uisum est, derisui mei similes, qui laborarent in commonstrando sermonis ordine: Iam olim, inquiens, ex Alexãdro grãmatico didici construere. Hyperbaton.

Quin & hyperbole nõ raro succurrit, uelut illic Ascendunt usq; ad cœlos, & descendunt usq; ad abyssos, cum uehementem tempestatem undarum intelligi uellet Psalmista. Neq; continuo mendacium est, quod ultra ueri fidem dicitur, sed in hoc adhibetur tropus, ut acrior & ardentior sit oratio. Ac ne quis absurdum putet, in diuinis libris hyperboles meminisse: facit hoc non raro Origenes, facit Chrysostomus, facit Augustinus & Hieronimus. Huius generis sunt illa, Facilius est camelum per foramen acus transire quàm diuitem intrare in regnum cœlorum: cum nihil Hyphole.

DICTA.

aliud intelligi uellet, quàm eße difficillimum, ut diues obtemperet euangelicæ doctrinæ. Item apud Lucam: ubi parabola iubet ad conuiuium adhiberi debiles, cæcos & claudos: nihil aliud significatur, quàm abiectos & calamitoſos eße ſubleuandos beneficio gratuito. Rurſum ubi prohibet, ne quem inter uiam ſalutēt apoſtoli: cum hoc uoluerit intelligi non cōmittendū eis, ut ob humanos affectus, ullis diſpendiis euangelij negocium remorentur. Vbi uetat, ne peram aut baculum tollant in uiam, ſenſit eos his præſidiis liberos eſſe oportere, quibus uulgus ſe munit, iter inituru. Neq; enim dubium: quin apoſtoli peras & baculos habuerint, cum Paulus & lacernam & bibliothecā reliquerit Troade. Vbi ſuos iubet liliorum exemplo uiuere, ſentire uoluit, abiiciendam anxiam ſollicitudinem reponendi in poſterum commeatus. Vbi iubet præberi maxillam leuam percutienti dexterum quid aliud uult, quàm non referendam illatam iniuriam? Idem ſentiendum, opinor, de relinquenda tunica ei, qui pallium abſtulerit: & ultro ambulando bis mille paßus cum eo, qui ad ſemet mille compulißet. Vbi negat eße ſuum diſcipulum, qui non oderit patrem & matrem, plus dixit quàm intelligi uoluit: neq; enī ſenſit habendos odio parentes: ſed omnes affectus poſthabendos negocio pietatis ac ſalutis. Vbi iubet ungi faciem oleo: ne uideamur ieiunare, nihil aliud ſentit, quàm in benefactis nō captandam oſtentationem.

Nam

Nam arbitror, apostolos non solitos ungere faciem, cum ieiunarent. Origenes indicat hyperbolen esse. quod in Genesi scriptum legimus: Lauit in uino stolã suam: & in sanguine uuæ pallium suum. Quis enim abluit uestes suas in uino? Verum his uerbis nihil aliud intelligi uoluit: quàm insignem & exuberantem agri fertilitatẽ. Idẽ hyperbolen esse putat: qd' Paulus scripsit, Rhomanorũ fidẽ predicatã in uniuerso mũdo: cum multis esset ignota regionibus. Diuus Augustinus in epistola ad Publicolam: quæ inter cæteras numero ænsetur, ænteſima quinquageſima quarta, putat in illis uerbis Christi: quibus prohibet, in totum ne iuremus, neque per cœlum, neque per terram: neq; per aliud quicquam: hyperbolẽ esse plus enĩ dixit, quã sensit: quo uehemẽtius deterreret à piurio. Augustini uerba, si qs requirat, subscribam: Si tamen illud nos adhuc mouet, quod in nouo testamento dictum est, ne omnino iuremus. Quod quidem mihi propterea dictum uidetur, non, quia uerum iurare, peccatum est, sed, quia peierare, immane peccatum est, à quo nos longe esse uoluit, qui, omnino ne iuremus, admonuit. hactenus ille. Veluti cum intermi namur pueris: ne natent, dicimus: si uel aspexeris lacum, occidam te. Quam interpretationem si recipimus: consimili ratione explicabuntur & illa, ne diuertas ab uxore: ne resistas malo, ne trascaris, uehementer enim uult suos abesse ab iniusto diuortio, quibus

bus diuertendi ius in totum ademit. Procul abeſse uult ab inferenda iniuria, quos ne læſos quidem uult ulciſci ſeſe. Nimium abeſse uult ab homicidio, à conuiciis ab ira iniqua, quos nullo modo uult ira commoueri. Iam quod Ioannes in euangelii ſui calce ſcripſit, totum mundum non fore capacem librorũ, qui de Chriſto ſcribendi forent: Cyrillus & Chryſoſtomus ingenue fatentur, hyperbolen eſse. Opinor & cum prohibet, ne quem uocemus patrem in terris, præterea cum ait: nec iota nec apiculum unum legis omittendum, qui non impleatur, intelligens, nihil omnino prætercundum ex promiſſis diuinis, quæ conſtare poſſunt, etiamſi apices aliquot ſublati fuerint. ſed huius quoque generis aliquot exempla commonſtrauimus in Annotationibus, quibus nouum teſtamentũ explanauimus. His cognata ſunt illa, quæ an tropis conſtent, neſcio, certe ad uulgarem ſenſum accommodanda ſunt potius, quàm ad uiuum: ut aiunt, exigenda. ueluti cum prohibet omnino iurare, ſentit nõ eſse iurandum, ut uulgus deierabat ob quaslibet cauſas. Cum prohibet ſollicitum eſse de craſtino, ſentit iuxta uulgi morem: qui æu deo diffiſus, anxie torquebatur cura futuri temporis. Cum prohibet reſiſtere malo, ſentit: malum non eſse propulſandum malo, ut uulgus hominum ſolet. alioqui licet reprehendere peccantes, licet & coercere. Cum prohibet, ne uocentur Rabbi, ſentit, ne Phariſæorum more, qui ſu-

Ad uulgarẽ ſenſum accommodanda.

perciliõ

percilio turgebant ob hũc titulum. Cum prohibet in precibus multiloquium, sentit, non esse precandum iuxta quorundam exemplum, qui existimabant, deum multitudine uocum capi, magis quàm affectu mẽtium: alioqui legimus & Christum oraße prolixe. Sic iubet non irasci, sentiens iram uulgarem, quæ tẽdit ad iniuriam. Sic damnat eum, qui fratri suo dixerit, fatue: sentiens, qui, quod uulgo solet, contumeliæ gratia id fecerit: Alioqui Christus ipse motus tra legitur, atque alibi suos discipulos, & Paulus Galatas stultos appellat, sed arguens, non inæßens. Habet & pietas iram suam, habet & charitas sua conuicia. Huiusmodi ferme sunt cum apud Matthæum ait: Misericordiam uolo, & non sacrificium: omnino sacrificium uolebat: quod ipse indixerat, sed prius est præstare misericordiam, quàm offerre sacrificium. Rursum cum ait: doctrina mea non est mea: suam negat esse, quam patri ut homo ferebat acceptam. Rursum cum ait: nondum fuisse spiritum, quod Iesus nondũ esset glorificatus, non sentit simpliciter, non fuisse spiritum, sed in apostolis nondum apparuisse spiritum illum euangelicum.

Quin & ipse sermo Latinus habet sua quædam idiomata, quæ parum attentis, aut minus eruditis in ponunt aliquoties: quod genus est illud apud Marcũ capite quinto, cum ab archisynagogo uenire dicuntur, qui ab illius ædibus ad illum uenirent: quem locũ habemus

Latini sermonis idiomata

habemus iam olim deprauatum ab iis, qui non agnō
ſœbant Latinæ lmguæ proprietatem, qua dicimus,
ad me ibimus, pro eo quod erat, ad domū meam. Cæ=
terum addubites forſitan, an in apoſtolicis & euan=
Ironia. gelicis literis reperire liceat ironiam: cum dubium eſ
ſe non poßit, quin in ueteri teſtamento reperiatur,
nimirum libri Regum tertii, capite decimooctauo,
Helias irridēs prophetas Baal, Clamate, inquit, uoce
maiore: deus enī ē, et forſitā loqtur, aut in diuerſorio
eſt aut ī itinere, aut certe dormit: ut excitetur. Poteſt
et in his uerbis Chriſti accipi ironia: Dormite iā et re
quieſcite: iuxta Theophylacti Vulgarienſis epiſcopi
ſententiam. Rurſum apud Paulum epiſtolæ prioris
ad Corinthios cap. ſexto: Contēptiores qui ſunt, hos
ad iudicandum conſtituite, per ironiam dictum uide=
ri poteſt, præſertim cum ſequatur. Ad pudorem ue=
ſtrum dico. Fortaßis & illa Chriſti uerba non multū
abſunt ab ironia: Non eſt bonū ſumere panē filiorū,
& proiicere canibus. Nec illa: Non ueni ad uocandū
iuſtos, ſed peccatores. neq; enim uere ſenſit eos eße iu
ſtos, ſed exprobrat q; ſibi iuſti uiderentur.

Figuræ. Sunt & aliæ figuræ cōplures uerborū ac ſenten=
tiarū, quæ ad cōpoſitionē, aut grauitatē, aut iucundi
tatē orationis faciūt, ſine quibus ut cōſtet ſenſus ſcri
pturæ myſticæ, tamē efficiunt, ut iucūdius atq; effica
cius influant in animos noſtros, ac felicius tractētur:
tradāturq; Eas diuus Auguſtinus nō g rauatus ē mul

tis

tis uerbis indicare in libris sacris in ope ui titulus, De doctrina Christiana. De omnibus diligẽter tradi derũt. Donatus ac Diomedes, sed his diligẽtius. Quĩ tilianus libro Rhetoricarũ institutionũ nono. At ne quis hãc literaturæ partẽ fastidiat, ut grãmaticam ac triuialem, Augustinus in opere De doctrĩa Christiana iubet non indiligenter addisci, uelut utilem ad intelligendos libros canonicos.

Iam amphibologia uitium quidẽ est orationis, sed quod sæpenumero uitari non potest, etiamsi Fabius, quoad fieri potest uitandum esse monet Augustinus adeo uitari uult, ut existimet manifestariũ solœcismũ c tius admittẽdũ, quàm ambiguã dictionẽ: & osum dici mauult, quàm os, si unum aliquod significamus eorum, quæ multa dicuntur ossa, non ora, qua quidẽ in re non illi prorsus assentior, nisi cum apud imperitam plebem uerba fiunt. Nec aliud sensit Augustinus, cuius ætate uulgus promiscuum utcunq; Latine tum intelligebat, tum loquebatur: alioqui: ubi in libris suis Augustinus unquam dixit osum, amphibologiæ uitandæ gratia? Verum hæc incommoditas frequentius accidit in lingua Græca quàm Latina. Proinde nos compluribus locis & indicauimus, & ubi licuit, submouimus. Tollitur autem ferè uel compositione, siue ordine sermonis commutato, si ex contextu nascatur: uel dictione anciputi, per periphrasin explicata, quod ipsum Augustinus exemplis aliquot prose-

Amphibologia.

quitur

quitur. Verum abusus uocis nonnunquam ancipitem reddit orationem, sed qui non tam linguæ sit peculiaris: quàm scriptori, ut sunt & inter autores sua cuique propria. Nam frequenter hærebit in Quintiliani sermone, qui præter Ciceronem nihil legerit. Sic Paulus aliâs carnem uocat cognatos, aut sanguinis affinitatem: aliâs totum hominem carnem appellat: nonnunquam craßior hominis, aut alterius cuiuspiam rei pars, caro dicitur interdum affectum hominis ad uitia soliatãtem, carnem appellat, itẽ corpus sæpe uocat, qd'ex membris constat, aliquando corpus idẽ illi ualet, quod caro. Spiritum aliubi uocant summũ illũ ac cœlestem: alibi mentis impetũ, spiritum dicũt. Rursus aliâs dona spũs sancti dicũtur spiritus: nõnun quã aẽr hic motus, spiritus dicitur, ut ibi: Spiritus ubi uult spirat. Tũ penè idẽ est, quod ait Paulus: Spiritus quidẽ meus orat, mens uero mea sine fructu est. Huius generis sunt & illa, cũ fidem dicũt pro fiducia: cũ Latinis fides sit uel pollicẽtis, ut dare fidẽ: uel præstantis aut nõ præstantis promißũ, ut soluere fidẽ, præstare fidem: fidentis aut credentis nõ est, nisi cum sic loquimur: habeo tibi fidem: abrogat illi fidem. Item cum Paulo dicitur ædificare, qui prodest: & destruere: q nocet. rursus cum benedictionem uocat, beneficium sponte collatum. Sed de his plura sparsim dicta sunt nobis in Annotationibus, & in argumentis, quæ scripsimus in epistolas apostolorum, nõnihil attigimus.

Exempla de abusu uocum.

Verum

Verũ in allegorijs, ut huc redeamus, quoniã his oĩs ferè cõstat diuina scriptura, per quã æterna sapientia nobiscũ ueluti balbutit, præcipua cura ponẽda est: quæ nisi succurrũt, præsertim ueteris testamẽti uolumĩbus, maxima pars fructus perierit lectori. Aliquoties pernicioſus est uerborũ sensus, nisi adhibeas allegoriæ remediũ: quod genus illud: Beati qui sedent trauerũt propter regnũ dei. et illud Pauli: Hoc enĩ faciens, carboẽs igneos cõgeres super caput eius. Augustinus & illud huius esse generis opinatur: Nisi quis ederit carnẽ meam, et biberit sanguinẽ &c. Hic igitur ut dictũ est, cõducet rerũ naturalium cognitio: tũ in poëtas allegorijs per ætatẽ præluisse, aut etiam ab oĩ genere rerũ ducẽdis ac tractãdis similibus, qua de re et nobis olim libellus æditus est. Sunt qui noui quoq; testamẽti historiã ad allegoriam trahunt: quod ego sanè uehementer approbo, cũ aliquoties sit necessariũ, sæpissime festiuũ et elegans, si quis modo sãte rẽ tractat. Nam mihi uidetur Ambrosius in hanc partẽ, ut illius pace dixerim, ĩmodicus esse nonunquã, ueluti cum Petrum ad prunas calefacientẽ se, negat corporis frigus sensisse: cũ id tẽporis frigus esse non posset, sed mentis hoc fuisse frigus elegãter hoc, quod ait in allegoria uersans: Sed frigus erat, ubi Iesus nõ agnoscebatur, ubi non erat, qui lucẽ uideret: ubi negabatur ignis cõsumens: cæteraq; in hanc sententiã. uerũ nihil uetat, quo minus & narrationis cõstet fides. Addit autẽ: si tempus cõside

Allegoriæ

Ambrosius

remus, frigus eße nõ poterat. ac paulo poſt: frigus ergo mẽtis nõ cõporis. Etenĩ licet ĩ ea regiõe ſatis tepeat cœlũ illis mẽſibus, tamẽ nox ĩ æſtuantiſsis etiã plãgis ſuũ frigus habet. Huic ſimillimũ eſt, qd' ſubijcit de negatione Petri, magis arguẽ q̃ uere patrocinãs ei, quẽ Chriſtus ad hoc ipſum labi paſſus eſt, ut ipſe reſipiſcens, miſerante Chriſto, confirmaret fratres ſuos, & tamen adeo nouũ uideri uult, potuiße peccare Petrũ, ut peccatũ illius nec ab euangeliſtis cõprehẽdi potuerit, pinde quaſi ſatis idoneum ſit argumentũ, illos nõ aſſecutos, de quo uarie narrarit, cũ idem plurimis accidat locis. Deinde cũ apud Matthæũ ac Marcũ pro dẽti puellæ, reſpõdet. Neſcio qd dicas: huc detorquet, quaſi nõ negarit dominũ, ſed à muliebri ꝓditione ſe ſeparârit. Quod ſi maxie qs urgeat, illũ abnegaße, q̃ eſſet de numero eorũ q̃ fuerant cũ Ieſu Galilæo, aut, ut à Marco ſcriptũ eſt, Nazareno, tamẽ huc uerba deflectit, quaſi negaßet ſe noße Galilæum, aut Nazarenũ, quẽ dei filiũ nouerat. Rurſũ q̃ apud Matthæũ habetur: Nõ noui hoĩnem: eodẽ torquet, quaſi diſcipulus hoĩs non eßet, q̃ diſcipulus dei uellet haberi. Nã quod cõfirmãdæ rei gratia adducit ex Paulo: Paulus apoſtolus nõ ab hoĩbus, neq; ꝓhominẽ, ſed ꝓ Ieſum Chriſtũ et deũ patrem. etiãſi non neſcã ſecus ab alijs explicari: mihi uidetur, non naturã ſignificaſſe Paulus, quàm Chriſto nõ ademit: ſed infirmius q̃dã et humilius intelligi uoluiſſe hoĩs uocabulo: ueluti cũ ait: An ſecundũ hominẽ hæc loquor? Atq; hæc q̃dem licet plauſibili

Petri negatio.

ter et argute dicerẽtur in schola declamatoria, tamen in rebus sacris neq; ludendũ est, neq; decet argutari, neq; expedit torquere quicq̃: ne dũ falsa defendimus, ueris fidẽa brogemus. Sĩplex est, iuxta Tragia sententiã, ueritatis oratio: nihil aũt Christo neq; simplicius, neq; uerius. Fortassis huius generis est, q. Augusti. in homelia quadam de muliere in adulterio deprehensa, quĩq; uiros, et sextũ uirũ, non uirũ ad allegoriã accõmodat, meo iudicio coactius. Iam in nuẽris passĩ philosophãtur, de nuẽro trigesimo, sexagesimo, et cẽtesĩo rẽ Hebraicã ad Græcos aut Latinos numeros accõmodãtes. Itẽ de quĩq; millibus hominũ satiatis, de quinq; panibus, de duobus pisãbus, de talentis decẽ, quĩq; & uno: de farinæ satis tribus. nõ qd'negẽ alicubi in numeris latere mysteriũ, sed qd'in quibusdã ascita detorta q; uideãtur adferri: & tamẽ has cõmentatiũculas aliquoties basim eße uolumus, aui seria dogmata superstruamus. Sĩplicißimũ est, qd'idẽuerißimũ eße puto, decẽ, quinq;, & unum posita esse pro plurimo, medio cri, & minimo. Est ubi summã parabolæ satis sit attigisse, etiam in ijs, in quibus allegoria uitari non potest, uelut in parabola patris familias, aduersus nocturnum furẽ uigilãtis, quæ nihil aliud deliniat, quàm eius diei subitum & inopinatum aduentum. Sunt qui fastidiant omnes allegorias, tanquã rem arbitrariam, somnijq; simillimã. à quibus ut uehementer diſsentio, cum uideam absque his plerosq; sensus, aut absurdos esse,

aut pniaosos, aut futiles, leues ac frigidos: cũq; cõstet Christũ allegorijs usum, & Paulũ aliquot ueteris instrumẽti locos per allegoriã interpretari: ita nõ posse nõ improbare quorundã ineptum allegorismũ, q fin gũt, qd' expliẽnt allegoria. Viator fessus insedit tergo ingẽtis draconis, arboris truncũ esse ratus, is excitatus deuorauit miserũ. Viator est homo, draco mundus, qui sibi ĩnitentes perdit. Satis est ea, quæ reperiũtur in sacris literis, ad allegoriã accommodare, si res ita postulet, ut ipsi nihil affingamus. Audiui quendã theologũ Parisiensem, qui de filio pdigo parabolã in quadragĩta dies protraxit, ut æquaret quadragesimæ numerũ, affingẽs iter abeuntis, ac redeũtis quasi nũc in diuersorio uesceretur artocreà è linguis confecta, nũc præteriret molã aquatilẽ, nũc luderet alea, nunc cessaret in ganea, nũc aliud atq; aliud ageret, et ad eius modi cõfictas nænias, pphetarũ et Euãgeliorum uerba detorquebat. Atq; ĩterim imperitæ mltitudini, & crassulis magnatibus deus esse uidebatur. Nec sine causa ridet Hierony. eos, qui poëtarũ fabulas ad Christũ detorquẽt: nisi si qd ad mores cõmode deflectetur: ueluti fabula Protei in ĩcõstantes, Phaëtõtis in temerarios. Tãtali in auaros & parcos. Midæ in diuites stolidos. Danaës in ius peaunia coruptũ. Ixionis et Danaidũ in frustra laborãtes. Quãdoquidẽ dubiũ nõ est quĩ ueteres in hũc usum pleráq; cõmenti sint. Nullum aũt familiarius docendi genus, nec efficatius, quã per similiũ collationem: ea Christus à rebus uulgatissimis

ſumit, qui ſuã doctrinam q̃maxĩe popularem eſſe uolu
it. Quis enĩ nõ uidit iaci ſemẽ in terrã? quis nõ conſpe
xit piſcatores, taãẽtes retia: quis neſcit palmites am=
putatos exareſcere? Atq; hæc uulgata mire nouat, ad
ſuã philoſophiã accommodans? De Scotidarũ argutiſ
ſimis ſubtilitatibus, paucorũ eſt diſſerere, in his prõ=
pt ũ eſt quibuslibet philoſophari. Vides exorientẽ ſo
lẽ, exhilararis: qd uoluptatis ſenſurus, ſi cordis oculis
exoriatur ſol ille iuſtitiæ? Moleſta res eſt morbus cor=
poris, quãto moleſtior animi morbus? Horres cõtagiũ
peſtis corporalis, mlto magis uitanda morũ peſtilen=
tiũ cõtagio. Res elegãs tibi uidetur, hortus oĩ florũ et
arborũ genere uernãs: quale ſpectaculũ aniũs inocẽtia
uirẽs, ac uirtutũ oĩ genere exuberãs? Vides ſerpentẽ,
habes exẽplũ Chriſtianæ prudẽtiæ: uides columbã, ha
bes imaginẽ Chriſtianæ ſĩpliatatis. uides ceruũ, habes
ſymbolũ, admonẽs auide ſectãdas diuinas literas. uides
agnũ, habes typũ innoxiæ mãſuetudinis. urget hyems,
admoneris ut in rebus aduerſis, fortunæ melioris ex=
pectatione te ſuſtineas. blãditur æſtas. admoneris ut te
præpares aduenturas erũnas. grauis eſt ſenectus, aſpi
ras ad ĩmortalitatẽ, grata eſt iuuentus, admoneris, ut
uenturæ ſenectuti uirtutum & eruditionis pares præ
ſidia. Ita quicqd hic uiſibilis mundus offert oculis cor
poreis, eius ideã reperies in rebus animi. Cæterũ qui
bus ex fontibus petendæ ſint allegoriæ, partĩ explicat
Dyonyſius in opere, cui titulũ fecit, De diuinis nomi= Dionyſi=

nibus: partĩ Augustinus libro De doctrina Christiana tertio, ꝓpositis & explicatis Tychonij septẽ regulis, aliquanto plus honoris habẽs, primũ infanti, deĩ de hæretico, quã nos habeamus scriptoribus quibusdã orthodoxis. Fortassis et à nobis: nõnihil conferetur, si quãdo uacabit absoluere libellum olim cœptum, de Theologias allegorijs. Interim unũ illud addã, non satis esse circũspicere, quõ uxta sensum historicũ, q sim plex est: quomodo uxta tropologicũ, qui ad mores et uitã cõmunẽ ꝑtinet. quomodo iuxta allegoricũ, q capitis ac totius corporis mystia tractat arcana: quõ iuxta anagogicũ. q cœlestẽ attigit hierarchiã, diuersis in rebus uarie reluceat æterna ueritas (nam ad hũc modũ uideo quosdã diuidere) uerumetiã considerandũ erit in singulis horũ, qui gradus sint, quæ differntiæ, quæ tractandi ratio: quot modis tractat Origenes Abraham à deo tentatũ, et in historia uersãs, quos tamẽ locos ũuenit. Vt ne dicã interim, qd' typus ꝑ uarietatem rerũ, ad quas accõmodatur, ꝑ diuersitatẽ tẽporum uelut aliã accipit figurã: sicut porcorũ siliquæ, qbus perditus ille filius optat explere uentrẽ famelicũ: ad opes, ad uoluptates, ad honores, ad mundanã eruditionẽ possunt accõmodari: & tamẽ adhuc uersaris in tropologia. Quin tota parabola potest ad Iudæorũ populum, ac gentes illius tẽporis applicari. Gentes resipiscunt, & recipiũtur, ob murmurãt Iudæi: placat utrosq; pater cõmunis. Iã ex personarũ qbus accõmodatur parabola, tẽporumq; uarietate, noua penè facies sermonis

Allegoriæ theologicæ.

Differẽtiæ in singulis sẽsibus Alis tum ꝑ tamen.

naſcitur: quã de re nõnihil attigimus in ſuperioribus. Porrò in tractandis allegorijs, feliciſsimus artifex eſt Origenes, ſedulus magis quàm felix Ambroſius, ſi qs forſitan requirat exemplum quod imitetur.

Quin et illud in primis admonẽdus eſt theologiæ cãdidatus, ut appoſite atque cõdiſcat ſacræ ſcripturæ teſtimonia, nõ è sũmulis, aut elẽchis, aut ſordidis cõacervulis, aut alijs id genus collectaneis, iam ſexcenties aliũde aliò cõfuſis ac refuſis: ſed ex ipſis fontibus. Nec imitetur quosdã, quos nõ pudet oracula diuinæ ſapiẽtiæ uiolẽter detorquere ad alienos ſenſus, aliquoties et ad cõtrarios. id ne fiat prima ſit cura, librorũ oĩm ueteris nouiq; teſtamẽti ſententiã ex priſcis illis interpretibus pdiſcere. Audiui quosdam in paleſtris Sorbonicis nõ uulgariter exercitatos, q in frequentiſsima cõcione multa philoſophabãtur, nõ intellecto themate, qd' ex more ppoſuerant, ne ad literã quidem, ut uocãt: magnoq; pudore doctorũ hominum tumultuabãtur, extra oleas, ut eſt in Græcorũ prouerbio, carrẽtes. Sunt qui ſecum adferunt ſua decreta, & uulgaribus opinionibus infecti, his ſeruire cogunt arcanã ſcripturã, cum ex hac potius petẽda ſint animi decreta. Quod elegãter admonet Hilarius libro De trinitate primo, cui optimus diuinorũ uoluminũ lector eſt, q doctorũ intelligentiã expẽctat ex dictis potius quã ĩponat, et retulerit magis q̃ attulerit: neq; cogat id uideri dictis cõtineri, q ante lectionẽ præsũpſerit itelligendũ. Sunt qui

Citatio. Paleſtræ Sorboni cæ.

eã ad publicos affectus ac mores pertrahũt, et cũ huic regulæ seruire cõueniat, ubi deliberatur, qd oporteat fieri, huius patrocinio tuẽtur id, quod uulgo fit. Iam est occultius quidem, sed hoc ipso nocẽtius deprauãdi genus, cũ abutẽtes diuinæ scripturæ uocabulis, eccle=
siã, quæ Christi corpus est, interpretamur sacerdotes
Ecclesia. mũdũ, quo uocabulo mali affectus designãtur, inter=
Mundus. pretamur laicos Christianos, pinde quasi hi ad eccle siã non pertineãt, interim quod de Christianis omni=bus est dictũ, ppriemonachis accõmodãtes, in mũdo ponẽtes, quos Christus selegit è mũdo, et uelut à mun do semotos iudicãtes, q nõ aliter sunt extra mundum quã renes extra corpus animãtis, cũ qd de cultu diui=no dictum est, ad solas ceremonias deflectimus, qd de sacerdotis officio, ad solas preculas utcũq; dictas tra himus. Interim tota disertione uis fit sacris literis, et putribus fundamẽtis inanis ædificii moles imponitur Proinde q recte uolet uti scripturis, non sat habeat, quatuor aut quinq; decerpsisse uerbula, quin potius arcũspiciat, unde natũ sit, qd dicitur. Frequẽter enĩ huius aut illius loci sensus ex superioribus pẽdet. Perpẽ dat à quo dicatur, ai dicatur, quo tẽpore, qua occasio ne, qbus uerbis, quo animo, qd præcesserit, qd cõsequa tur. Quãdoqdẽ ex hisce rebus expẽsis collectisq; de=prehẽditur, qd sibi uelit, qd dictũ est. In his hæc quoq; seruãda regula, ut sensus, quẽ ex obscuris uerbis elici mus: respõdeat ad orbẽ illũ doctrinæ Christianæ, re=

spondeat

ſpõdeat ad illius uitã, deniq; reſpõdeat ad æqtatẽ naturalẽ. Hoc loco ſubindicãdus ẽ, error eorũ, q è ſacris uoluminibus, in qbus p tẽporũ, rerum ac pſonarũ uarietate diuerſa narrãtur, tantũ, eas particulas decerpũt, quæ ad ipſorũ facãũt affectus: cũ humanã legẽ nullus intelligat, niſi q ſingula illius capita perpenderit. Audi ſermonẽ diuinũ, ſed totũ audi: Epiſcopus es, dele ctat te quod huic dixit Chriſtus: Et tibi dabo claues regni cœlorũ. ſed attẽdito, qd' eidẽ à cruce reuocãti dictũ ẽ: Vade retro ſatana, nõ ſapis quæ dei ſũt, ſed quæ hominũ. Memẽto qd' idẽ dictũ eſt. Tu me ſequere. Sũmus es põtifex, iuuat dici uicariũ Chriſti, ſed interim in mentẽ ueniat exẽplũ Chriſti, mors Chriſti, in cuius affectũ ſuæ dat oportet: q ſuccedit in uices ac titulũ. Sacerdos es, placet tibi qd' dictũ eſt apoſtolis: Quorũ remiſeritis peccata, remittũtur eis. ſed aduerte qd' præcæſit: Accipite ſpiritũ ſanctũ, attẽde qd' iiſdẽ eſt dictũ: Ite et docete oẽs gentes. Delectat qd' ait Paulus, preſbyteros duplici honore dignos, ſed adde qd' addit ille, qui bene præſũt. Applicas in tuũ cõmodũ, qd' in ueteris teſtamẽti libris iubẽtur decimæ dari Leuitis, ſed adde qd' dari iubẽtur iis, qui à ſortibus diuiſæ terræ fuerãt excluſi, dari iubẽtur iis, qui ſemp aſſiſtebãt ſacris, & huic uni rei uacabãt, dari iubẽtur iis, quorũ pars erat dominus Deus. Ab rebus his quãtũ abſũt qui nũc plus quã decimas exigũt à plebe. Criſtas erigimus: qd' ſacerdotes regale genus dixerit Petrus, at

multis nõ uenit in mentẽ iisdẽ præstãdum esse, qd' dixit Christus: Vos estis sal terræ, uos estis lux mundi. Places tibi, qa tibi quoq; dictũ imaginaris, qd' Christus dixit Petro: Pasce oues meas. sed interim memẽto q hoc dixit, ter esse stipulatũ amorẽ sui, et amorẽ exmiũ. Præsides aliis episcopis, uerũ uberis & amore præcellere: uberis exẽplo summi pastoris omniũ incolumitatẽ uitæ tuæ dispẽdio tueri. Gaudes tibi locum in terris esse Christo pximum, at memẽto tuũ esse officiũ ut sis illi et uitæ sanctimonia pximus. Ad eũ modum si sacris literis utemur, tũ demũ erunt nobis salutiferæ. Quidã ipudẽter scripturã diuinã trahunt ad sensum alienissimũ, uelut is, qui q, dictũ est de tẽtoriis hostiũ apd' Abacuc: Turbabuntur pelles terræ Madiã: detor sit ad Bartholomeũ excoriatũ, q, habet historia: liæt ea fide careat. aut is, qui q, habetur in libro Iudith: Gyrãtes uallẽ, uenerunt ad portã, stultissime deflexit ad argumenta quatuor librorum Petri Lõbardi, qui scripsit sentẽtias theologicas. Quodq; in hoc etiã est subtilius, uult in isdẽ uerbis alluſum esse ad ipsius nomẽ & adnomẽ: nec nõ referrẽ, nisi ipſi suas nænias euulgasset, neq; deesset, qui talia serio lectitẽt. Sunt q
Bernardus. ludãt uerbis scripturæ diuinæ, ac uelut fit in cœtonibus poẽtarum, ad alienum sensum œu p locum abutũtur. Quod aliquoties facit diuus Bernardus, uenuste magis quã grauiter, meo quidẽ iudicio. Sic enĩ ibiberat uir ille præclarus sacras literas, ut nus q nõ occur=

sarent

sarent. Nã q, hodie quidã, si quãdo festiui studẽt uideri, uerba mystica depraũat ad iocos scurriles, nõ solũ indoctum ẽ, uerumetiã ĩpium, & supplicio dignũ. Impingit hoc Hieronymus Origeni, q d'aliquoties uim faciat scripturis, opinor, ut nos prorsus abducat à litera, plærũq; sterili. Quin potius nemo ferme ueterum nõ alicubi torquet, quoties cũ aduersario dimicãt: atque ipse etiã Hieronimus, q d'uno in loco ppemodum fatetur. In his igitur cautius obseruãdum, num quauis facta sit uerbis sacris, nisi si quis fas eße putat id facere, quoties capiẽdus ẽ hostis, aut à uitiis deterrendus infirmorũ animus. Mihi uidetur rectißimũ, ut caste, ut opportune sacris uerbis utamur. Si primum aaris, ut id facias quàm optie, postea fiet, ut & facile facias. Id cum ubiq; præstari uelim, maxime tamẽ præstare cõuenit, ubi res est cum aduersariis nostræ religionis: aut ubi refellitur falsitas, & aßeritur ueritas: aut ubi mysticæ scripturæ sensus enarratur. Fit enim alioqui, ut nõ solum nõ euincamus, quod astruimus, uerumetiam risui simus aduersario, & tamen mea sententia nusquam magis peccatum est à ueteribus. Huius generis arbitror, quod Ambrosius libro de spiritu sancto secundo, capite sexto, ex loco qui est apud Paulũ in epistola ad Philippenses cap. tertio: Qui spiritu seruimus deo, ratiotinatur aduersus Arriãos, spiritum sanctum aperte deum dici, cõnectens has duas uoces πνεύματι & θεῶ cũ Græco sermone magis exprimatur sensus diuersus, uidelicet nos colere deũ

nō corporeis uictimis ac ceremoniis, ſed ſpiritu, præ
ſertim cū ſpiritui nō addatur ſuus articulus. Rurſus q̄
idē enarrās locū, q̄ eſt in epiſtola Pauli ad Timotheū
ſecūda, capite ſecūdo: In domo aūt magna nō ſolū ſūt
uaſa etc. magno ſtomacho reiicit et exibilat interpre
tationē Nouatiani, q̄ magnā diuitis domū interpreta
tus ſit mūdū, q̄ cōſtat ex bonis ac malis: et ad hoc euin
cendū, adducit illud euangelicū: Vos de mūdo nō eſtis
ſed ego elegi uos de mūdo, cū hoc oraculū nihil faciat
aduerſus Nouatianū, qui de mūdo ſenſit hoc uiſibili,
qui omne rerū genus cōplectitur: cōtra Chriſtus figu
rate mūdū appellet cupiditates, q̄bus obnoxiū eſt ho=
minū uulgus, res fluxas ac tēporarias pro æternis ſe
ctantiū. Nec erat cur odio Nouatiani deſtomachare=
tur in bonā interpretationē, quā ſequtur et diuus Chry
ſoſtomus, licet alienus ab hæreſi Nouatiani. Præte=
rea q̄d Beda ex mulierculæ Cananææ uerbis, Miſere
re mei domīe fili Dauid, colligit, illā p̄fecta fide et de
um credidiſſe Chriſtū & hominē. q̄d id tēporis, opi=
nor, nec ipſos apoſtolos credidiſſe quaſi deum agno=
ſcat quiſq̄s domini nomīe cōpellet, aut quaſi ſubſidiū
huiuſmodi nō ſoleat et à ſanctis uiris peti. Rurſum q̄d
Auguſtinus uerba Baptiſtæ, quæ legūtur apud Ioan
nē capite primo: Et ego neſciebā eū, ſed qui me miſit
baptizare in aqua, ille dixit mihi: Sup quē uideris ſpi
ritū deſcēdentē, & manentē ſup eū, ipſe eſt q̄ bapti=
zat in ſpiritu ſancto. abūde efficax telū arbitratur ad

fundendas

fundēdas uniuersas Donatistarū phalāges, interpretans, unū hoc eatenus latuisse Ioannē, qd' Christus auctoritatē baptismi sibi ꝓprie seruaßet, cū cætera nosset oīa. Nouerat eē filiū dei, nouerat eē deū et hominē nouerat eē Christū, nouerat uenisse redimēdo seruādoq; generi hūano: nouerat eße eū: q uenißet baptizaturus aqua et spiritu sancto. Quid igitur eū docuit pater indico cōlūbæ? nimirū illud, qd' baptismū suū sibi seruaturus eßet: nec ulli suorū cesßurus. Atq; in hāc sententiā plixe dißerit, satis quidē plausibiliter apud eos, qbus psuasum erat insanire Donatistas, sicut insaniebāt. Nā ipsa etiā sermonis species arguit illū eā disputationē, ad præsentiū aniōs & aures, eiusq; temporis statū accōmodaße. Verū si res serio foret agēda si cominus collatis armis cōgrediēdū eßet cū aduersario, nō uideo qd hæc tela poßint, qbus apud suos fretus, quasi triumphū agit. Siquidē ut interim nō excutiā altius, quare baptismus sit pmißus omnibus: cū cæterorū sacramētorū functio tā paucis mādata sit: præsertim cū iisdē ab eodē utrunq; dictū sit: Ite baptizate omnes gētes. &, Quorū remiseritis peccata: remittūtur eis. Ad hæc, an sicut adimitur ius absoluendi, ita poßit adimi ius baptizādi: deinde, an quē ecclesia resecat, hoc aīo resecet, ne post ullo munere ecclesiastico fungatur: præterea an Donatistæ senserint eos, qui olim uere baptismū acceperint & ad ipietatē relapsi sint, rursus eße baptizādos, an eos qui in hæresi,

& ab

& ab hæreticis aqua tincti sunt, uere baptismũ acce perint. Non exquirã, an quæ de sacrãmẽto & chara ctere tradidit Augustinus, nitantur argumẽtis sat ef ficacibus: nec enim in re quicquã ab illo dissentio, & Donatistas non pro hæreticis solũ, uerũetiã p̃ schis maticis, & insanissimis latronibus habeo. Et facile mihi persuadet, qualibus qualibus argumẽtis, qd'uel citra probationẽ ullã p̃suadet autoritas ecclesiæ, et schis matis odiũ, tantũ illud expẽdimus interim, an hic locus euãgelicus satis efficax sit ad coarguendũ Donatista rũ errorẽ. Primũ enĩ nihil cõmouerit aduersariũ, q̃ Augustinus toties aßeuerat et inculcat, Ioannẽ hoc so lũ ignoraße, qd' Christus sibi p̃prie seruaret baptis= mũ. Neq; enĩ id satis arguit, qd'ait: Hic est q̃ baptizat cũ addat, in spiritu & igni, nõ distinguẽs autorẽ ba= ptismi, sed genus baptismi. Nã qd' Ioãnes baptizabat autore deo baptizabat: alioq; si q̃s ex his uerbis, ipse ẽ qui baptizat, cõtẽdat neminẽ baptizare præter Chri stũ: quomodo Paulus dicit baptizatã à se Stephanæ do mũ? Quomodo Christus mãdat apostolis, ite et bapti zate, si solus ipse baptizat? Neq; ptinus cõsequẽs est, si Christus ẽ omniũ sacramẽtorũ autor, ideo p̃ quẽ= uis illa cõferri. Donatistæ aßumebãt hæreticos extra ecclesiæ cõsortiũ eße, extra quã nõ sit baptismus. Ad quã rẽ cõprobandã, multis scripturarũ testimoniis utitur Cyprianus, & argumentis itẽ plurimis, cũq; hoc cõplures episcopi, quorũ suffragia recensentur

in

in actis synodi Carthaginẽsis. Mihi qdẽ modis omnibus probatur, q̃d' definiuit ecclesia, tantũ in hoc hæc adduximus, ut ostẽderemus exẽpli gratia locũ ad uictoriam detortum.

Quod nũc dicturus sum, haud scio an uel præcipuam allaturũ sit utilitatẽ, si qs dextre præstiterit, id est huiusmodi, ut locos aliquot theologicos aut tibi pares ipse, aut ab alio quopiã traditos accipias: ad quos oĩa quæ legeris, uelut in nidulos quosdã digeras: quo prõptius sit, ubi uidebitur, q̃d' uoles uel promere, uel recondere: uelut (ut exẽpli causa rẽ notẽ) de fide, de iciunio, de ferẽdis malis, de subleuãdis infirmis, de ferẽdis impiis magistratibus, de uitãdo simpliciũ offendiculo, de studio sacrarũ literarum, de pietate erga parẽtes, aut liberos, de Christiana charitate, de honorãdis primatibus, de liuore, de obtrectatiõe, de castimonia, atq; aliis id genus: nã innumerabiles fingi poßũt. His in ordinẽ cõpositis, iuxta rerum pugnãtiam, aut affinitatẽ (ut in Copia quoq; nostra quondã indicauimus) quicquid usquã insigne est, in omnibus ueteris instrumenti libris, in euangeliis, in Actis, in literis apostolorum, quod uel conueniat, uel dißonet, ad hos erit redigendum. Quod si cui usum erit, poterit ex antiquis interpretibus: postremo uel ex ethnicoũ libris huc conferre, quod usui futurum existimarit. Hac usũ fuiße ratiõe duũ Hieronymũ, ex ipsius scriptis mihi propemodũ uideor animaduertere. Siue qd

Loci theologici pars.

erit

Collatio lo corum. erit diſſerendũ, aderit ad manũ parata ſupellex: ſiue quid explicandũ, facilis erit locorũ collatio. Quãdoquidẽ hæc nõ Origenis tantũ, ſed & Auguſtino optima ratio eſt interpretãdi diuinas literas, ſi locũ obſcurum ex aliorũ locorũ collatione reddamus illuſtrẽ: et myſticã ſcripturã myſtica, ſacra ſacrã exponat. Qua quidẽ ex re nõ ſolũ illud cõmodi capietur, ut ſenſus alibi nõ intellectus pcipiatur, uerũ adiũgetur autoritas. Nãq; quãuis ubiq; diuinæ ſcripturæ autoritas uel unico uerbo nobis ſatisfacit, tamẽ aliquãdo fit, ut de interpretatione poſſit ambigi, præſertim cũ ueteres etiã nõ raro diſſentiãt. Proinde ſi plura cõſentiẽt, ad fidẽ facient: ſin diſſentiẽt, aut etiã pugnabũt, excitabũt nos ad exactius ſcrutiniũ: qd' genus ſit, cũ in euãgelio Chriſtus uetet iraſci, tamẽ in pſalmis legimus: Iraſcimini & nolite peccare, quare ſequtur aut Chriſtũ nõ ſeſiſſe de quauis ira, aut pſalmographi ſermonẽ ſic accipiẽdũ, nõ ut præcipiat iraſci, ſed ſi inciderit ira, ne pcedat usq; ad iniuriã. Itẽ qd' alicubi Chriſtus pmittit ſuis, ut ad iter tollãt perã ac baculũ, alibi rursus etiã his interdicit. Hæc pugna nõnũquã eſt in uerbis tantũ, nõnunquã in factis, nõnũquã mixtim ex utrisq;. De uerbis exemplũ modo dedimus, de factis illud eſſe poteſt: qd' cũ Petrus plagas & carcerẽ à Iudæis patienter tolerarit, erga Ananiã, & huius uxorẽ Saphyram, non eſt uſus eadẽ lenitate ſed acriter increpitis, præſens exitiũ denunciauit. Rurſus plebem incredulam leniter

ter ac mansuete reuocat ad resipiscentiam: hos non ad monet ut resipiscant, sed illico plectit: & tamen Simonem emp turientem domum spiritus sancti, quanquã esset iam baptizatus, non plectit, sed admonet ut resipiscat, nonnullam ueniæ spem ostendens mutato. Mixti generis exemplum hoc esto. Christus in euãgelio uetat omnino iurare, & tamen in epistolis suis toties iurat Paulus. Christus iubet dextram maxillam præbere percutienti, exhibere leuam: ipse percussus in iudicio, cũ per assore etiam expostulat: Paulus adeo nõ exhibet alterã, ut pro alapa conuicium impingat pontifici iudici, non ita multo mitius alapa. Item cum legamus: Perdes omnes qui loquuntur mendacium, tamẽ quosdam probatos uiros mendacio usos legimus, uelut Abraham & Iudith. In his igitur facta sanctorum pugnantia, ut uidetur, cum doctrina sacrorum uoluminum, admonent nos in uerbis alium subesse sensum, quàm sermo prima specie præ se ferat. Quin et hunc usum adferet hæc locorum collatio, ut idioma ac tropos arcani sermonis certius agnoscamus. Atque hisce iam rebus instructus, iugi meditatione uersetur in diuinis literis: has nocturna uersare manu, uersare diurna: has semper in manibus, semper habeat in sinu: ex his semper aliquid aut auribus istrepat, aut oculis occurrat, aut animo obuersetur. In naturam ibit. qu od usu perpetuo fuerit intextum.

Nec, mea sententia, fuerit inconsultum, diuinos li- De ediscẽ

L bros do-

bros ad uerbū ediſcere, uel nō intellectos, autore Au=guſtino: quod equidē ſic interpretor, etiam ſi ſenſum myſticū nondū percipias. Nā facere, quod apud mona chos aliquot fieri uidemus, nec aliter ediſcere pſal=mos, quā pſitacus ediſcit uoces humanas, plus habet tædij quā fructus. Neq; enī facilius tantū ac tenacius inhæreſcunt memoriæ, quæ intelligimus, uerūetiam maiore cū utilitatē. Id primū fieri uelim in noui teſta=mēti uoluminibus, quæ tāto præſentius faciunt ad no ſtrā profeßionē, ut hodie uel ſola ſufficere poßint, ni=mirū uulgata iam, & animis omniū infixa Chriſti do ctrina. Nā olim, Iudæis ad fidē adducendis, neceßario erat adhibenda ueteris autoritas inſtrumēti: nunc no bis cū Iudæis minimum eſt negocij, & apud alios non eſt eadē autoritas libris Hebræorū, etiamſi nō negem plurimā ex illis utilitatē capi, ſi quis adhibitis allego=rijs, uel ad Chriſtum, in illis adumbratū, uel ad mores accōmodet: atq; id ſi non īmodice, ſed carptī fiat. Sūt enim, quæ uerbatim ad allegoriam trahere frigidum ſit, quod admixta ſint multa, nō ut ſignificent aliquid ſed ut tenor ac ſeries hiſtoriæ conſtet. Sit igitur apud nos primus honos nouo teſtamēto, per quod Chriſtia ni ſumus, et ubi Chriſtus nobis multo expreßius quā in uetere depangitur: proximus ueteri, & in hoc his libris, qui cū nouo maxime conſentiunt, quales ſunt Eſaiæ libri. Quanquam ſi diſpoſitis, ut dixi, locis, fre quēter Paulinas epiſtolas cum Euangelijs, & cum utris=

Nouum te ſtamentū.

utrisque conferas Esaiam, reliquaq; ueteris testamenti loca: futurum est, ut hæc suapte sponte inhæresc ant & insideant memoriæ. Quod si quos deterret hic labor, illud quæso secum cogitet: qui conueniat, ut theologus futurus sophisticas præceptiunculas ediscat: edi scat qualescunque in Aristotelem commentarios, aut etiam paraphrasim, ediscat Scoti conclusiones, quas uocant, & argumenta: & idem operæ gr auetur dare libris diuinis, ex quorum fontibus uniuersa scatet theologia, quæ modo uere sit theologia. At quanto satius est, semel hoc laboris (nec enim dixerim tædij) deuorare quàm semper recurrentibus in orbem laboribus, quoties tractandum aut citandum erit aliquid, ad dictionarios, sumulas, & indices confugere: ueluti faciunt mei similes quidam, qui cum domi nihil habeant suppellectilis, quoties opus est cantaro aut patella, à uicino petunt utendam. At recte monet sapiens ille, ut aquam de tua bibas cisterna: & adeo non sit necesse aliunde rogare, ut tu potius de tuo fonte deriues in alios. Quin igitur omissis confusis istis formularijs, et impuris sumulariorum lacunis, tuum ipsius pectus bibliothecam facito Christi, ex eo uelut è penuario depromito prouidus paterfamilias seu noua, seu uetera, utcunq; postulabit res. Longe uiuidius penetrant in animos auditorum, quæ è tuo pectore ceu uiua prodeunt, quàm quæ ex aliorum farragine subleguntur. Collatio.

Atqui inter hæc roget aliquis, quid tu num adeo

De cõmẽ=
tarijs.

facilem & expositam iudicas scripturam diuinam, ut absq; commentarijs posit intelligi? Quid ni posit, aliquousq;, prius cognitis dogmatibus, & hac qua di xi collatione locorũ adhibita? Alioqui qd aliud sc auti sunt, q prĩapes in hanc cõmentarios ædiderunt? ĩter quos præapuus est Origenes, sic hãc Venerem exor= sus, ut nemo post illum ausit manus apponere? Quid

Origenes.
Basilius.
Mazian
zenus.
Athanasi=
us.
Cyrillus.
Chrysosto
mus.
Hierony=
mus.
Ambrosi=
us.
Hilarius.
Augusti
nus.

autẽ uetet alios eodẽ puenire, quò peruenerunt illi, si eadẽ ingrediantur uia? Nõ hæc dico, qd' cuiquã au tor esse uelĩ, ut præteritis ueterũ cõmentarijs, diuinæ scripturæ scientiã sibi uindicet, aut etiã uenetur. Imò partẽ laboris adimat nobis ueterũ labor, adiuuemur illorum cõmentarijs, dummodo primum ex his deliga mus optimos, uelut Origenem, qui sic est primus, ut nemo cum illo conferri posit: post hunc Basilium, Nazianzenum, Athanasium, Cyrillum, Chrysosto= mum, Hieronymum, Ambrosium, Hilarium, Augu= stinum: deinde ut hos ipsos cũ iudicio delectuq; lega= mus, etiãsi reuerenter legi uolo. Homines erãt, quædã ignorabãt, in nõnullis hallucinati sunt: dormitarunt alicubi, nonnulla dederunt ut cunq; uincendis hæreti= cis, quorum cõtentionibus tunc feruebant oĩa. Præte= rea uix qsquam est horum, cuius falso titulo nõ permꝭ ta circunferãtur: atq; adeo, qd' est ĩpudentius, cuius li bris nõ mꝭta admixta sint aliena, id qd' in Hieronymo ærte, moxq; in Cypriano palã arguimus, & in Augu stino forsitã arguemus. Nec ita mꝭtum negocij fuerit

idem

idē fāere in cæteris, hoc est in Origene, in Ambrosio, in Chrysostomo. Quod ni hic quoq; fuerit oculatus lector, piaculum est, ne ĩpostoris aut nebulonis somniū, p Hieronymi aut Ambrosij oraculo amplectatur. Sic enī hodie quidā τὸν κλῆρον ὑπερφρονοῦντες, πρεσβύτουσι: Sic ait Hieronymus in quodā sermone, sic Augustinus in quadā homilia ad fratres heremitas: pinde quasi de tripode pnuntiarēt oraculum. Sit igitur delectus nō solum autorū, uerumetiā operum. Et in autoribus nō hoc modo discrimē est, quod Græca præcellūt Latinos, qd' ueteres recētiores: uerumetiā quod in singulis etiā generibus alius sit alio præstātior. In operibus cauēdum, ne nothum et suppositiciū p germano ueroq; amplectaris. Proinde quandoquidē in tanta librorum multitudine, & in tanta ætatis fugacitate, nō uacat euoluere oīa, supereſt, ut primum legamus optima. Quorsum attinet in hisce neotericis coaceruatoribus uerius, quàm interpretibus, horas, haud bene collocare? in quibus primum quàm multa sunt, quæ tibi postea sint maiore negocio dediscenda? Deinde si quid inest recti, id ex ueteribus hausſtum comperies, sed mutilum ferè, ac decurtatum: quod ob linguarum & rerum insciciam multa, & haud scio an optima, quoniam nō assequebantur, coacti sunt prætermittere. Quid quod bona pars istorum, ne deærpit quidē ab illis, sed à sæpius cōfusis ac transſusis collectaneis, uelut è decima lacuna suffuratur, ut penè nihil

Delectus autorum et operū. Coaceruatores.

bil respiãt sui fontis. Deinde ne nihil de suo addidisse uideatur, aspergit aliquid suorum somniorum, aut è sordido quopiã, et pridie nato autore admiscet, quasi cum multa iura confundit cocus, ut inquit Paulus. Postremo, ut eadem doceãt cum priscis, quàm frigẽt apud hos, sordentq; omnia, obsermonis infantißimã balbutiem. At Hieronimus ita deliciis omnia condit ac locupletat, ut cum aberrat à uero, aut à re digrediatur, tamen plus bonæ rei doceat, quàm isti, cũ uere rẽ tradunt. Vt ne dicam interim, quod omnino tales ipse reddimur, cuiusmodi sunt autores, in quibus assidue uersamur. Neq; enim perinde ciborum qualitas trãsit in corporis habitum, ut lectio in animum ac mores legentis. Si in ieiunis, in frigidis, in fucatis, in spinosis ac rixosis scriptoribus assidui simus, tales euademus oportet: sin in his, qui uere sapiunt Christum, q ardent, qui uiuunt aguntq;, qui ueram pietatem et docent & præstant: hos saltem aliqua ex parte referemus. At dices, si nihil acæserit, parum instructus fuero ad palestram scholasticam. Neq; uero nos pugilem instituimus, sed theologum, & eum theologum, qui quod profitetur, malit exprimere uita quàm syllogismis. Nec est quod tibi tãtopere displicias, si iter istos parum theologus habearis: cum inter eosdem ne Hieronymus quidẽ ipse sit habiturus quod respondeat, ac fortasse nec ipse Paulus: In culpa est non ipsa theologia, quæ non sic nata est: sed quorundã tractatio, qui totam

totam illam ad dialecticorũ argutias, & Aristotelicã philosophiam detraxerunt: ut illic non pauloplus sit philosophiæ quàm theologiæ. Atqui fieri potest, ut rhetor aliquis, arithmeticus, aut musicus sic eandem tractet, ut nemo iam sit intellecturus, nisi qui prius artium illarum omnem cognitam habeat. Quid autẽ necesse est, ad omnes omnium quæstiunculas ærta respondere theologum? quarũ neq; numerus est ullus, neq; modus, neq; finis: dum hydræ in morẽ, pro una recisa sexcẽtæ repullulant? Sunt quæ parũ pium sit inuestigare, sunt quæ citra salutis dispendium possit nesciri: sunt de quibus eruditius sit ambigere, et cum Academicis ἐπέχειν, quàm pronuntiare? Quis enĩ fructus si me torqueam, an deus creare possit hominem ἀναμάρτητον? an deus aliquo ab ipso distincto sit unus? an possit respectum producere sine fundamento & termino? an anima Christi potuerit fãlli aut mentiri? an hæc propositio, deus est scarabeus, æque possibilis sit atque hæc, deus est homo? Sunt quæ quadantenus uestigasse sufficiat, altius rimari sit nefas. Diuus Ambrosius in Ioannis euangelium homilia decima, satis existimat didicisse nos in Christi persona diuinam naturam cum anima corporeq; humano sic ineffabili quodam nexu coglutinatam fuisse, ut naturas inter se distinctas, eadem complecteretur hypostasis. Porrò quibus rationibus id fiat, nõ arbitratur ulterius scrutandum. Quomodo autẽ hoc sit, inquit,

noli disquirere, factum est ut ipse nouit. At inter nos quot quæstiões exortæ sunt, quot opiniões, quot sectæ disputantiũ, utrũ Christus in diuiduũ hominis assumpserit, aut speciẽ, an tertio quodã modo dicatur deus & homo. Atq; hac de re cũ inter ueteres parũ cõuenerit, nup etiã exortus est quidã, qui reprobatis superiorum opiniõibus, nouã uiã indicat. Hæc si plusq; ageretur in cõfabulatiõibus aut in cõuiuiis, ferri posset: nunc serio & docẽtur & discuntur in scholis, his næniis æu rebus maxime theologo dignis ætas iuuenẽ atq; etiã senum absumitur. Hæc præferuntur Hieronymi, Ambrosii, Cypriani, & Hilarii scriptis: & tamẽ in hoc potissimũ sudasse uidẽtur theologi recẽtiores, ne nihil uiderẽtur addidisse ueteribus. Mihi nõ modo supuacaneum, uerũ etiam periculosum uidetur de iis, quæ ad fidei negocium pertinẽt, humanis argumẽtationibus tã anxie disquirere. Videtur enim subhæsitare qui tã solicite, tãq; curiose ratiões cõtrahit, quibus uel impugnet uel tueatur, q̃d nobis traditũ est, ut credamus, nõ ut disputiamus. Ac sæpenumero fit, ut oĩa curiose magis quã pie inuestigandi quædam rationes occurrant, quæ nõnihil cõuellunt ac labefactent fidei robur. Ipse aliquot noui, qui se fatebantur ex argutiis Scoti, quibus tractat argumẽtum eucharistiæ, eo pductos esse, ut prorsus animo uacillarẽt, uixq; eã hæsitationẽ potuisse excutere. Nõ postularim ut mihi quisquã habeat fidẽ, ni diuus Chrysostomus mecũ per oĩa sentit, enarrãs locũ Pauli, quo Timotheũ à fabulis &

interminatis genealogiis deterret, eius uerba præstabit, opinor, subscribere. Vides, inquit, quẽadmodum huiusmodi quæstiões dãnat, ac resecare conatur? Nã ubi fides est, nulla est quæstiõis necessitas. Vbi nihil oportet curiose pquirere, quid opus est quæstiõe? sic quidẽ quæstio fidẽ tollit. Etenĩ qui quærit, nõdũ inuenit, qui quærit, difficile credere potest, et ideo monet ne uacemus huiusmodi quæstiõibus. Nã si quærimus, tã non crædimus. Fides enĩ animũ cogitationẽq; facit cõquiescere. Ac mox tergiuersationẽ eorũ, qui nobis obiiciũt, qd ipse Christus iusserit nos quærere, ut inueniamus: pulsare, ut aperiatur: scrutari scripturas, in quibus uitã ĩuenĩamus: ita reiicit, ut dicat eos quærere, qui magno animi ardore uersãtur ĩ sacris libris potius quã in hũanis quæstiũculis, ac puris precibus à deo postulãt, ut ĩpartiat suũ spiritũ, qui ĩ nobis scrutatur etiã pfunda dei, ideo scrutari iussos, nõ ut semp quæramus, sed ut illorũ autoritate cõfirmati, quærere desinamus. hactenus Chrysostomus. Quibus illud adiiciẽdum. nõ dictum esse, scrutamini philosophiã. Aristotelicã, an eius præsidio doceri possit resurrectio mortuorũ, sed scrutamini scripturas. Atq; ubi Paulus ostendẽs, quousq; sit adhibẽdum arcanæ scripturæ scrutinium, & ad quẽ scopum dirigẽda theologiæ cognitio: Finis, ĩquit, præcepti est charitas de cor de puro & cõsãctia bona, & fide nõ ficta. Hactenus igitur philosophãdũ in sacris litteris, quatenus indu-

ſtria noſtra cõducit ad ea quæ Paulus cõmemorauit. Verũ q ſibi ſcopum hunc nõ ꝓpoſuerũt: ſed hoc agũt, ut paradoxa quæ piã, ac noua ꝓferãt: quo ſint admi=rationi populo ſemp ianum rerum admiratori, pro theologis fiunt mataeologi. Hos depingit his uerbis: A quibus quidã aberrãtes cõuerſi ſunt ĩ uaniloquiũ, uolẽtes eſſe legis doctores, nõ intelligẽtes neq; ea quæ dicunt, neq; de qbus affirmãt: ferri tamẽ poterãt hæc quõq; ſi hæc fabula intra gymnaſiorũ parietes agere tur. Nunc in ipſas cõciões ſacras (aut enĩ nõ dicã ſa=cras, cũ olim fuerint pars ſacrificii?) penetrauit hæc oſtẽtatio. Quoties me huius rei puduit, quoties uicem populi indolui. Video ſimplicẽ multitudinẽ hiantẽ, et auidã pẽdere ab ore cõcionãtis, expectare pabulum animi ſui, cupidã diſcẽdi, quo melior domũ rẽdeat & ibi mihi theologaſter quiſpiã, ferè ἐξοπτρεπεῖ χύμα τι uenerãdus, è Scoto aut Occã quæſtionẽ aliquã fri=gidã ac perplexã uẽtillat: oſtentãs quãtum in Sorbo na ꝓfecerit, & plebis benignitatẽ hac oſtẽtatione ue nans, interim magna cõcionis pars domum abit, pla=nè iuxta Græcorum puerbiũ, λύκῳ χαυώρ. Alij dictitãt inter ſeſe, quã multa legit hic iuuenis, quã ua let ingenio. Quid nõ poſſit ille uel ſtruere uel deſtrue re? Nemo delectatur: præter, paucos eodem affectos morbo: hi habent quod rixentur, ſuper cœnã. Hæc eſt doctrina, quã Iacobus animalẽ ac dæmoniacã ap pellat, diuerſa illi quã Paulus Timotheo ſcribẽs, ſanã

nominat

nominat, fideli sermone potius quã sophistico tradendam, efficacẽ simul & ad exhortãdos, qui æssant: & cõsolandos, qui animo sunt dejecto, & redarguẽdos qui aduersantur. Ac mox matæologos depigit hisce uerbis: Sunt enĩ multi, et nõ subditi, uaniloq, & mentium deceptores, quibus oportet silentium indici, qui uniuersas subuertunt domos, docẽtes quæ nõ oportet turpis lucri gratia. Atq; utinã tales haberemus cõcionatores, ut hæc frustra uidear admonuisse, sed quoties audimus istos sic cõmẽdantes remissiones põtificias, ut oratio tota nihil oleat, nisi sordidum quæstum: nihil præ se ferat, nisi proxenetã meræde cõductum. Quoties plus potestatis tribuunt Rhomano pontifici quã ipse uel agnoscat, uel postulet: quoties iactãt sua benefacta, quibus debeatur incolumitas populi, quoties psuadere conãtur, cacodæmonibus non esse ius in cos, qui in Franciscana cucculla sæpeliantur, nõ periturum morbo, qui in honorẽ diui Dominici certos annos Prædicatoriũ habitum circunferat: nõ male periturum, qui cotidie pictum aut sculptum Chrystophorum contẽpletur: quoties hæc atq; his impudentiores næuias ex eo loco deblaterat, qui prædicandæ doctrinæ euangelicæ dicatus est, quis non ingemiscat, quẽ non misereat imperitæ ac superstitiosæ multitudinis? Sed ut ad contẽtiosas quæstiones redeamus, uide quàm solicite Paulus Timotheum suum ab his deterret: Noli, inquit, uerbis cõtẽdere. Ad nihil enĩ conducat

cit, nisi ad subuersionẽ audiẽtium. Ac mox, ubi iussis= set eum recte secare sermonẽ ueritatis: adiecit: Inanes autem uocum nouitates deuita. Rursum ad Titum ubi multa monuisset, quæ ad pios mores faciunt, etiã atq; etiã admonet, ut stultas quæstiões & genealogias, & pugnas quæ ueniunt ex lege reiiciat. Has cõtentiones Timotheo scribẽs, λογομαχίας appellat: in quas ait quosdã insanire, cũ tamẽ ex his nihil oriatur, præ ter inuidias, cõtentiões, cõuicia, suspiciones malas, cõ flictatiões hominum mẽte corruptorum, ueritatis ex= pertium, qui quæstum suum anteponãt pietati. Nemo uero sic interpretetur hæc, quæ diximus, nõ huc tẽde re, ut in totum damnemus eos, qui præter quæstiones nihil nobis reliquerunt, aut ĩprobemus scholasticas cõflictiões, ex quibus sæpenumero non aliter elicitur ueritas, quã ex collisione silicum ignis excutitur, sed modum in his, ac delectum requirimus. Modus dabit, ne quæratur de omnibus: delectus, ne de quibuslibet. Alioqui multa sunt & in neotericorum libris digna cognitu, sed ea pætatẽ modice degustẽtur sobrie caste que tractẽtur, Nã hoc studiorum genus olĩ apud theo logos prorsus incognitum fuit: deinde posteaquã ir= repsit, ut fere fit in rebus humanis, paulatim in immẽ sum ĩcreuit. Vnde cœpit in aliquot iã Academiis par cius ac moderatius haberi, uelut apud Anglos in Cã tabrigiensi apud Brabãtos in Louaniensi. Nec ideo minus florẽt hæc studia, sed ueriùs florẽt. Quale uero

spectaculum

ſpectaculum eſt, theologum octogenarium nihil aliud ſapere, quàm meram ſophiſmata, & ad extremum usq; uitæ nihil aliud quã argutari? Nã huiusmodi non paucos uidimus olim Lutetiæ, quibus ſi quid deprom̃dum fuiſſet ex Paulo, uidebãtur ſibi prorſus in alium mundum translati. Proinde ſi cui cõtigit tanta ingenij uis, ut utrunq; ſtudiorum genus cõplecti poſſit: eat ſane per nos, eat quo illum ſua uirtus uocat: eat pede fauſto. Sed ab iis tam̃, quæ nos prætulimus, inciprẽdum, his maiorẽ ac meliorẽ uitæ partem impartiẽdam cẽſeo. Quod ſi alterutrum ſit deſerendum, non poſſum nõ fateri, quod uerißimum eſt: malim in hoc latus deflectere. Præſtat, paulo minus eße ſophiſtam: quã minus ſapere in euãgelicis & apoſtolicis literis. Satius eſt, ignorare quædã Ariſtotelis dogmata, quã neſcire Chriſti decreta. Deniq; malim cum Chryſoſtomo pius eße theologus: quã cum Scoto eße iuſtus. Illud certe negari nõ poteſt, per ueteres illos illuſtratam ac defenſam Chriſti doctrinã, quos ita demum patiar antiquari, ſi cõſtet, horum argutißimis argutiis & ſubtiliſſimis ſubtilitatibus uel unum ethnicum cõuerſum ad Chriſti fidẽ, uel unum reuictum ac mutatum hæreticum. Nam quod hodie pauciores ſunt, aut certe extant hæreſes, id ſi uerum fateri uolumus, faſciculis debemus uerius, quàm ſyllogiſmis. Quis enim omnino nodus dialectica ſubtilitate necti poteſt, qui non eadẽ ſubtilitate diſſoluatur: ſi liberum ſit utrisq;

quod

quod uoluerint, aßumere? Quis uero fructus, si ne=
ctas quod explicare nõ poteſt, qui tamẽ nõ aßentitur
imò aliquoties ne is quidẽ qui nectit? Sed ſimplices il=
læ literæ, ueritate non argutia efficaces, totius orbis
populos pauculis annis innouare potuerunt. Verum
mißam facianus ſtudiorum collationẽ. ſit in his ſuum
cuiq; pulchrũ, & ut Paulinis uerbis utar, in ſuo quis
que ſenſu acquieſcat. Cui placẽt ſcholaſticæ conflicta
tiones: ſequatur ſuo quidẽ arbitratu, quod in ſcholis
receptum eſt: modo ne ſolum hoc agat, modo ne nimi
um tribuat ſcholæ dogmatis, modo ne nimium diu.
Nã uidi cõplures: qui iã ſemicani, cũ priſca illa theo=
logia conati ſunt redire in gratiam, ſed parum felici=
ter ſucceßit conatus, nimium ſerus. At ſi quis magis
cupit inſtructus eße ad pietatẽ quã ad diſputationẽ,
ſtatim ac potißimum uerſetur in fontibus, uerſetur
in his ſcriptoribus, qui proxie biberunt de fontibus.
Si quid extiterit dubitationis, in his quæ ptinent ad
pietatẽ, nõ deerit integro prudẽtiq; uiro, quod è diui
nis oraculis ſalubriter reſpõdeat. Habet Paulus fide=
le cõſilium, ubi domini Præceptum nõ habet. Quod
diminutum erit in ſyllogiſmis, id pẽſabit ſancta ad de
um præcatio. Deniq; ſatis inuictus fueris theologus,
ſi nulli ſuccumbas uitio, nullis cedas cupiditatibus, eti
amſi à contẽtioſa diſputatione diſceßeris inferior.
Abunde magnus doctor eſt: qui pure docet Chriſtũ
Si turpe ducunt, neſcire quid definiat Scotus, turpius

eſt

est, nescire quid deœrnat Christus. Si parum theologicum est, non assequi quæ scripsit Durandus, minus theologicum est, nõ assequi quæ scripsit Paulus. A' diuinis oraculis nomẽ habet theologus, nõ ab humanis opinionibus. Et bona theologiæ pars afflatus est, qui nõ cõtingit, nisi moribus purgatissimis, & tamẽ hãc facultatẽ nulli sibi maiore superalio uindicãt, quam quorum tota uita seruit ambitioni, seruit auariciæ, fre quẽter & libidini gulæq;, undiq; sycophãtiis, fucis et hypocrisi correptæ. Hi se iactãt euãgelicæ doctrinæ præcones, hi se fãũt Christianæ religiõis columnas, ab horum ore pendet imperita multitudo. Nimirum horum facta œrnebat Christus, cum deploraret fortẽ populi, dissipatarum ac pastore destitutarum ouium in morẽ errantis. Habent enim & nostra tẽpora suos pharisæos ac rabbinos, habẽt suos hypocritas, habent sua phylacteria, quibus se cõmendent stultæ plebeculæ. Orandus igitur Christus, ut hoc pharisaicũ genus, aut mutet in melius, aut abigat à grege suo. Atque hæc dicta sunt, non ut lædamus bonos, sed ut malos admoneamus officii; FINIS.

ARGENTINAE APVD IOANNEM
KNOBLOCHVM MENSE
NOVEMBRI. ANNO,
M. D. XXI.

ELBLĄSKA BIBLIOTEKA
Ob. 6. II. 3343